

तार : 'कॉपशुगर' शिवनगर.

फोन : ३५७ बारामती

दि माळेगांव सहकारी साखर कारखाना लि.

माळेगांव बु. (शिवनगर) तालुका बारामती जिल्हा पुणे

{ रजिस्टर नंबर जी-२६६ दिनांक २४-२-१९५५ }

राष्ट्रीय उत्पादनात भर घालण्यासाठी कारखान्याची दररोजी २०००-२५०० मे. टन ऊस गाळण्याचा विस्तारवाढ योजना पूर्ण केली आहे.

-० आमची वैशिष्ट्ये -०

- १) शुभ्र दाणेदार पांढऱ्या साखरेचे उत्पादन.
- २) परकीय चलन मिळविण्यासाठी सरकारी आदेशानुसार कच्च्या साखरेचे उत्पादन.

-० संचालक मंडळ -०

१) मा. वीरमिह चंद्रसेन जाधवराव	चेअरमन
२) मा. बाळासाहेब उर्फ खंडेराव पाटीलबुवा गिते	व्हा. चेअरमन
३) मा. विठ्ठलराव दादासाहेब उर्फ व्ही. डी. जगताप	संचालक
४) मा. नामदेवराव साहेबराव सस्ते	"
५) मा. बाबासाहेब गेनवा तावरे	"
६) मा. पाटील बंडोवा तावरे	"
७) मा. पोपटराव नरहरी तावरे, बी. एम्. सी., अंग्री. (ऑनर्स)	"
८) मा. कमलाकांत तुळशीराम ढवाण, बी. ए.	"
९) मा. दशरथराव बाळासाहेब खलाटे	"
१०) मा. आप्पामाहेब राणवा जगताप	"
११) मा. सर्जेराव पांडुरंग घाडगे	"
१२) मा. बापूराव गनवा जगताप	" सोसायट्यांचे प्रतिनिधी
१३) मा. विठ्ठलराव सदाशिवराव देशमुख	" स्वाकृत तज्ञ
१४) मा. व्ही. एम्. गुप्ता	" बँकेचे प्रतिनिधी
१५) मा. एम्. बी. फडतरे	" इ. फा. कार्पो. प्रतिनिधी
१६) मा. श्रीकांत भालचंद्र धर्माधिकारी	" जिल्हा उपनिबंधक, सह. संस्था, पुणे मे. रजिस्ट्रार. यांचे प्रतिनिधी
- कार्यकारी संचालक

प्रकाशक : प्राचार्य डॉ. जे. के. गोधा, तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती जिल्हा पुणे
मुद्रक : श्री. एम्. टी. शहा, ज्योती प्रिंटिंग प्रेस, फलटण, जिल्हा सातारा

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय,
बारामती (जि. पुणे)

वार्षिक नियतकालिक १९७५-७६

अंक चौदावा

प्रमुख संपादक : प्रा. डॉ. कृ. सं. सुर्वे
विद्यार्थी प्रतिनिधी : प्रमोद शिंदे

A SIGNIFICANT CONTRIBUTION

to the industrial growth

Thirty six Sugar factories...Three Petro-chemical plants...Two Cement Plants.

Our team of talented technologists has helped us sail smoothly from sector to sector: Sugar, Cement, Petro-chemicals, Paper, Atomic Energy etc.

The link-up with Maag of Zurich, Foster Wheeler of Canada, Polysius of Germany and Hein Lehmann of W. Germany has helped us produce some of the most versatile Gears & Gear-boxes, Industrial Boilers, Cement Plants, Centrifugals, Pressure Vessels and Industrial Plastic Moulds.

We mix progressive industrial policies with high social awareness at WIL.

That's our way of serving the Nation.

A WALCHAND GROUP INDUSTRY

WALCHANDNAGAR INDUSTRIES LTD.

WORKS: WALCHANDNAGAR, DIST: POONA, MAHARASHTRA.
Grams: Walsakhar, Walchandnagar. Phone: 35 & 36 Walchandnagar.

REGD. OFFICE: CONSTRUCTION HOUSE, WALCHAND
HIRACHAND MARG, BALLARD ESTATE, BOMBAY-400 001.
Grams: Walsakhar, Bombay. Phone: 268091. Telex No. 011-2780

TOM & BAY-W

With the best compliments from -

Principal,
Tuljaram Chaturchand College,
BARAMATI,
(POONA)

श्री. डॉ. वसुदेव तोगले
श्री. डॉ. एस्. एन्. पुराणिक, एम्. ए., पीएच्. डी.
श्री. डॉ. डी. व्ही. तोगले, एम्. ए., पीएच्. डी.
श्री. प्रमोद शिंदे, एस्. वाय्. वी. एस्सी. - विद्यार्थी प्रतिनिधी

A SIGNIFICANT CONTRIBUTION

to the industrial growth

Thirty six Sugar factories Three Petro-

A WALCHAND GROUP INDUSTRY

WALCHANDNAGAR INDUSTRIES LTD.

WORKS: WALCHANDNAGAR, DIST: POONA, MAHARASHTRA.
Grams: Walsakhar, Walchandnagar. Phone: 35 & 36 Walchandnagar.

REGD. OFFICE: CONSTRUCTION HOUSE, WALCHAND
HIRACHAND MARG, BALLARD ESTATE, BOMBAY-400 001.
Grams: Walsakhar, Bombay. Phone: 268091. Telex No. 011-2780

TOM & BAY-W

“ अगा ज्ञानदेवा अगाधा अनंता, तुझ्या पायरीशी सदा नम्र माथा ”

अनेकान्त एज्युकेशन सोसायटीचे

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, वारामती

नियतकालिक

१९७५-७६

अंक १४ वा ० मार्च १९७६

- संपादक मंडळ -

प्रा. वी. वी. पाटील, एम्. कॉम., बी.ए., एल्.एल्.बी., पीएच्.डी. - अध्यक्ष
प्रा. डॉ. कृ. मं. सुर्वे, एम्. ए., पीएच्.डी. - उपाध्यक्ष
प्रा. एस्. आर्. नवाधे, एम्. एस्सी. - प्रमुख संपादक
प्रा. डॉ. दयाराम पाटील, एम्. ए., बी.एड., पीएच्.डी.
प्रा. डॉ. एस्. एन्. पुराणिक, एम्. ए., पीएच्.डी.
प्रा. डॉ. डी. व्ही. तोगले, एम्. ए., पीएच्.डी.
श्री. प्रमोद शिंदे, एस्. वाय्. बी. एस्सी. - विश्वी प्रतिनिधी

जिमखाना मॅनेजिंग कमिटी १९७५-७६

१) श्री. बोलार डी. एस्. आय्. सी. एस्. आर्. [मुले]	५) श्री. थोरात वी. डी.	इंडियन गेम्स्
२) कु. हिरेमठ यू. जी. आय्. सी. एस्. आर्. [मुली]	६) श्री. तावरे के. एस्.	अॅथलेटिक्स्
३) श्री. रवींद्र कुलकर्णी	७) श्री. शहा के. पी.	मायनर गेम्स्
४) श्री. कवडे एस्. आर्.	८) श्री. टकले आर्. के.	कुस्ती, जिमनॅस्टिक्स व वजन उचलणे

स्टुडंटस् मॅनेजिंग कमिटी १९७५-७६

१) श्री. चव्हाण डी. पी.	पी. डी. आर्टस्. [ए]	१४) श्री. देवकाते एस्. एम्.	एस्. वाय्. वी. एस्सी.
२) » पांढरे एस्. डी.	पी. डी. आर्टस्. [वी]	१५) » दळवी ए. ए.	एस्. वाय्. वी. एस्सी.
३) » जाधव वी. एन्.	पी. डी. आर्टस्. [सी]	१६) » पाटील एस्. एस्.	टी. वाय्. वी. एस्सी.
४) » कोकरे आर्. जे.	एफ्. वाय्. वी. ए. [ए]	१७) » गानवोटे एन्. आर्.	एम्. ए. एम्. कॉम्.
५) » घाडगे व्ही. एस्.	एफ्. वाय्. वी. ए. [वी]	१८) » ढोले आर्. टी.	ग्रंथालय
६) » लोंढे एस्. एस्.	एस्. वाय्. वी. ए.	१९) » शिन्दे पी. एम्.	नियतकालिक
७) » जाधव ए. जे.	टी. वाय्. वी. ए.	२०) » शहा एस्. एस्.	सहल
८) » निवाळकर टी. एस्.	पी. डी. कॉमर्स [ए]	२१) » पानसरे एस्. एस्.	वादविवाद
९) » सावंत पी. डी.	पी. डी. कॉमर्स [वी]	२२) » नानिवडेकर के. पी.	नाट्य व कला
१०) » ढोले एस्. टी.	एफ्. वाय्. वी. कॉम्.	२३) कु. जोशी एम्. पी.	नाट्य व कला
११) » जाधव एल्. वाय्.	एस्. वाय्. वी. कॉम्.	२४) कु. मेथा यू. के.	विद्यार्थिनी प्रतिनिधी
१२) » गावडे एस्. एल्.	टी. वाय्. वी. कॉम्.	२५) कु. राजेमहाडिक सी. के.	विद्यार्थिनी प्रतिनिधी
१३) » शहा यू. एम्.	पी. डी. सायन्स		

नवभारताच्या शिल्पकार पंतप्रधान श्रीमती इंदिरा गांधी
ह्यांच्या यशस्वी व कुशल नेतृत्वाखाली
प्रगतीचे एक दशक पूर्ण
१९६६ ते १९७६

या 'नियतकालिका' चा कागद महाराष्ट्र राज्य शिक्षण खात्याकडून सवलतीच्या दरात मिळालेला आहे.

पंतप्रधानांचा वीस कलमी आर्थिक कार्यक्रम

- १) जीवनावश्यक वस्तूंच्या किमती कमी करण्याच्या दृष्टीने सतत उपाय योजणे. या वस्तूंचे उत्पादन वसुली व वितरण सुविहित करणे.
- २) कमाल-जमीन धारणा कायद्याची अंमलबजावणी करणे. जादा जमिनीचे त्वरित वाटप करणे. त्याचप्रमाणे हक्क नोंदणीचे दप्तर तयार करणे.
- ३) आर्थिक दृष्ट्या दुर्बल घटक व भूमिहीनांसाठी निवासाची तरतूद करणे.
- ४) वेठबिगार पद्धतीला बंदी घालणे.
- ५) ग्रामीण भागातील कर्जबाजारीपणा नष्ट करणे. भूमिहीन शेतमजूर, अत्यल्प भूधारक व कारागीर यांच्या कर्जवसुलीच्या मुदतवाढीला कायदेशीर स्वरूप देणे.
- ६) शेतमजुरांच्या किमान वेतन कायद्याची फेरतपासणी करणे.
- ७) ५० लाख हेक्टर अधिक जमीन ओलिताखाली आणणे आणि भूगर्भातील पाण्याचा उपयोग करण्याचा राष्ट्रीय कार्यक्रम तयार करणे.
- ८) वीजनिर्मितीच्या कार्याला गती देणे.
- ९) हातमाग क्षेत्राचा विकास करण्यासाठी नवीन योजना आखणे.
- १०) जनता-कापडाच्या दर्जात व पुरवठ्यात सुधारणा करणे.
- ११) शहरातील रिकाम्या जागांचे सामाजिकीकरण करणे. मोकळ्या जागा, जागेची मालकी यावर मर्यादा घालणे.
- १२) वेकायदेशीर बांधकामाची किमत ठरवणे व कर चुकविणाऱ्यांसाठी खास पथके निर्माण करून आर्थिक स्वरूपाचे गुन्हे करणाऱ्यांवर त्वरित खटले भरून त्यांना कडक शासन करणे.
- १३) तस्करांची मालमत्ता जप्त करण्याच्या दृष्टीने खास कायदा करणे.
- १४) परवान्याची कार्यपद्धती सुलभ करणे. आयात परवान्यांच्या गैरवापरास आळा घालणे.
- १५) उद्योगधंद्यात कामगारांना सहभाग देण्याची योजना आखणे.
- १६) रस्ते-वाहनुकीसाठी राष्ट्रीय परवाने देणे.
- १७) आयकराची किमान मर्यादा ८००० रु. पर्यंत वाढविणे.
- १८) वसतिगृहातील विद्यार्थ्यांना आवश्यक वस्तू नियंत्रित दरात उपलब्ध करून देणे.
- १९) पाठ्यपुस्तके नियंत्रित दरात उपलब्ध करून देणे व पुस्तक पेढ्या स्थापन करणे.
- २०) आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांसाठी प्रशिक्षणाची व नोकऱ्यांची अधिक प्रमाणात उपलब्धता व्हावी या साठी नव्या अॅप्रेंटिसशिप योजना तयार करणे.

सिद्धिरनेकान्तात् -

प्रगति-पथावर

प्रगतीची चौदा वर्षे :

चौदा वर्षांच्या अल्पावधीत ह्या महाविद्यालयाने केलेली प्रगती सर्वासमोर आहेच. पुणे विद्यापीठाच्या कार्यक्षेत्रातील अनेक महाविद्यालयांत ह्या महाविद्यालयाने एक प्रगत महाविद्यालय म्हणून स्थान प्राप्त केले आहे. पुणे विद्यापीठाने ह्या महाविद्यालयास आता 'कायम संलग्नता' प्रदान केली आहे हे नमूद करताना आनंद होत आहे.

विद्यापीठीय परीक्षांमधील यश :

प्रतिवर्षाप्रमाणे यंदाही ह्या महाविद्यालयाचे विद्यापीठ परीक्षांचे निकाल समाधानकारक आहेत. १९७४-७५ च्या विद्यापीठीय परीक्षांच्या एकूण निकालांच्या तुलनेने ते अधिक चांगले आहेत. प्री-प्रोफेशनल वर्गाचा निकाल ७५ टक्के आहे, तर टी. वाय्. बी. एस्सी व एम्. ए. (मराठी) चा निकाल १०० टक्के आहे. आमचे आणखी काही उल्लेखनीय निकाल पुढील प्रमाणे आहेत. प्री-प्रोफेशनलमध्ये ३९ उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांपैकी १९ प्रथम श्रेणीत व टी. वाय्. बी. एस्सी. मध्ये २४ पैकी ११ विद्यार्थी प्रथम श्रेणीत उत्तीर्ण झालेले आहेत.

आमचे प्राचार्य व प्राध्यापक :

ज्ञानोपासना व इतर कार्ये :

□ प्राचार्य डॉ. जे. के. गोधा

१) पुणे विद्यापीठाच्या 'बोर्ड ऑफ स्टडीज इन्

पुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

- २) कॉमर्स अँड मर्कन्टाइल लॉ 'चे चेअरमन.
  - ३) पुणे विद्यापीठाच्या 'बहिःशालमंडळा' चे सदस्य.
  - ४) रिसेर्च गाइड इन कॉमर्स: सध्या त्यांचे मार्गदर्शनाखाली पांच विद्यार्थी पीएच्. डी. साठी संशोधन करीत आहेत.
  - ५) 'इन्ट्रॉडक्शन टू बँकिंग' ह्या पुस्तकाची तिसरी आवृत्ती प्रकाशित केली. लेखक: प्रा. सी. जी. वैद्य व प्राचार्य डॉ. जे. के. गोधा.
  - ६) 'कर्मशियल ऑर्गनायझेशन' ह्या पुस्तकाची चौथी आवृत्ती प्रकाशित केली. लेखक: प्राचार्य सी. जी. वैद्य, प्राचार्य डॉ. जे. के. गोधा व प्रा. व्ही. जी. दाते.
- उपप्राचार्य बी. बी. पाटील
- १) पुणे विद्यापीठाच्या 'बोर्ड ऑफ स्टडीज इन् मॅन्स अँड स्टॅटिस्टिक्स' चे सदस्य.
  - २) 'सायन्स फॅकल्टी' चे सदस्य.
- प्रा. ए. एस्. किर्णगे
- १) पुणे जिल्हा प्राध्यापक संघाचे (ग्रामीण विभाग) अध्यक्ष म्हणून निवड
  - २) पुणे विद्यापीठाच्या 'बोर्ड ऑफ स्टडीज इन् हिस्ट्री' व 'बोर्ड ऑफ स्टडीज इन् डिफेन्स स्टडीज' चे सदस्य.
- नियतकालिक १९७५-७६ ५

- ३) 'मेटल-मॉरल फॅकल्टी' चे सदस्य.
- ४) ९ जून ते २२ जून १९७५ ह्या काळात जम्मू-काश्मिरजवळ 'कराल-पोरा' येथे छात्रसेनेच्या उन्हाळी शिविरात भाग घेणाऱ्या पुणे, सोलापूर व औरंगाबाद येथील वीस छात्रसैनिकांचे 'कॉन्टिन्जेंट कमांडर' म्हणून निवड.

□ प्रा. डॉ. दयाराम पाटील

- १) हैद्राबाद येथे महाराष्ट्र मंडळाच्यावतीने साने-गुरुजी अमृतमहोत्सवानिमित्त 'सानेगुरुजी-जीवन-साहित्य आणि कार्य' या विषयावर दि. २९ व ३० मार्च १९७५ रोजी व्याख्याने झाली. तसेच हैद्राबादच्या पायोनिअर अकादमी आणि नेहरू इन्स्टिट्यूट ऑफ यूथ अफेअर्स या संस्थेत दि. ३० मार्च १९७५ रोजी "साने गुरुजींचे साहित्य" या विषयावर व्याख्यान झाले.
- २) वाई, जि. सातारा येथील वसंत व्याख्यान मालेत दि. २२ मे १९७५ रोजी 'साने गुरुजींचे साहित्य' या विषयावर व्याख्यान झाले.
- ३) मुघोजी महाविद्यालय, फलटण, जि. सातारा येथील 'कला आणि विज्ञान' मंडळाच्यावतीने दि. २३ व २४ ऑगस्ट १९७५ रोजी 'साने गुरुजी - जीवन आणि साहित्य' या विषयावर व्याख्यान झाले.
- ४) पुणे विद्यापीठ बहिःशाल शिक्षण मंडळाच्या वतीने दि. २०-२१ जानेवारी १९७६ रोजी सटाणा, जि. नासिक येथे 'म. ज्योतीराव फुले-जीवन-कार्य व कर्तृत्व' या विषयावर व्याख्यान झाले.
- ५) 'मायमराठी' (आंतरभारती विशेषांक - जाने-१९७५) नवी दिल्ली या मासिकात 'साने गुरुजी वाङ्मय दर्शन' हा लेख प्रसिद्ध झाला.

□ प्रा. डॉ. एस्. एन्. पुराणिक

ह्यांचे खालील लेख या वर्षी प्रसिद्ध झाले.

- १) "Administration and Politics in the Context of Panchayati Raj" या Indian

Journal of Public Administration च्या त्रैमासिकात जानेवारी-मार्च १९७४ मध्ये प्रसिद्ध झालेल्या संशोधनपर लेखांचा गोपवारा पॅरिस (फ्रान्स) येथून प्रसिद्ध होणाऱ्या International Political Science Abstracts या नियतकालिकाच्या जून-जुलै १९७५ च्या अंकात प्रसिद्ध झाला.

- २) याच संशोधनपर लेखाचा अनुवाद मध्यप्रदेश हिंदी अकादमीच्या 'लोक प्रशासन' या त्रैमासिकाच्या जाने-मार्च १९७५ च्या अंकात "पंचायत राज के संदर्भमें प्रशासन तथा राजनीति" या शीर्षकाखाली प्रसिद्ध झाला.

□ प्रा. एस्. पी. कदम

- १) इ. ११ वी (नवीन अभ्यासक्रम) साठी 'अभिनव राज्यशास्त्र' हे क्रमिक पुस्तक प्रकाशित केले. लेखक - प्रा. एस्. पी. कदम व प्राचार्य ना. गो. जोशी.
- २) पुणे विद्यापीठाच्या 'वोर्ड ऑफ स्टडीज इन् सोशलॉजी' वर सहयोगी सदस्य म्हणून नियुक्ती.

□ प्रा. व्ही. ए. संगई

- १) दि. २३ फेब्रुवारी ते २८ फेब्रुवारी १९७५ पर्यंत पुणे विद्यापीठातील 'डिफेंस स्टडीज' च्या चर्चा सत्रास उपस्थित.

□ प्रा. व्ही. व्ही. आचार्य

- १) Completed successfully the Short-Term Programme for University Teachers in co-operation (SPUTIC IV) conducted by Vaikunthlal Mehta National Institute of co-operative Management from 2nd to 10th June 1975.

विद्यार्थ्यांची साहित्यसेवा :

□ श्री. प्रमोद शिंदे, एस्. वाय. वी. एस्सी.

- १) 'भविष्य' ही कथा आणि 'कोरा कागद' ही

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बाराभती

कविता 'आक्रोश' च्या दिवाळी १९७५ च्या अंकात प्रकाशित झाली होती.

□ कु. सता दयाराम पाटील, पी. डी. आर्टस् (अ)

- १) 'सौ. च्या लुगीची कथा' नवेंबर १९७५ च्या 'व्यामसुंदर' च्या अंकात प्रकाशित.
- २) 'पाणीदार डोळे' ही वापटिका दि. १०-१-७६ च्या 'स्वराज्य' साप्ताहिकात प्रकाशित.

□ श्री. मधु नोकाशी, टी. वाय. वी. ए.

- १) 'तुम्ही स्मृती येता' व 'विधिलिखित' ह्या कविता 'आक्रोश', दिवाळी १९७५ च्या अंकात प्रकाशित.

□ श्री. वि. म. रायरीकर, एस्. वाय. वी. कॉम्.

- १) आणीबाणी (कविता) आक्रोश जानेवारी १९७६ च्या अंकात प्रकाशित
- २) 'वटवट' फेब्रु. ७६ च्या अंकात विनोदी किस्से

स्वागत :
ह्यावर्षी इंग्रजी विभागात प्रा. सी. ए. भागवत, पुढील विभागात प्रा. एन्. एम्. ठाकूर, मानसशास्त्र विभागात प्रा. कु. उपा रानडे, वाणिज्य विभागात प्रा. निरुक्ती झाली. आम्ही त्यांचे मनःपूर्वक स्वागत करतो.

प्रा. मधु मोनिपल्ली (इंग्रजी विभाग) हे पुढील शिक्षणासाठी हैद्राबाद येथे गेले व प्रा. सी. सुमेधा लेले (मानसशास्त्र विभाग) नोकरीनिमित्त अन्यत्र गेल्या. आम्ही त्यांच्या भावी जीवनान सुयश चिंतितो.

अभिनंदनीय निवड :

विद्यापीठाच्या नवीन नियमानुसार कॉलेजच्या लोकल कॉमिटीवर प्राध्यापकांचे प्रतिनिधी म्हणून प्रा. आर्. एस्. चाफेकर व प्रा. ए. एस्. किर्णगं ह्यांची निवड झाली. त्याचप्रमाणे सेवकवर्गाचे प्रतिनिधी म्हणून श्री. जयकुमार शहा ह्यांची निवड करण्यात आली.

ह्या सर्वांस त्यांच्या कार्यात सुयश लाभो.

आमच्या महाविद्यालयाचे टी. वाय. वी. ए. मधील तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बाराभती

विद्यार्थी श्री. अरविद जाधव ह्या महाविद्यालयातर्फे विद्यापीठ प्रतिनिधी म्हणून निवडून गेले. त्यानंतर पुणे विद्यापीठाच्या 'स्टुडंट्स कॉन्सिल' चे चेअरमन होण्याचा बहुमान त्यांना मिळाला. विद्यापीठाच्या नव्या कायद्याप्रमाणे पहिल्याच 'स्टुडंट्स कॉन्सिल' चे चेअरमन म्हणून निवडून घेण्याचा मान सर्वप्रथम आमच्या महाविद्यालयाच्या विद्यार्थ्यांस मिळाला हे वैशिष्ट्य होय. श्री. जाधव पुणे विद्यापीठाच्या सिनेट-चेही सदस्य आहेत.

७१ व्या वाढदिवसानिमित्त सत्कार :

महाराष्ट्राचे प्रसिद्ध उद्योगपती व अनेकांत एज्यु. सोसायटीचे अध्यक्ष मा. श्री. शेट लालचंद हिराचंद ह्यांच्या ७१ व्या वाढदिवसानिमित्त दि. ६-४-१९७५ रोजी महाविद्यालयातर्फे सत्कार करण्यात आला. प्राचार्य डॉ. गोधा ह्यांनी पुष्पहार-गुच्छ व श्रीफळ देऊन त्यांना शुभेच्छा व्यक्त केल्या.

मान्यवरांच्या गांठीभेटी :

यंदा महाविद्यालयास अनेक मान्यवरांनी भेटी दिल्या. त्यात पुढील व्यक्तींचा समावेश होतो.
भारत सरकारच्या रेल्वे स्टॅंडिंग व्हॉलंटरी हेल्प कमिटीचे अध्यक्ष श्री. तुळशीदास जाधव, द्वैवार्षिक तपासणी व स्थानिक चौकशीनिमित्त आलेले प्रा. डॉ. आर्. जी. ताकवले, डॉ. दीक्षित, डॉ. भालचंद्र फडके, डॉ. एन्. बी. सप्रे, प्रा. जी. व्ही. आंबेकर, प्रा. डॉ. एस्. डी. पाटील, प्राचार्य नाचण हे सदस्य; प्राचार्य व आमदार एन्. डी. पाटील, प्रा. हे. वि. इनामदार, श्री. पंडित, प्रा. बेंदले, प्रा. मराठे, प्रा. सौ. मराठे, श्री. मामासाहेब मोहोळ, श्री. विठ्ठलराव सातव, मा. तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी व सौ. जोशी, श्री. वैष्णव व श्री. प्रधान (आयकर आयुक्त) इत्यादींनी भेटी देऊन उपकृत केले.

विद्यार्थिनींसाठी वसतिगृह :

'विद्याप्रतिष्ठान' ह्या संस्थेने चार लाख रुपये खर्चून महाविद्यालयाच्या जागेवर विद्यार्थिनींसाठी अद्य-यावत असे वसतिगृह बांधून दिले; त्यामुळे उच्च शिक्षणास मुकणाऱ्या ग्रामीण भागातील विद्यार्थिनींची

नियतकालिक १९७५-७६

फार मोठी सोय झाली. दि. २५ डिसेंबर १९७५ ला भारताचे परराष्ट्र व्यवहार मंत्री मा. ना. श्री. यशवंतराव चव्हाण ह्यांचे हस्ते सदर वसतिगृहाचे उद्घाटन झाले. व त्यास 'श्री. गुलावराव नानासाहेब पवार कन्या वसतिगृह' असे नाव देण्यात आले. याप्रसंगी मा. ना. शरदराव पवार : कृषिमंत्री, महाराष्ट्र राज्य व इतर अनेक क्षेत्रातील मान्यवर उपस्थित होते.

वसतिगृहात ६० विद्यार्थिनींच्या निवासाची सोय आहे. चालू वर्षी एकूण २३ विद्यार्थिनींनी प्रवेश घेतला आहे.

□ कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती :

कर्मवीर अण्णांचा जयंत्युत्सव श्री शाहू हायस्कूल व राधेश्याम टेक्निकल हायस्कूल ह्यांच्या सहकार्याने संयुक्तपणे साजरा करण्यात आला. ह्या समारंभास आमदार प्राचार्य एन. डी. पाटील प्रमुख वक्ते व श्री. पंडित (सहचिठणीस : रयत शिक्षण संस्था) हे अध्यक्ष म्हणून लाभले होते.

□ ग्रंथालयाची नवी इमारत :

दोन लक्ष तीस हजार रुपये खर्चून महाविद्यालयाच्या ग्रंथालयाची भव्य वास्तु उभारण्यात आली आहे. जून १९७५ च्या आरंभापासून महाविद्यालयाचे ग्रंथालय नव्या इमारतीमध्ये नेण्यात आल्यामुळे विद्यार्थी व अध्यापकांची उत्तम सोय झाली आहे.

□ सभागृहाच्या इमारतीचे भूमिपूजन :

बुधवार दि. ३१ मार्च १९७६ रोजी वर्षप्रतिपदेच्या शुभमहूर्तावर महाविद्यालयासाठी बांधण्यात यावयाच्या सभागृहाच्या इमारतीचे भूमिपूजन मा. धों. आ. सातव, नगराध्यक्ष, बारामती नगरपरिषद यांच्या हस्ते करण्यात आले.

सभागृहाच्या इमारतीसाठी श्री. माणिकलाल शहा (वाघोलीकर) यांच्या पत्नी सौ. नलिनीबाई शहा यांनी आपले स्व. पिताजी जीवराज बालचंद्र गांधी (हरिभाई देवकरण, सोलापूर) यांच्या स्मृतिप्रित्यर्थ रु. ४०,००० (रु. चाळीस हजार) ची देणगी दिली आहे.

ह्या सभागृहात बारावे प्रेक्षकांची बसण्याची व्यवस्था

होणार असून महाविद्यालयाची एके फार मोठी समस्या सुटणार आहे.

रुपी फंड (शैती-विकास निधी) :

महाराष्ट्र राज्याचे मुख्यमंत्री मा. ना. शंकररावजी चव्हाण ह्यांच्या आवाहनाप्रमाणे यंदा 'रुपी फंड' साठी प्राध्यापक, विद्यार्थी व सेवकवर्ग या सर्वांनी मिळून एकूण रुपये १८०१/- जमा केले. अशा प्रकारे सर्वांनी आपला वाटा उचलला. मा. ना. शरच्चंद्र पवार ह्यांना दि. २१-३-७५ रोजी रुपी फंडाची रक्कम शासनास देण्यासाठी सुपूर्त केली.

गरीब विद्यार्थी सहाय्यक निधी :

सदर निधीसाठी प्रतिवर्षाप्रमाणे यंदाही रक्कम गोळा करण्यात आली. विद्यार्थी-प्रतिनिधींनी वर्गा-वर्गातून हिंडून विद्यार्थी-मित्रांना आवाहन केले. गरजू विद्यार्थ्यांकडून आलेल्या अर्जांचा विचार प्राध्यापक व विद्यार्थी-प्रतिनिधींच्या संयुक्त मंडळाने केला व आवश्यक तेवढी रक्कम होतकरू व गरीब विद्यार्थ्यांना वाटण्यात आली.

विविध योजना :

□ विद्यार्थी कल्याण योजना :

आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या अडचणी जाणून घेण्याच्या निमित्ताने प्रत्येक विद्याशाखेच्या विद्यार्थ्यांसाठी काही प्राध्यापकांची नेमणूक करण्यात आली आहे. विद्यार्थ्यांनी आपल्या अडचणी ह्या प्राध्यापकांमार्फत मांडल्यास त्यावर त्वरित निर्णय घेणे शक्य होते. या आवाहनाचे सुपरिणाम दिसून आले आहेत.

□ सामान्यज्ञान समिती :

या समितीमार्फत विद्यार्थ्यांना 'जनरल नॉलेज' वावत मार्गदर्शन करण्यात येते. यंदा संबंधित प्राध्यापकांनी विद्यार्थ्यांना आपआपल्या विषया संबंधी आवश्यक ती माहिती - व्याख्याने, प्रश्नोत्तरे ह्या रूपाने दिली. यामुळे विद्यार्थ्यांच्या सामान्यज्ञानात भर पडल्याचे दिसून आले.

□ व्यवसाय मार्गदर्शन समिती :

प्रस्तुत समितीद्वारा व्यावसायिक क्षेत्रात कोठे,

कोठे जागा वा कामे उपलब्ध होऊ शकतात ह्या संबंधी माहितीपर व्याख्याने अधिपती व्यक्तींना आमंत्रित करून देण्यात येतात. शिवाय विविध नोकऱ्या, सर्वोपरीक्षा ह्यांची माहिती देण्यात येते.

□ महाविद्यालय-शाला समूह योजना :

नव्या शैक्षणिक आकृतिबंधास अनुसरून महाविद्यालये व शाळा ह्यांच्यात समन्वय साधण्याच्या दृष्टीने यंदा ह्या महाविद्यालयाच्या परिसरात येणाऱ्या विविध माध्यमिक शाळांना ग्रंथालय, शास्त्रीय प्रयोगशाळा ह्यांमधील सोयी उपलब्ध करून देण्यात आल्या. या व्यतिरिक्त आमच्या महाविद्यालयातील भाषा, विज्ञान, गणित ह्या विषयांचे प्राध्यापक माध्यमिक शाळांमध्ये जाऊन आपापल्या विषयांमधील सर्वोत्तम मार्गदर्शन करतात व संबंधित विषयांच्या अध्यापकांशी चर्चा घेतला आहे.

□ कृषिनिर्देश :

आमच्या महाविद्यालयाच्या नियतकालिकाच्या चौदाव्या वार्षिकांकाच्या प्रकाशनानिमित्त सर्वच प्राध्यापकांचे सहकार्य लाभले. प्राचार्य डॉ. गोधा ह्यांनी व उपयुक्त मार्गदर्शन केले. उपप्राचार्य श्री. वी. वी. पाटील ह्यांचा नियतकालिक संपादनाबाबतचा अनुभव लाभदायक ठरला. संपादकमंडळातील प्रा. डी. टो. पाटील, प्रा. एस्. आर्. नवाथे, प्रा. डॉ. एस्. एन्. पुराणिक ह्यांनी अंकाची सजावट करण्यात सहकार्य दिले. प्रा. डॉ. डी. व्ही. तोगले व प्रा. पी. एन्. दीक्षित ह्यांचे मौलिक सहकार्य मिळाले.

यंदा प्रस्तुत वार्षिकांकात समाविष्ट करण्यात आलेल्या जाहिराती जमविण्याचे कार्य प्रा. डॉ. एस्. एन्. पुराणिक ह्यांच्या नेतृत्वाने पार पडले. त्यांचे समवेत प्रा. एस्. जी. वोंद्रे, प्रा. ए. एस्. किर्णगे, प्रा. एन्. जी. वोंद्रे, प्रा. व्ही. ए. वकील, प्रा. सी. एस्. शेटी

With Best Compliments From :

ARCHEM LABORATORIES

SUPPLIERS OF FINE LABORATORY CHEMICALS
&

DEALERS IN ALL KINDS OF SCIENTIFIC REQUISITES

1558, 'UDAY KIRAN', CHIMANBAG, DONGRE'S BUILDING
POONA - 411 030 (INDIA)

With Best Compliments From :

INDUSTRIAL OXYGEN COMPANY PRIVATE LTD.

OFF NAGAR ROAD, POONA - 411 014

- Manufacturers Of -
OXYGEN, NITROGEN, ACETYLENE AND HYDROGEN GASES
ALSO

LIQUID OXYGEN AND NITROGEN

- Distributors Of -
ARGON GAS, WELDING ELECTRODES AND EQUIPMENTS

PHONE :	POONA 25546/47/48	BOMBAY 527236	DELHI 343293	THANA 304
TELEX :	101 - 275		031 - 926	

१० । नियतकालिक १९७५-७६

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

संपादकाचे पान -

कालखरितेच्या उद्दाम प्रवाहातून प्रतिवर्षाप्रमाणे वरिही उदंड पाणी वाहून गेले. आंतरराष्ट्रीय आणि राष्ट्रीय जीवनात अनेक घडामोडी घडल्या. उल्हा-पालघी झाल्या. निसर्गनिही आपल्या क्रोधाने साय विली. चासनाला खाणीतील दुर्घटनेचा उल्लेख यादृष्टीने करता येईल. भारताच्या राष्ट्रीय जीवनात आणीबाणीमुळे अनुसासनाचे नवे पर्व सुरू झाले. या परिस्थितीने नवी बाणीच्या काळातच राष्ट्रीय जीवनात एक शिस्त आली. विद्यार्थी, कामगार, कार्यालये यामध्ये नवे चैतन्य आल्याचे दिसू लागले आहे. भाववाढ रोखल्यामुळे आणि दैनंदिन आवश्यकतेच्या वस्तूंच्या किमती बऱ्याच खाली आल्यामुळे सर्वसामान्य लोकांचे जीवनमानही सुधारले आहे.

भारतीय समाज एका समाजक्रांतीतून पुढे जात आहे. विद्यार्थ्यांनी अभ्यास व समाजक्रांतीस तत्पर राहणांना 'हुंडाबंदी' साठी प्रवृत्त करण्यात येत आहे. भारतास करटेपणा आणणारा घटाचार, काळावाजार, तस्करी, संप, मोर्चे, टाळेबंदी, वशिलेवाजी, भाई-रेण्याचा निश्चय करण्यात आला आहे व त्या दिशेने प्रयत्न सुरू झाले आहेत.

देशाच्या उन्नतीचा कणा म्हणजे शक्ती आणि उद्योग-धंदे हा होय. शासनाचे प्रयत्न दोन्ही क्षेत्रात स्वयंपूर्ण होण्याचे आहेत. त्यातील स्वयंपूर्णता कदाचित् लवकरच साध्य होईल अशी प्रासादचिन्हे दिसू लागली आहेत. आपली वर्षानुवर्षे चालत आलेली लाचारी संपून स्व-सापथ्याविर जगण्याची क्षमता त्यात निर्माण होईल. या काळात महाराष्ट्रात मुख्यमंत्री शंकरराव चव्हाण यांच्या नेतृत्वाखाली व कृषिमंत्री ना. शरदचंद्र पवार यांच्या कुशल मार्गदर्शनाने कृषी क्षेत्रात आपण निश्चित स्वयंपूर्ण होऊ असा विश्वास आहे.

भारताला भंडसावणारा आणखी एक यक्षप्रश्न म्हणजे वाढती जनसंख्या हा होय. या प्रश्नाचे उत्तर या प्रश्नाची भविष्यातील गंभीरता लक्षता घेतल्याशिवाय येणे

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

कठीण आहे. सरकार परिवार नियोजन सक्तीचे करू-पहात आहे, तथापि त्याचा सर्वांगीण विचार करणे आवश्यक आहे. या प्रश्नात आमच्या भारतीय स्त्रीची अक्षितिता, परंपरेने चालत आलेल्या अंधश्रद्धा यांचे स्थान महत्त्वाचे आहे. आंतरराष्ट्रीय महिला वर्षाच्या निमित्ताने अनेक सभा, संमेलने, परिसंवाद इत्यादीमधून स्त्रीच्या चूल-मूल ह्या विषयावर चर्चा झाल्या, पण परिवार नियोजनाच्या दृष्टीने स्त्रीला काय करता येणे शक्य आहे ह्याचा विचार होणेही आवश्यक होते.

शैक्षणिक क्षेत्रात महत्त्वाचे बदल घडून येत आहेत. शिक्षणाचा नवा आकृतिबंध १०+२+३ ह्या स्वरूपात पुढे आला आहे. या आकृतिबंधामुळे अभ्यासात वाढ झाली आहे. विभिन्न विषयांच्या नव्या आणि प्रगत ज्ञानाचा समावेश अभ्यासक्रमात करण्यात आला आहे. विद्यापीठीय स्तरावरही प्रगत ज्ञानाचा समावेश होत आहे व नवे बदल होत आहेत. नव्या विद्यापीठ कायद्यामुळे महाविद्यालयीन जीवनात नवी स्थित्यंतरे येऊ पहात आहेत. आताच्या ११ वी व १२ वी साठी ज्यूनियर कॉलेजची शासनाची योजना आकार घेत आहे. यामुळे प्राध्यापक व सेवकवर्ग यांना नव्या समस्यांना तोंड द्यावे लागणार आहे. ह्या समस्या शासनाच्या सर्वंकष व खंबीर उपाय योजनांमुळे यथाशीघ्र सोडविल्या जातील ह्यात शंका नाही. तरीमुद्दा या ठिकाणी एक भयप्रद प्रकाराची नोंद घेणे आवश्यक आहे; ती म्हणजे सुशिक्षित बेकारांचा प्रश्न ही होय. हा प्रश्न इतका भंडसावणारा आहे की ह्याची दखल घेतली नाही तर उच्च शिक्षणाबाबत वाढती उदासीनता आणखी वाढून अनास्था निर्माण होईल असे वाटते.

मराठी साहित्य-सोनियाच्या खाणी समृद्ध होत आहेत. भारतीय ज्ञानपीठाने भाऊसाहेब खांडेकरांना त्यांच्या 'ययाती' कादंबरीस एक लाख रुपयांचे पारितोषिक देऊन त्यांचा मोठा गौरव केला आहे. श्री. पाटणकरांचा सौंदर्य मीमांसेवरील ग्रंथ साहित्य अकादमीने गौरविला आहे आणि श्री. अरूण साधू ह्यांना 'मुंबई दिनांक' बद्दल महाराष्ट्र सरकारचे पारितोषिक देण्यात आले आहे.

एकंदरीत साराच काळ संक्रमणाचा आहे. पण भारतास सद्यःस्थितीत श्रीमती इंदिरा गांधींच्या रूपाने लाभलेले

नियतकालिक १९७५-७६ । ११

कणखर नेतृत्व ह्यातून निश्चित मार्ग काढू शकेल असा विश्वास वाटतो. महाराष्ट्रालासुद्धा मुख्यमंत्री शंकरराव चव्हाण ह्यांचे चैतन्यदायी नेतृत्व लाभले आहे.

सर्व काही बदलत आहे, बदलेल, बदलायला हवे, पण त्यासाठी आम्ही सर्वांनीच प्रयत्नशील असले पाहिजे.

मानसमंथन !

विद्यार्थी वंद्यभगिनींनो -

आजच्या या दिवशी माझ्या मनात अनेक विचारांची आवर्ते उठतायत, भावनांची गर्दी उसळलीय. माझ्या मनाचे जणू मंथन चालू आहे. तुमच्या संगतीत घाल-विलेल्या आनंदाच्या चार क्षणांनी सोबत केली आज-पर्यंत. कदाचित् इथून पुढेही ते अशीच साथ देतील. सुख-दुःखाच्या येणाऱ्या अनंत क्षणांना ते तुमची आठवण करून देतील.

मला आठवतंय, माझे एक स्वप्न होते. आजचा दिवस उगवला तोच मुळी त्या स्वप्नपूर्तीचे समाधान घेऊन. तुम्हीच मला तुमच्या सेवेची संधी दिलीत. खरे तर थोरांचे आशीर्वाद आणि जिवलगाने सक्रिय प्रोत्साहन यांच्या बळावरच माझ्यासारखी सामान्य माणसे कार्यप्रवृत्त होत असतात.

प्रस्तुत अंकाविषयी बोलायचे झाले तर साहित्य भरपूर आले होते. पैकी 'प्रेमभंग' ही श्री. बी. डी. दोरगे यांची कथा मांडणीच्या दृष्टीने छान आहे. विषय नेहमीचाच पण मांडण्याची पद्धत चांगली असेल तर एका चांगल्या कथेचा उगम होऊ शकतो याचे हे साक्षात् उदाहरण.

'लेख म्हटला की रटाळ' असे एक अलिखित समीकरण असते आमच्या कॉलेज-मित्रांचे. पण लेख देखील शैलीदार आणि ओघवत्या भाषेने युक्त असू शकतो आणि म्हणूनच वाचनीयही - हे अरविंद दळवींचा 'सरदार पटेल-एक राजकीय मुत्सद्दी' हा लेख वाचताना

१२ । नियतकालिक १९७५-७६

मनोमन पटते. कविता-विभागात अनिल जगताप ह्यांची 'वेदना' व श्री. म.हरंद वजे ह्यांची 'जीविताचे बोल' ह्या दोन्ही कविता नाविन्याच्या दृष्टीने उल्लेखनीय आहेत.

यापेक्षाही अधिक दर्जेदार साहित्य तुमच्याकडून अपेक्षित आहे. अर्थात् त्याकरिता परिश्रमांचीही आवश्यकता आहेच. पण कालानिक्तेपेक्षा अनुभवनिष्ठ लेखनावर भर दिला जावा अशी माझी किमान अपेक्षा आहे. निष्फळ स्वप्नरंजनात गुरफटण्यापेक्षा आपली निरीक्षण शक्ती वाढवून काहीनशी हृदयाला भिडणारे, वाचकाला समरस करणारे, असे जिवंत लिहिण्याचा प्रयत्न अवश्य केला जावा. आपले विचार आकर्षक पद्धतीने मुद्देसूदपणे कसे मांडता येतील ते पहावे. विनाकारण कृत्रिम, बोजड भाषा वापरण्याचा हव्यास धरू नये. लेखन म्हणजे नुसती लेखणीची आराधना नव्हे. त्याला व्यासंग आणि अभ्यासावरोबर साक्षेपाचीही सातत्याने जोड असावयास हवी.

या वर्षीचा आपल्या महाविद्यालयाचा हा अंक तुमच्या हाती देऊन तुम्हा सर्वांच्या ऋणातून अंशतः मुक्त होण्याचा प्रयत्न आहे.

हे नियतकालिक तयार करताना माननीय प्राचार्य व उपप्राचार्य यांचे बहुमोल मार्गदर्शन लाभले. संपादक मंडळातील प्राध्यापकांनी व प्रमुख संपादक प्रा. डॉ. सुर्वे यांनी या कामी घेतलेले अतोनात कष्ट तर विसरणेच शक्य नाही. या सर्वांचे मनःपूर्वक आभार !

दोस्तांनो ! तुमचे आभार मानावयाचे की नाही हा तुमच्या माझ्यामधला एक वादाचा मुद्दा ठरेल. म्हणूनच तूर्त तो वाजूला ठेवतो आणि माझ्या अंतरीची ही भाव-सुमने तुम्हाला अर्पण करून तुमचा निरोप घेतो.

- प्रमोद शिंदे
नियतकालिक प्रतिनिधी

गुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

श्रद्धांजली

डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन्

भारताचे माजी राष्ट्रपती डॉ. सर्वपल्ली राधाकृष्णन् ह्यांचे दि. १६ एप्रिल १९७५ रोजी वयाच्या ८६ व्या वर्षी मद्रास येथे दुःखद निधन झाले.

डॉ. राधाकृष्णन् ह्यांनी आपल्या अष्टपैलू व्यक्तित्वाने भारतात व परदेशात एक विशेष स्थान प्राप्त केले होते. विभिन्न भारतीय व पाश्चात्य तत्त्वज्ञानाचा त्यांचा गाढा व्यासंग त्यांच्या ग्रंथसंपदेतून प्रकट होतो. संस्कृत आणि इंग्रजी ह्या दोन्ही भाषांवर त्यांचे प्रभुत्व सर्वमान्य होते व त्यांच्या अस्खलित, अमोघ वाणीबद्दल सर्वांनाच निरतिशय आदर वाटत होता. बनारस विद्यापीठाचे उपकुलपती, शिक्षणतज्ज्ञ, भारताचे पर-देशातील दूत, भारताचे उपराष्ट्रपती व राष्ट्रपती या सर्वच स्थानांवर कार्य करीत असतांना त्यांनी आपली सास प्रतिमा निर्माण केली होती. ते सर्वत्र एक 'तत्त्वज्ञानी राजकारणी' म्हणून ओळखले जात. राजकारणात राहूनही ते सर्वत्र पक्षातील राजकारणपटूंना आदरणीय होते. भारत सरकारने 'भारतरत्न' हा किताब देऊन त्यांचा बहुमान केला. त्यांचे संपूर्ण जीवन त्याग, तपस्या, साधना ह्या गुणांनी संपन्न होते. त्यांच्या विपुल ग्रंथ-संपदेत इंडियन फिलासॉफी, द हिंदू व्ह्यू ऑफ लाइफ, ईस्ट अँड वेस्ट इन रिलिजन, भगवद्गीता, द रिलीजन ऑफ बुद्धि, वेस्टर्न थॉट, द ब्रह्मसूत्र, द उपनिषद्स आदी ग्रंथ आहेत.

डॉ. राधाकृष्णन् सारख्या असामान्य व्यक्तीच्या देहावसानाने भारताची अपरिमित व कधीही भरून न येणाऱ्या पवित्र स्मृतीस विनम्र अभिवादन !

नियतकालिक १९७५-७६ । १३

गुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

श्रद्धांजली

डॉ. ए. एन्. उपाध्ये

आंतरराष्ट्रीय कीर्तीचे विद्वान डॉ. ए. एन्. उपाध्ये ह्यांचे दि. ८ ऑक्टोबर १९७५ रोजी निधन झाले.

डॉ. उपाध्ये हे अनेकान्त एज्युकेशन सोसायटीच्या स्थापनेपासून नियामक मंडळाचे सदस्य होते. त्यांच्या मौलिक मार्गदर्शनाने संस्थेने भरीव प्रगती केली आहे.

डॉ. उपाध्ये संस्कृत व प्राकृत भाषांचे तज्ज्ञ होते. ते म्हैसूर विद्यापीठातील जैनालॉजी विभागाचे प्रमुख होते आणि शिवाजी विद्यापीठाच्या कला-विभागाचे 'डीन' होते. त्यांनी अनेक प्राच्यविद्या संमेलनातील प्रमुखपदे भूषविली होती, तसेच विदेशात विविध परिपदामधून त्यांनी भारताचे प्रतिनिधित्व केले होते. त्यांच्या विद्या-व्यासंगाने भारतीय संस्कृती आणि प्राकृत भाषांच्या अभ्यासकास विशेष आधार प्राप्त झाला होता. पण त्यांच्या निधनाने ही पोकळी जाणवेल हे निश्चित.

आम्ही सर्व त्यांच्या कुटुंबियांच्या दुःखात सहभागी आहोत. ईश्वर मृताच्या आत्म्यास सद्गती देवो.

श्री. मलुकचंद भाणिकचंद दोशी

अनेकान्त एज्यु सोसायटीच्या नियामक मंडळाचे सदस्य श्री. मलुकचंद भाणिकचंद दोशी ह्यांचे दि. २५-१-१९७६ रोजी निधन झाले.

श्री. दोशी अत्यंत गरिबीतून वर आले होते. ह्या संस्थेच्या आरंभापासून ते संस्थेच्या नियामक मंडळाचे सदस्य होते व संस्थेच्या प्रगतीस त्यांनी मोठा हातभार लावला होता. त्यांच्या बहुमोल मार्गदर्शनाचे विस्मरण होणे शक्य नाही.

आम्ही त्यांच्या कुटुंबियांच्या दुःखात सहभागी आहोत. ईश्वर त्यांच्या आत्म्यास सद्गती देवो.

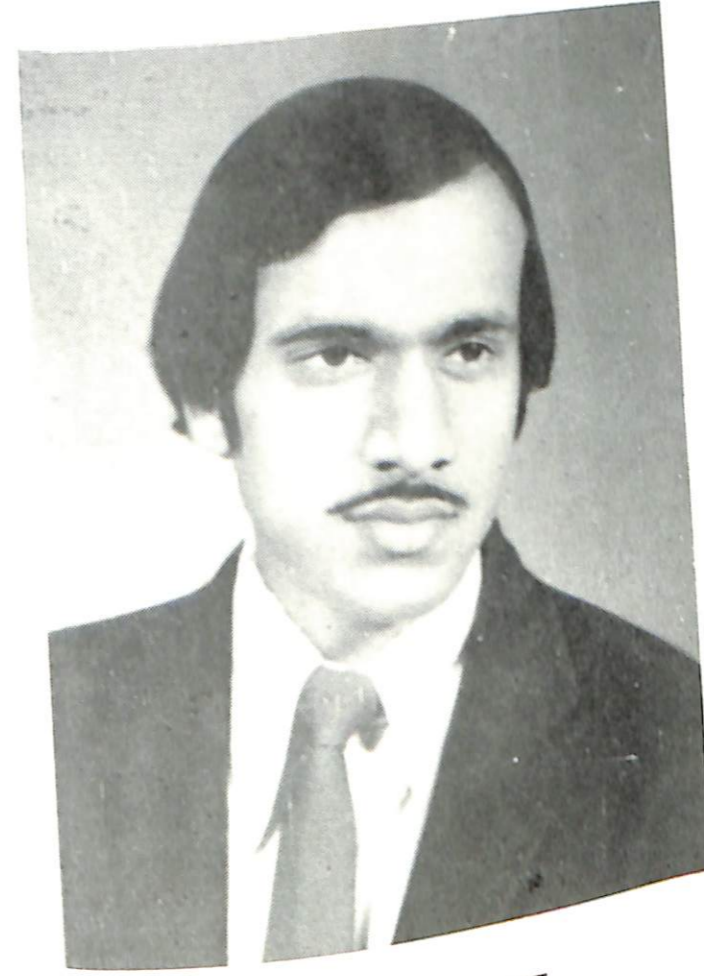
आमचा विद्यार्थी

आमच्या महाविद्यालयातील एस्. वाय. वी. ए. मधील विद्यार्थी श्री. अर्जुन गुलावराव गदादे ह्याने दि. १०-१-१९७६ रोजी आत्महत्या केली. त्यांच्या कुटुंबियांच्या अतीव दुःखात आम्ही सहभागी आहोत. ईश्वर मृताच्या आत्म्यास शांती व सद्गती देवो.

अन्य

तसेच पत्रकार मिश्रये, धोंडू मामा साठे, अशोक भडकमकर (इजिप्त मधील राजदूत), राजा ठाकुर (मराठी-हिंदी चित्रपट दिग्दर्शक), मामासाहेब च्यं. रं. देवगिरीकर. विनायकबुवा पटवर्धन, डॉ. ना. सु. हर्डेकर (हिंदुस्थान सेवादल संस्थापक), वसंत देसाई (चित्रपट दिग्दर्शक), दामुआण्णा मालवणकर, रघुवीर (मुळगांवकर, वि. घ. देशपांडे, वि. पु. भागवत (मौज), रघुनाथ शास्त्री कोकजे (संस्थापक धर्मनिर्णय मंडळ), पंजावमाता विद्यावती, कामराज नाडर, एस्. डी. बर्मन, डी. पी. धर, मदन मोहन (सिने दिग्दर्शक), देवी प्रसादराय चौधरी (प्रसिद्ध शिल्पी), चासनाला खाणी-तील ३७२ मजूर, माजी सरसेनापति पी. एन्. थापर, पीटर अल्वारीस, वंगबंधू मुजिवुर रहमान, आयरिश नेते डी. व्हॅलेरा, चौ. एन्. लाय, जनरल फ्रँको या सर्वांना भावपूर्ण श्रद्धांजली.

आमचे विद्यार्थी नेतृत्व

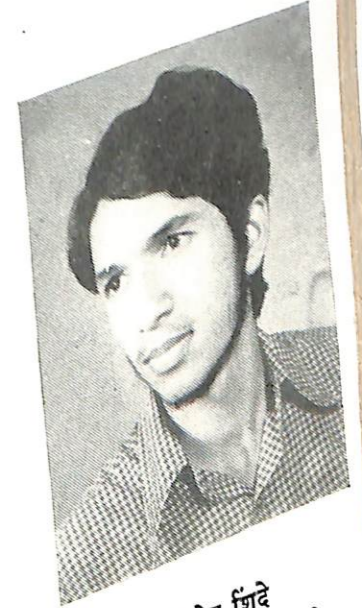
श्री. अरविंद जाधव
विद्यार्थी विशापीठ प्रतिनिधी
ने. अरमन : स्टुडंट्स कॉन्सिल : पुणे विशापीठ

कु. एस्. शेलार
आय. सी. एस्. आर.

कु. उज्ज्वला हिरेमठ
आय. सी. एस्. आर.
नगर विभाग : खोखो-निवड

प्रमोद शिंदे
नियतकालिक प्रतिनिधी

जिमखाना

अहमदनगर विभागातर्फे आंतरविभागीय (पुणे विद्यापीठ) विविध खेळांच्या स्पर्धेत निवड झालेले खेळाडू

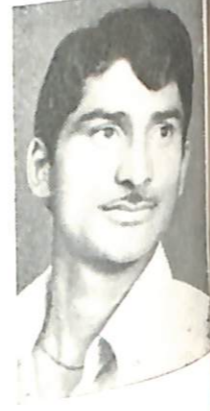
एस्. एम्. जमदाडे
कुस्ती व अथलेटिक्स

एस्. जी. चिचकर
कवड्डी

एस्. एस्. पवळ
कवड्डी

एस्. एन्. पवार
खोखो

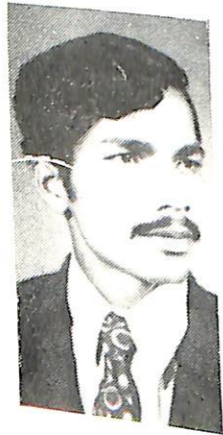
पी. ए. वेग
क्रिकेट

आर्. जी. कुलकर्णी
क्रिकेट

ए. वी. झाडबुके
क्रिकेट

एस्. एस्. जगताप
अथलेटिक्स

एस्. एच. पुंडे
अथलेटिक्स

जिमखाना

अहमदनगर विभागातर्फे आंतरविभागीय (पुणे विद्यापीठ) विविध खेळांच्या स्पर्धेत निवड झालेले खेळाडू

कु. रेखा लोंढे
(कप्तान), खोखो
खोखो, अथलेटिक्स

कु. संध्या उपाध्ये
खोखो (कप्तान)

कु. रेखा पेंढारकर
खो खो

कु. अरुणा गायकवाड
खो खो

कु. मोहिनी जोशी
कवड्डी

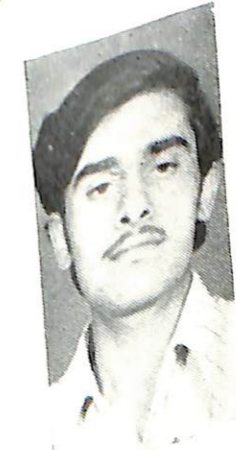
कु. प्रतिभा कुलकर्णी
व्हॉलीबॉल, अथलेटिक्स

कु. नंदा पेशवे
व्हॉलीबॉल

आर्. एम्. गादिया
टेबल-टेनीस

ए. के. प्रभुणे
बॅडमिंटन

जिमखाना

आंतरमहाविद्यालयीन
खो खो (मुली)
मनत तिसऱ्यांदा
विजयी संघ

आंतरमहाविद्यालयीन
कबड्डी (मुली)
सतत दुसऱ्यांदा
विजयी संघ

आंतरमहाविद्यालयीन
मैदानी स्पर्धा
४ × १०० रिले
उपविजयी संघ

जिमखाना-दिन-समारंभ
(३ मार्च १९७६)

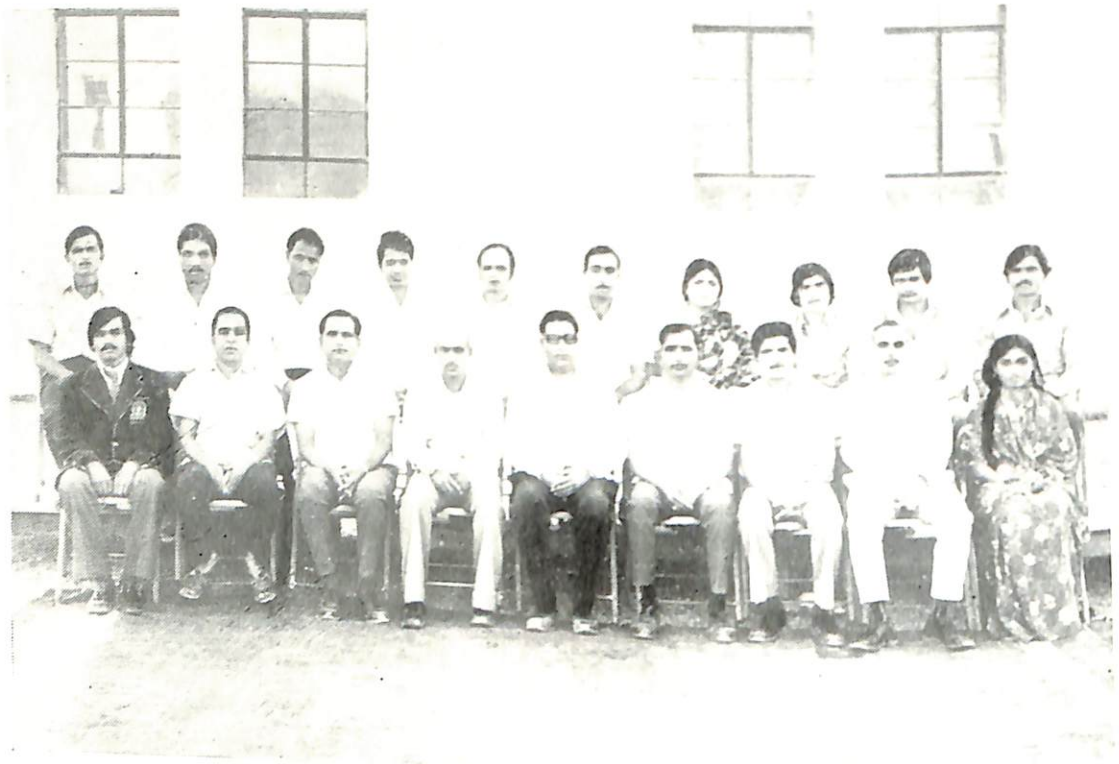
श्री. मामासाहेब मोहोळ यांच्या हस्ते पारितोषिक स्वीकारताना
श्री. एस्. एम्. जमदाडे
कु. उज्ज्वला हिरेमठ

श्री. मामासाहेब मोहोळ
भाषण करताना

श्री. विठ्ठलराव सातव
अध्यक्ष पुणे जिल्हा परिषद-भाषण करताना

जिम्खाना मॅनेजिंग कमिटी

स्टुडण्ट्स मॅनेजिंग कमिटी

मराठी विभाग

ग्रंथ हे समाजसुख आहे

'ग्रंथमूह हे समाजसुख आहे.' सूत्रासारखं हे वाक्य आहे. सूत्रा इतकंच विश्वव्यापकही आहे.

ठोण्याच्या ग्रंथ संग्रहालयात इतिहासाचार्य राजवाडे यांनी भाषण केलं; त्यातलं हे सूत्र. राजवाडे विचार करीत तेव्हा एखादा लहान मानवगण त्यांच्या डोळ्यांपुढे नसे. संबंध-समाज ते कालाच्या विशिष्ट पार्श्वभूमीवर पाहू शकत असत. 'ग्रंथ हे समाजसुख आहेत' असं ते म्हणतात; तेव्हा त्यांना समाजाचं निरोगीपण, तृप्तभाव, विचारक्षमता आणि रसरशीतपणा अभिप्रेत असतो. ग्रंथ हे आपले गुरु आहेत; हे अनेकांनी सांगितलं. ग्रंथ हे मित्र आहेत; हे वाक्यही आता शिळं झालं आहे. पण 'ग्रंथ हे समाजसुख आहेत' ही उक्ती कधी कालवाह्य ठरणार नाही. कारण-राजवाडेच त्याचं स्पष्टीकरण असं करतात की;

'ग्रंथ वाचल्याने मनुष्य विचार करू लागतो. विचारांचा खल झाल्यावर आचार बनतात; व नंतर समाजाचे पाऊल पुढे पडते.'

- दुर्गा भागवत

कऱ्हाडच्या साहित्य संमेलनाच्या अध्यक्षीय भाषणातून

ज्ञानदेवाच्या ७०० व्या जन्मशताब्दीमहोत्सवाच्या निमित्ताने

ज्ञानेश्वरीची थोरवी :

ज्ञानेश्वरीचा विचार करू लागलो की, प्रथम गोष्ट नजरेत भरते ती ही की, तो ग्रंथ एका उच्च ध्येयाने प्रेरित होऊन लिहिला गेला आहे. त्या ग्रंथकर्त्याची अलोट उदारता दिसून येते; संकोच तर विलकूल नाही. ज्ञानदेवांनी एका अभंगात अशी प्रतिज्ञा केली आहे की,

अवघाची संसार सुखाचा करीन ।

आनंदे भरीन तिन्ही लोक ।

यात त्यांना जगाबद्दल वाटणारी तळमळ दिसून येते. तीच तळमळ आपणाला ज्ञानेश्वरी लिहिण्याच्या मुळाशी दिसून येते. ज्या काळात ज्ञानेश्वरी लिहिली गेली त्यावेळी संस्कृतात ग्रंथ लिहिणे हे पांडित्याचे लक्षण समजले जात होते. अशा स्थितीत तत्कालीन पद्धतीला फाटा देऊन व स्वतःकडे मराठीत ग्रंथ लिहिल्यामुळे जो कमीपणा येईल तो पत्करून 'फिटो विवेकाची वाणी (कमतरता) हो काना मना जिणी। देखो आवडे तो खाणी ब्रह्मविद्येची। या उदार बुद्धीने ज्ञानदेव ग्रंथ मांगण्यास बसले.

मराठी भाषेला मानाचा मुजरा !

वि. स. खांडेकरांच्या 'ययाती' कादंबरीला ज्ञानपीठाचे एक लाख रुपयाचे पारितोषिक मिळाले. ज्ञानपीठाने दिलेल्या या एक लाख रुपयाच्या पारितोषिकाने भाऊसाहेब खांडेकरांचा गौरव केला आहे. परंतु त्याचबरोबर तो मराठी भाषेचा आणि साहित्याचाही गौरव आहे. मराठी साहित्याची परंपरा मोठी उज्वळ आहे. यात ज्ञानदेव, नामदेव, तुकाराम, रामदास आदि संतांच्याकाळापासून विकाराएवजी विवेकाला, स्वैराचाराएवजी सुसंस्कृतपणाला आणि भोगाएवजी त्यागाला महत्त्व देणारी एक फार मोठी परंपरा निर्माण झालेली दिसते. ही परंपरा केवळ कलेचे कौतुक करीत नाही; तर कुसे सांगितले याचबरोबर काय सांगितले याचाही परामर्श घेते. लालित्याबरोबरच

संपूर्ण विश्वातले अज्ञान नाहीसे व्हावे व संस्कृत ज्यांना येत नाही अशांनाही ही ब्रह्मविद्या मिळावी म्हणून त्यांनी प्राकृतात ग्रंथ रचना केली.

धर्माचे तत्त्व सामान्य लोकांना समजावे व धर्माची उपासना त्याजकडून होऊन धर्माला अनुसरून जगातील व्यवहार चालावेत याबद्दल ज्ञानेश्वरांना फार तळमळ वाटत होती. हा स्वधर्म जरी लोपला। तरी सर्व सुखाचा धारा मोडला ॥ असे त्यांचे मत असल्यामुळे व्यक्तीच्या व समाजाच्या उन्नतीकरता धर्माची अत्यंत आवश्यकता ज्ञानदेवांना वाटत होती.

त्यामुळेच

इथे मराठीचिये नगरी । ब्रह्मविद्येचा मुकाळ करी ।
घेणे देणे सुखचि बरी । देई या जगा ।

अशी प्रतिज्ञा करून ज्ञानेश्वरी ग्रंथ मराठीत लिहिला.

शं. वा. दांडेकर

'प्रमाद' ऑगस्ट १९७५, पृ. ६५ वरून

लेखकाची सामाजिक जबाबदारी कोणती याचेही भान ठेवते. श्री. भाऊसाहेब खांडेकर या परंपरेचे आजचे सर्वश्रेष्ठ प्रतिनिधी आहेत. त्यांना मिळालेल्या या मानाच्या मुजऱ्यामुळे केवळ मराठी भाषिकांनाच नव्हे तर तमाम साहित्यप्रेमी भारतीयांस अत्यानंद झाला आहे. श्री. भाऊसाहेब खांडेकरांचे आम्ही हार्दिक अभिनंदन करतो ! आणि त्यांना दीर्घायुरारोग्य लाभो अशी प्रभूचरणी प्रार्थना करतो.

तसेच मराठी साहित्यातील एक ख्यातनाम टीकाकार डॉ. रा. भा. पाटणकर यांच्या 'सौंदर्यमीमांसा' या ग्रंथालाही साहित्य अकादमीचे पारितोषिक मिळाले आहे. त्याबद्दल त्यांचेही हार्दिक अभिनंदन !

मानाचा

अनिल गलांडे, एम्. ए., भाग-१

माणुसकीचं थिटं पांघरूण घेऊन;
बसलेल्या या समाजाला सांग ठणकावून.
धिकाऱांनं. . . ! स्वसामर्थ्यांनं समजावून,
उपेक्षित जिणं जगविताना सूर्यही काळवंडून जावा.
ना कुणाची भवतेदारी, ना कुणी सत्ताधारी !
माणसाला माणूस म्हणून जगविणारी;
ही समतेची भावना जप उरी-जिव्हारी !
एवढंही करून नियती उठलीच परकी म्हणून;
तर . . . . !

आयुष्याच्या भर दुपारी लाख मणाचे पाषाण,
ठेवून आपल्या उरी, अन् ध्येयावर अविचल भान !
नको जाऊ कदापि या दुष्ट चक्रात दबून,
गंजून, थिजून, पिचून,
अन् अश्रूखाली भिजून . . . !

सच्चा दिलाच्या स्वाभिमानी मानवा !
तुजसाठी हा ध्यानस्थ सह्याद्री चिंतितो,
सदिच्छा . . . !
" भविष्याचं पान चाळताना येवो आशा अकांक्षांना बहर!
उंचेंड यशाचं वरदान तुम्हाला राहो हीच श्रींची कृपा ! ! "

मुळकाराम

जीविताचे मोल

मकरन्द बसे, द्वितीय वर्ष वाणिज्य

जीवन ही एक,
पोथी असेल तर;
तू त्यातील . . .
सार आहेस.
सारच नसेल तर,
अक्षराचे मोल
मातीमोल आहे.

वैज्ञानिक काव्य

मकरन्द बसे, द्वितीय वर्ष वाणिज्य

जीवन म्हणजे
राकेट असेल तर;
तू त्यातील,
इंधन आहेस.
इंधनशिवाय राकेट
म्हणजे
प्राणशिवाय देह.

नियतकालिक १९७५-७६

वेदना

अनिल जगताय, द्वितीय वर्ष विज्ञान

शेजारचा वृक्ष उन्मळून पडलाय
मीलनापूर्वीच !
त्यावर विसावणारी भावी वेल
शोकाकुल झालीय.
रात्रीच्या काळोखात दडलेला
रक्ताळलेला
स्वतःच्याच अश्रूंनी गोठवणारा
भविष्यकाळ
पांघरूण घ्यायचं धैर्य नव्हतं.
... तरी पण मी ...
या चंद्रप्रकाशात त्याची सावली
घोतऱ्याच्या फुलात भरून
आठवणींच्या थेंबांनी
सागर रिता करणारय !
या सागरातील वाळू पचवून
वासनेसाठी अथवा ...
कोणत्याही गळाचे टोक
मानेत न व्हा देता ...
एका मोठ्या शून्यात,
पाणी नसलेल्या डोहात
विज्ञणारय !

२ । नियतकालिक १९७५-७६

जुजी आठवण

डी. के. गलांडे, प्रथम वर्ष कला

आज अचानक तुला पाहता
आठवणींचे मेघ दाटले
मखमलीचे रंग दाटुनी
क्षितिज अवघे सुंदर नटले
क्षण एक भासले
स्वप्न भंगले, परत रंगले
तुटलेल्या की सुरासुरांतुनी
मधुर गीत मोहरले.
दुरावलेल्या पाउलवाटा
समीप येऊनी गूढ जाहल्या
दोन ध्रुवातील पुसले अंतर
शुक्रतारा नभी झळकला !
रम्य एका सायंकाळी
मादळतीच्या किरणाखाली
पुसले होते तुला
साथ सख्ये देशील का ?
जीवनात मम येशील का ?
आज अचानक तुला पाहता
आठवली मज जुनी कहाणी !

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

वेड

डी. डी. दवाण, तृतीय वर्ष कला

वेड मला कमळाचे
नेत्र कमळ-साकळी,
वेड मला चापयाचे
नाव तव चाफेकळी ॥ १ ॥
वेड मला गुलाबाचे
ओठ गुलाब पाकळी
वेड मला मोगऱ्याचे
दंतपंक्ती कुंदकळी ॥ २ ॥
वेड मला तुझेही
तू तर फुलांची ग राणी
कुठले फूल वाहू तुला ?
तू सुगंधाची सम्राज्ञी ॥ ३ ॥

जाता जाता...

शुभाकर ज. गायकवाड, एम्.ए. (मराठी) भाग-१

चिब होऊनी दवांत ये तू
थंड पिसारा देऊन जा ...
जाता जाता हृदयामधली
प्रीत फुले तू घेउन जा !
होऊनि विजली चमकत ये तू
घनतिमिराला घेऊन जा ...
माझे जीवन की तमसागर
तेज - शलाका देऊन जा !
गालावरची पुसुन आसवे
मोवफुले तू उधळुन जा ...
दुःख, निराशा लोपवून ती
माझे जीवन उजळुन जा !!

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

जैराश्य

कु. शैला भिलारे, पदवीपूर्व वाणिज्य (अ)

जायचेच जर होते तुजला
अथांगतेच्या दर्यावरती
कशास केले इवले घरटे
स्वप्नपरांच्या भमीवरती ? ॥ १ ॥
जायचेच जर होते तुजला
मला टाकुनि इथे एकटे
कशास बिधली ओंजळ भरुनी
सहवास - सुगंध बकुळी ? ॥ २ ॥
जायचेच ...

सप्तरंगी किरण छेडून दूरावरती
कशास माझ्या सान जिवाला
बनविलेस तू शिखा पेटती ॥ ३ ॥
जायचेच जर ...

मृत्यूच्या दर्यावरती
कशास बनविली ही सुखस्वप्ने ?
आशा-आकांक्षेच्या मधुगुंजाभोवती ॥ ४ ॥
जायचेच जर ...

अज्ञाताच्या स्वर्गीय परप्रकाशी
कशास माझी ज्योत तेविली
देवाविरहित गाभाऱ्याशी ॥ ५ ॥
जायचेच जर ...

नियतकालिक १९७५-७६ । ३

फोन { दुकान ४९० निवास ४९१	खोमणे ऑटो वर्क्स सिनेमा रोड (इंदापूर चौक) बारामती	फोन : ५२४ मे. माणिकचंद पहाडे अँड ब्रदर्स किराणा व भुसार मालाचे व्यापारी, बारामती (पुणे)
मे. महाराष्ट्र सीडस् सप्लायर्स सिनेमा रोड, बारामती बियाणे, मिश्रखते व पीकसंरक्षक औषधे नॅशनल सीडस् कार्पोरेशनचे अधिकृत विक्रेते.	० प्रॉम्प्ट मोटर सर्विस ० सर्व मोटर सायकल्स रिपेअरींगचे एकमेव ठिकाण खोमणे बंधू, बारामती	आमच्याकडे घाडक व किरकोळ निवडक किराणा व भुसार माल योग्य दरान मिळेल. तसेच आमच्याकडे महाराष्ट्र राज्य लाँटरीची निकीटे ठोक व किरकोळ मिळतील. एजंट - जयकुमार माणिकचंद पहाडे

अजंठा स्टील फॅब्रीकेटर्स

दुर्गा टॉकीज जवळ, बारामती

फोन नं. - ५५१

स्टील फॅब्रीकेटर्स अँड इरेक्टर्स

- हार्दिक शुभेच्छा -

**श्री शाकंबरी कोलिंग्स
 अँड टी हाऊस**

प्रोप्रा. - हेंद्रे बंधू

४ । नियतकालिक १९७५-७६

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

दुरितांचे तिमिर जावो!

मधु सोकाशी, तृतीय वर्ष माहिरथ

संत हे किती मानवतावादी
 अमतात, किती उदार मनाचे
 आणि विश्वव्यापी दृष्टीचे असू
 शकतात हे जानेश्वरांसारख्या आत्मानुभवी संतांनी
 मागितलेल्या पसायदानातून दिसून येते. आतापर्यंत कित्येक
 आध्यात्मिक ग्रंथांची निर्मिती झाली आहे. त्या त्या
 ग्रंथाची फलश्रुती एका विशिष्ट हेतूसाठी व मर्यादित
 अंगपर्यंत सांगितली जाते. पण जानेश्वरीसारख्या
 असामान्य व अद्वितीय अशा ग्रंथराजाची फलश्रुती तरी
 काय व्यक्त केली असेल बरे? तर जानेश्वरांनी
 मागितलेल्या पसायदानातच ती पहायला मिळते.

ईश्वराचा अवतार सज्जनांचे रक्षण आणि दुष्टांचे
 निर्दोष करण्यासाठी असतो आणि तसा तो अवतार
 देवांनी वेळोवेळी घेतलेलाही आहे. या संदर्भाचा आधार
 आपल्याला गीतेमध्येही सापडतो. परंतु जानेश्वरां-
 सारख्या संतांचा जन्म या कारणासाठी नव्हताच मुळी.
 जानेश्वरांनी मागितलेल्या पसायदानातून त्यांच्या
 व्यक्तिमत्त्वाचे विविध पैलू स्पष्ट होतात. जानेश्वरांनी
 मागितलेले हे अलौकिक पसायदान जगातील इतर
 वाङ्मयात तर शोधूनही सापडणार नाही इतके ते
 सुमिळ आहे, महत्त्वपूर्ण आहे! खूप मोठा भावार्थ त्यात
 भरला आहे. एका महान अशा आशयाची त्यातून

अभिव्यक्ती झाली आहे. पसायदानांतील चरणांपैकी
 मला एक चरण महत्त्वपूर्ण वाटते, तो म्हणजे-
 'दुरितांचे तिमिर जावो। विश्व स्वधर्म सूर्य पाहो।
 जो जे वांछिल तो ते लाहो प्राणिजात।'

संत हे नेहमीच गरिबांचे कनवाळू असतात. गरिबांना
 संत हेच आश्रयदाते असतात. संतांशिवाय गरिबांचे
 पालनपोषण करणारे कोणी असू शकत नाही. त्यांच्या
 दारिद्र्याबद्दल संतांना फारच सहानुभूती असते, दया
 असते, करुणा असते; म्हणून तर तनपुरे महाराजां-
 सारख्या संतांनी अन्नछत्र सुरू केलेले आपण पाहतो.
 एवढेच नव्हेतर संत दामाजीसारख्या भक्तश्रेष्ठाने
 बादशाहाच्या रोषास बळी पडून सुद्धा तत्कालीन
 भयंकर दुष्काळात सरकारी धान्य कोठारे भुकेल्या दीन,
 दलित लोकांसाठी खुली केली. ग्रीष्मऋतूत पददलित
 जातीच्या बालकांचे पाय पोळत असलेले पाहून
 एकनाथांचे अंतःकरण द्रवले आणि त्याला पटकन उचलून
 कडेवर घेतले. इतकेच नाही तर याच एकनाथांच्या
 काशीची कावड मृत्यूच्या दाढेत असलेल्या गाढवाच्या
 मुखात ओतली व त्याचा जीव वाचविला. म्हणजेच
 या संतांना सर्व प्राणिमात्रांबद्दल विशेष प्रेम आहे, आस्था
 आहे. या संतांना लोकांचे अज्ञान नाहीसे करावेसे
 वाटते. अंधकारात खितपत पडलेल्या बहुजन समाजाची

नियतकालिक १९७६ । ५

दुःखे हार करावीशी वाटतात. दारिद्र्याने गांजलेल्या, पिचलेल्या आम जनतेची मुटका करावीशी वाटते.

या संताप्रमाणेच महामानवांचाही जन्म ह्याचसाठी झालेला आहे. आतापर्यंत होऊन गेलेल्या थोर पुरुषांची चरित्रे हेच सांगतात. त्यांच्या चरित्रातून आणि आत्म-चरित्रातून हाच बोध व्यक्त होतो. त्यांच्या व्यक्ति-मत्त्वाचा आणि कार्याचा, जीवनकर्तृत्वाचा आढावा घेतल्यास त्यांच्या पाठीमागची भूमिका आणि प्रेरणा सहजतेने लक्षांत येते. याच हेतूसाठी त्यांनी आपले देह झिजविले आहेत. जीवनपुष्प समर्पण केले आहे. आपली सारी जिदगी याच कार्यासाठी वेचली आहे. गुलामांची दुःखे आणि दारिद्र्य स्वतः अब्राहम लिंकन यांनी अनुभवली होतीच; म्हणून तर त्यांना गुलामगिरी नकोशी वाटत होती. गुलामगिरी ही दुष्ट, वाईट प्रथा कायद्याने-नीतीने नष्ट व्हावी असे त्यांना खूप खूप वाटत होते गुलामांना स्वतंत्र होण्यास संधी द्यावी, त्यांना एक मानव समाजाचा घटक म्हणून जगण्यास संधी द्यावी, त्यांना आपला सर्वांगीण विकास घडवून आणण्यास वाव द्यावा, मूलभूत कायदेशीर हक्कही त्यांना उपभोगण्यास मिळावेत यासाठी अध्यक्ष लिंकन यांनी अहर्निश प्रयत्न केले. अशाप्रकारचे कार्य करित असतानाच मानवतावादी लिंकन यांची आहुती पडली. त्याबरोबरच 'मार्टिन ल्यूथर किंग' यांचाही याच प्रयोजनासाठी वळी पडला.

जनता पारतंत्र्यात असताना परकीयांचा जुलूम, अत्याचार, विषमता यांनी गांजली होती. व्यक्ति-स्वातंत्र्याचा न्हास झाला होता. परदास्याच्या शृंखला कडाडून तोडून टाकण्यात, देशाला स्वातंत्र्य मिळवून घ्यावे या हेतूसाठी कितीतरी क्रांतिकारकांनी, वीरांनी, हुतात्म्यांनी आणि देशभक्तांनी हसत हसत धारातीर्थी देह ठेवला. यातील कित्येकजण हाती गीता घेऊन फांसावर गेले. कां? कोणत्या कारणासाठी? आपल्या देशातील कच्चा माल आणि संपत्तीचा ओष गोऱ्या लोकांच्या देशाकडे चालला होता. त्यामुळे भारतीय जनता अधिकच गरीब बनली. त्यांचे उद्योगधंदे बुडाले. व ते भिकेस लागले. अशा प्रकारे देश चौहोबाजूंनी वेढल्या गेलेल्या भीषण परिस्थितीत असताना या क्रांतिकारकांनी - किती! किती!! नावे सांगायची त

त्यांची!... अमिधारातून स्वीकारून राष्ट्रातील गोर-गरीब जनतेला रामराज्याचे वैभवमंपन्न दिवस पाहण्याच्या हेतूने जी कामगिरी केली त्याला इतिहासात तोड नाही, तुलना नाही.

येथे ख्रिस्त, महात्मा गांधी, विनोबा, अरविंद यांच्यासारख्या व्यक्तिमत्त्वातून काय प्रकट होते? यांच्या सर्वांच्या ठिकाणी स्वातंत्र्य आणि समतेची भावना होती. मानवतावादी दृष्टिकोण होता. विश्वव्यापी मोठेपणा होता. शाश्वत मुक्ते आणि मानवी सौख्याचा आनंद प्रत्येक मानवाला मिळावा अशी त्यांची भूमिका होती. मानवतेवर आधारित असे त्यांचे जीवन होते, कार्य होते. त्या कार्यावर आधारित असेच त्यांचे तत्त्वज्ञान होते. उज्वळ विचारसरणी होती, उच्च आदर्श होता, व्यक्तीच्या आणि समाजाच्या मनाचे उदात्तीकरण हेच त्यांचे ध्येय होते आणि या भावनाच ज्ञानेश्वरांनी आपल्या पसायदानानात बोलून दाखविल्या आहेत.

मार्क्सच्या 'दास कॅपिटल' या ग्रंथाने तर जगाचा सारा इतिहासच बदलून टाकला आहे. त्यातील तत्त्व-ज्ञान आणि विचारसरणीकडे बरेच देश आकर्षित झाले आहेत. अमेरिकेसारख्या साम्यवाद विरोधी देशातही कामगार कल्याणाकडे लक्ष दिले जात आहे. समाजातील बहुसंख्य गरीब, निर्धन अशा दुर्बल घटकाकडे जास्तीत जास्त लक्ष पुरवून त्यांच्याबरोबर राष्ट्राचाही विकास घडवून आणण्याची योजना प्रत्येक देशाजवळ आहे. शक्य तेवढ्या प्रमाणात त्या अंमलात आणल्या जात आहेत. भारत स्वतंत्र झाल्यानंतर शेतीविकासास पंचवार्षिक योजनेत अग्रक्रम देण्यात आला आहे. त्यामुळे हळूहळू 'दुरितांचे तिमिर' नाहीसे होऊ लागल्याचे चिन्ह दिसत आहे. पंतप्रधानांच्या आणि सत्ताधिष्ठित पक्षाच्या 'गरीबी हटाव' च्या विकास कार्यक्रमात वेग येतो आहे! आणि काय आश्चर्य! पंतप्रधान इंदिराजींनी नुकत्याच आखलेल्या क्रांतिकारी वीस कलमी योजनेचे स्वरूप याच वस्तुस्थितीवर आधारित आहे. ज्ञानेश्वरांच्या सप्तजन्मशताब्दी वर्षानिमित्ताने हा योगायोगच म्हणावयाचा!

या भौतिक उन्नतीबरोबर आपल्याला आध्यात्मिक प्रगतीही साधावयाची आहे. आज आपल्याला जगात

निराशाकाळाचा प्रकारचे धर्म दिवस आहेत. तत्त्वज्ञानाचे पथ आहेत. वेगवेगळ्या जाती आहेत. मनुष्यांनीही भिन्नता. समाजरचना आणि समाज व्यवस्था यातही फरक आहे. अशा प्रकारची विविधता असली तरी आपणाला अशा-अशा प्रकारची निर्माण करावयाची आहे. मानवा-मह-जीवनाच्या मार्गाने आपण वाटचाल करू या. गुणवत्तेविदाने राहू या. धर्म वेगळे असले तरी 'ईश्वर हा एकच आहे' हेच अधिष्ठान देवून विश्वधर्मांच्या संघर्शासाठी एकत्र येऊ या.

प्रत्येकाची कांही ना कांही इच्छा असते. प्रत्येकाच्या मनाचा कल्पवृक्ष प्रत्यक्षात अस्तित्वात यावा अशी ज्ञानेश्वरांच्या मनाची आस आहे. इच्छित फल प्राप्त होण्याची शुभेच्छा आपण प्रत्येक प्राणिमात्राला देऊ या! ज्ञानेश्वरांनी मागितलेल्या पसायदानातील बरील चरणांचा एकूण अर्थ हाच आहे. त्यांनी मागितलेले पसायदान जर अशा तऱ्हेने पृथ्वीवर अवतरलेले पाहिल्यास बरोबरच ज्ञानेश्वरांना धन्यता वाटेल!

"मला दरमहा रु. ४९-६६ अधिक उत्पन्न मिळते, अगदी नियमितपणे- आपल्याला फार पसंत आहे ही योजना!"

डेवीची रक्कम रु.	दरमहा मिळणारे व्याज		
	१२ महिने १२ टक्के दराने	१२ महिने १० टक्के दराने	१२ महिने ८ टक्के दराने
१,०००	१६६	१३३	८३३
३,०००	४९९	३९९	२५००
५,०००	८३३	६६६	४१६६
१०,०००	१६६६	१३३३	८३३३

तुम्हालाही हा लाभ मिळू शकेल. सेंट्रल बँकेच्या मासिक व्याज ठेव योजनेसाठी फक्त रु. ५००० ठेव ठेवा. तुम्हालाही दरमहा रु. ६६६ रु. मिळत जातील. तुमच्या ऐपतीनुसार कमी वा अधिक रकमेची ठेवू शकाल. तुमच्या ठेवीच्या रकमेनुसार आणि मुदतीनुसार दरमहा व्याजही कमी अधिक मिळते.

सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया
जागोजागी जनतेकडे जाणारी बँक

PNB/CB/188174 MR

ब्रह्मदेवाचे देऊळ

वी. एम्. मांडरे, पदवीपूर्व साहित्य

शनिवारचाच तो दिवस होता यात तिळमात्र शंका नाही आणि तो शनिवार स्मरणातून जाणेही शक्य नाही. कारण त्याची रुची अजून जिभेवर आणि मनात रेंगाळत आहे. मास्तीचा ठरलेला हा वार. वजरंगाने गच्च धरलेला सूर्यनारायण लाजून लाल झाला होता. सुटकेच्या आनंदातच जणू भूतलावर वरुणेला घेऊन गुलाल उधळित होता. जरा फेरफटका मारावा म्हणून मी सुद्धा अंजनीनंदनाच्या मंदिराकडे निघालो होतो. आणि रस्त्यातच माझा मित्र यती, प्रसन्न मुद्रेने माझ्याकडेच येत असताना मला दिसला. स्वारीच्या हातात एक पिशवी आणि भाळी गुलाल होता. रुक्ष अर्थशास्त्राच्या पुस्तकाची पाने चाळता चाळता एखाद्या मोरपिसाने दर्शन द्यावे आणि आपल्याला त्यामुळे ज्या आनंदाची प्राप्ती व्हावी तशी यतीच्या आगमनाने मला आनंद प्राप्ती झाली.

“हं, घर प्रसाद, पाहिजे तेवढा.” पिशवीतून त्याचा हात बाहेर आला.

“अरे वा! छान, कशाला फोडला नारळ रे?” अघाशीपणे तुकडा न घेता मी विचारले. रस्त्यावर दिसलेली पावली आपण सावकाश ठसा पुसू न देता उचलतो, कारण खात्री असते, आता ती आपली आहे. अगदी तसाच मी खोबऱ्याचा तुकडा उचलला आणि मिटक्या मारीत खाल्ला. उत्तर आले -

८ । नियतकालिक १९७६

“अरे, आज शनिवार ... आत्ताच मा रती च्या देवळातून आलो.” असे म्हणत त्याने २-३ पोराना तुकडे देऊन पिशवी खांद्यावर टाकली. गृहस्थ मोठा धार्मिक, पोथ्यापुराणांशी लगट करणारा. पण मोठा धार्मिक असे म्हणणेही कालानुसार योग्य होणार नाही. वल्ली तशी विचारी आणि पुरोगामी होती. त्याची धार्मिक कसोटी पाहण्यासाठी मी म्हणालो,

“लेका, प्रत्येक देवाला नारळ फोडायचे म्हटल्यावर जगात एकही कल्पतरू राहायचा नाही. असे किती देव असावेत रे?”

“तेहतीस कोटी!” आणि मग पुढचा पट्टा सुरू झाला. मरीआई, सटवाई, म्हसोबा, वगैरे वगैरे ... मग जरा सुधारलेल्या देवांची नामावली सुरू झाली. ‘विठ्ठल महादेव, दत्तात्रय, मास्ती.....’ भलतीच नावं आणि मंदिरं स्वारीची पाठ. म्हणजे तेहतीस कोटी नव्हे! मला मोजायची गरजही नव्हती. पण मला माहीत असलेल्या ब्रह्मा-विष्णू-महेश यापैकी ब्रह्माच्या मंदिराचा उल्लेख त्याने केला नाही. म्हणून मध्येच थांबवून म्हटले -

“अहो, आपण चतुराननाला कोठे नेऊन ठार केले? त्यांना काय घर-दार?”

कपाळावर हात मारून तो म्हणाला, “आयुष्यात तरी या जगात ब्रह्माचे देऊळ असते हे ऐकलय का कधी?”

“म्हणजे पुराणातला ब्रह्म देव जगात नाही

म्हणायचा?” या माझ्या प्रश्नाने त्याची प्रतिभा दिवचली होती. थोड्यासा मंचित चेहरा मारून तो म्हणाला. “ब्रह्म देव या भारतातून कोणत्या ना कोणत्या स्थळात तरी आहे. तो कसा? असे विचारण्यापूर्वीच त्याने उत्तर दिले. “ब्रह्म देवाने आपली चारी तोंडे भारताकडेच वळविली आहेत.” असे बोलत बोलत आपली चावडीजवळच्या कोपऱ्यावर दिवा होना निघडे वळविले. त्याचा वक्तृत्वओष चाळू होताना. “भारतावर त्याची चांगलीच कृपादृष्टी आहे हे दिसत आहे. भारताचा एकही कोपरा अथवा एकही शोपरी त्याच्या दृष्टीतून सुटलेली दिसत नाही.” हे असे काय बरवळतो आहे असे वाटण्यापूर्वीच त्याने आपल्या विचार मांडला -

“कान पाहून नुमना ऐकतांम काय रे जरा उघडघा वळविले पहा. ब्रह्मदेव भारतात आपल्या पराक्रमाने कसा झाली आहेत. तो मूर्खी निर्माता ब्रह्मदेव येथेच वास करतो आहे. तो अदृश्य, मंदिरहीन अमला तरी त्याचा प्रताप पाहून त्याच्या विराट मंदिराची तुला कल्पना तरी कशी येत नाही.”

या त्याच्या अमांघ वक्तव्याने माझ्या मनचक्षुपुढे ब्रह्मदेवाचे अलौकिक रूप माकार झाले. मी पागे वळून पाहिले एका घरात चढामाठी पोराना कोमकालवा

बासला होता. आणि एक पोर घपाटा खाऊन आमच्या पर्यंत भोकाड पमरून आले. अर्थात् त्यालाही आमच्या यतीने खोबऱ्याचा तुकडा देऊन समजावले. मलाही ब्रह्माच्या अंगाची सेवा यती अप्रत्यक्षपणे कशी करतो याचे प्रत्यंतर आले.

आता आम्ही दोघे माझ्या घराच्या ओटघावर येऊन पोहोचलो. ब्रह्माच्या कुतूहलजनक देवळाचे रहस्य मला ऐकायला मिळाले होते. यतीचे समाज-मज्जनही जाण-वले होते. खोल सागराच्या तळाशी पडलेल्या शिपल्या-तून चमकदार मोती काढून घेण्याइतके समाधान त्याच्या चेहऱ्यावर व्यक्त झाले होते. त्याच समाधीच्या तडीत स्वारी उठून घरी निघाली. मी अवती-भोवती पाहिले तो त्याची खोबऱ्याची पिशवी तेथेच विसरलेली दिसली. मला वाटले निम्मा अधिक इन्कम घेऊन त्याचे पारसल पाठवावे पण त्याच्या विलक्षण विचारांच्या प्रभावामुळे समाजातल्या ब्रह्म म्याचे मला स्मरण झाले. त्यामुळे त्याची उपेक्षा करून मला आपलपोटेपणा खेदाचा वाटला. पळत जाऊन त्याची पिशवी परत केली. त्या सुहदाने मला आणखी एक कुरकुरीत तुकडा दिला आणि मीही ब्रह्म म्याची सेवा घडल्याच्या समाधानाने तो चघळत घरी आलो.

युनायटेड होजिअरीचे व 'न्यू लुक' ब्रेसिअर्सचे
अधिकृत विक्रेते

वर्धमान रेडिमेड स्टोअर्स

बारामती (पुणे) फोन ४८३

नियतकालिक १९७६ १

आजूजही आवही गुलामच-रुढींचे, परंपरेचे

कु. लता दयाराम पाटील, पदवीपूर्व कला (अ)

“वरं का कमे, तिथे गेल्यावर
मामंजीच्या हाती नारळ दे, त्यांना
वाकून नमस्कार कर आणि सोळा
ब्राह्मण-सवाण वायकांना जेवायला बोलावून त्यांची
खणा-नारळाने ओटी भर. अग, पढत आहे आपल्यात
तशी.”

हे उद्गार आमच्या शेजारच्या जानकीकाकूंचे. त्या
आपल्या मुलीला सारे काही समजावून देत होत्या.
कारण त्यांच्या मुलीने नुकतेच नवीन घर बांधले होते.
आणि म्हणून हा सारा खटाटोप करायचा होता. माझ्या
मनात मात्र यायला लागले की हे असं करायचं कशा-
साठी? कां म्हणून सोळा बायकांना जेवायला बोलावून
त्यांची खणानारळाने ओटी भरायची? त्या ऐवजी
एखाद्या अडलेल्या स्त्रीला मदत केली तर —

परवाच गोपाळराव आपल्या मुलाला म्हणत होते,
“अरे बाबा, कच्चा कांदा कशाला खाल्लास? शास्त्रात
सांगितलंय ना-चार महिने कांदा-लसूण वगैरे खाऊ नये.
आणि कांदाच खायचा असला तर भाजून खावा.”

त्यावर तो तडकलाच, “बाबा, मी तुमचं काहीही
ऐकणार नाही. अहो, कांदा खाल्ला म्हणून विघडतं कुठं?
तुमच्या शास्त्रात सांगितलं असेल ते आमच्या शास्त्रात
नाही. मी तुम्हाला सांगतो. मी कांदा खाणार, वाराही
महिने लसूण खाणार! अहो, आरोग्याच्या दृष्टीनं फार
महत्त्वाचं आहे ते.”

१० । नियतकालिक १९७६

या वरील गोष्टींवरून एक गोष्ट माझ्या लक्षात
आली की आम्ही आजूजही गुलामच आहोत. रुढींचे
परंपरेचे...!

आजूजही आपल्या समाजात बालविवाह होतात,
आणि मुस्लीम स्त्रीच्या मानेवर दोन गोष्टी टांगल्या
तर वारी प्रमाणे असतात. एक म्हणजे तलाक आणि
दुसरी म्हणजे सवत. या दोन गोष्टींच्या धाकाखाली
तिला आपलं जीवन कंठावं लागतं. स्वतंत्र राष्ट्रातही
गुलाम नागरिकाचं जीवन तिच्या वाटचाला येतं.

आजही घरातील भावजय घराण्याच्या परंपरेनुसार
गोपा पाळत नाही म्हणून धाकटा वीर तिला मारतो.
एका सुशिक्षित डॉक्टर तरुणीनं आंतरजातीय विवाह
जमविला तर तिचा खून तिच्याच आई-वडिलांकडून
होतो. आणि आजही एका प्रतिष्ठित सन्माननीय गृहस्था-
कडून आपल्या विधवा सुनेचं केशवपन होतं. या घटना
खरोखरच लांछनास्पद आहेत.

स्वतःला सुशिक्षित म्हणवून घेणारी माणसं, आम्ही
लग्नात हुंड्यासाठी, मानापानासाठी अडून वसतो.
आणि मुलीच्या वडिलांकडून आपल्याला आणखी काय
काय उकळता येईल याचाच विचार करीत असतो.

आपल्यामध्ये एक पद्धत आहे की मारुतीला स्त्रियांनी
जाऊ नये. फक्त पुरुषांनीच जावं. खरं तर देव इथून
निथून सारखाच. विचाऱ्याच्या मनात काहीही नसतं,

पण ते आम्हीच ठरवणंय की मारुतीला फक्त पुरुषांनीच
जावं-स्त्रियांनी नाही.

परवाच माझी एक मैत्रीण गुरुपुण्यानिमित्त तिच्या
कप्याला अंगठी घेण्यासाठी म्हणून निघाली होती.
तेव्हा तिला एक मांजर आडवं गेलं! झालं! लगेच
तिच्या मनात अपघातानाची पाल चुकचुकली. ती तडक
माझ्या घरी आली. तिने मला हा मारा प्रकार
सांगितला.

“अग, मांजर आडवं गेलं तर विघडतं कुठं?”

“तसं नाही ग! पण आना पुन्हा मला जावसं
वाटत नाही.” आणि मग त्या दिवशी ती अंगठी
आली नाही. “फार गर्दी होती म्हणून आणता
पाण्या हृदयावरही थाप मारून माझ्या मनाची कवाड
परंपरेची चीड यायला लागली.

लग्नात मळकट धोतर नेसून (गृहध्यापर्यंत)
जानवं बरखाली करीत भटजी हिंडत असतो. मारखं हे
आणा, ते आणा असं करीत असतो. कमलेमे
सावधान! म्हणतो. खरं तर तो काय पुटपुटतो याकडे
आपलं लक्षही नसतं. पण तो कधी एकदा शुभमंगल
आणि त्याने शुभमंगल सावधान म्हटले की आपण
मुदकेचा निश्वास सोडतो. तो मांगतो ते विधी आपण
समजत नाही. तो जे जे मागतो ते ते-बदाम, पिस्ते, खोबरे
हेतो. तो वस्तू आणि दक्षिणा उगण्यात बांधून गायब
होतो.

खरं तर एका दृष्टीने तो आपल्याला लुटतच असतो
आणि शिवाय खुई वराचं किवा वधूचं लक्ष तरी त्यात
कुठं असतं? वधू आपला मेकप छान आहे ना, हेअर
आहे? यातच कुठं विघडली नाही ना - वराचं लक्ष कुठं
तर लग्नात भटजीची आवश्यकताच काय?

पण नाही, भटजी शिवाय लग्न! छे! छे! आपल्या
मनाला ते काहीतरीच वाटतं! आणि मग आपण
भटजीला बोलावणं पाठवतो.

रुढी, परंपरा अवश्य पाळाव्यात पण त्यात खरोखरी
काहीतरी अर्थ असला पाहिजे. अहो, दक्षिण महाराष्ट्रात
यल्लमा देवीला देवदासी म्हणून मुली सोडण्याची प्रथा
आजही चालू आहे. आजही त्या निष्पाप, निरागस
मुलीचं आयुष्य वाया जात आहे! ही काय रुढी झाली?

आमच्यातला एक मोठा दोष म्हणजे आम्हाला मोठे-
पणा दाखवायची फार हीस! त्यामुळे आम्ही रुढींच्या
नावावर हजारो लोक जेवू घालतो. आणि गरिबांना
मात्र काहीच देत नाही. पैशालाच मान देण्याची आमची
प्रवृत्ती वाढत चालली आहे.

काही अडले की आम्ही देवाला नवस करतो. “देवा
मला अमकं होऊ दे - मी तुला तमकं वाहीन.” आणि
मग आपल्या मनासारखे घडले की आपण एखादा
चांदीचा पाळणा म्हणा, - करंडा म्हणा देवाला वाहतो.
पण तो खरोखरच देव घेतो का? देवाला तो पावतो का?
तो करंडा किवा वस्तू तो पुजारीच घेत असतो ना?
मग त्यापेक्षा गरिबांना मदत केली तर किती छान
होईल बरे! नाहीतरी तुकारामासारख्या साधु-संतांनी
सांगितलेच आहे “गरिबांच्या सेवेत देवाची सेवा
आहे.” मग गरिबांना मदत करून देवाची सेवा केल्या-
मारखे नाही का होणार?

मकर संक्रांतीचे वायका हळदीकुंकू करतात. खूप
वायकांना बोलावतात. (बोलावण्याबद्दल आघोष
नाही हं!) आणि ज्या वस्तू उपयोगी नाहीत अशा वस्तू
लुटतात. पण त्याच वायकांनी जर थोड्याशाच गरीब
वायकांना बोलावून त्यांना संक्रांतीच्या निमित्ताने
गरजेच्या वस्तू घेऊन दिल्या तर त्यांचा दुवा आपल्याला
आयुष्यभर मिळतो.

हल्लीच्या काळात काही स्त्रिया प्रगतिपथावर
आहेत. त्या नोकरी करतात. तर त्यांच्या नवऱ्यासाठी-
फॅशनसाठी त्या नोकरी करतात हा आरोप आता
कोणतीही स्त्री मान्य करणार नाही.
पूर्वीची स्त्री आणि आताची स्त्री यांत जमीन-
नियतकालिक १९७६ । ११

हादिक शुभेच्छा -

दत्तात्रय शिवराम सावंत

शुगर-केन ट्रान्स्पोर्ट काँट्रॅक्टर

बारामती (पुणे)

फोन :

५५५

४००

अम्मानाचा फरक आहे. पूर्वीची मंत्री मामु-मामरे-नवरा यांच्या घाकात रहात असे. आणि अजूनही काही असा अवला आहेत की त्या अजून पुरुषांचा अधिकार आणि धर्माचे मनातनत्व यांच्या खाली चिरडल्या जात आहेत. अजून त्यांच्या वाणीचा अंकुर फुटलेला नाही. अजूनही त्या पदराआड दूध आणि पाण्याआड पाणी घेऊन एक एक दिवस दकलवान.

काळाप्रमाणे माणसाने बदलले पाहिजे. माणसाचे विचार बदलले पाहिजेत. आणि म्हणूनच रुढी आणि परंपरेच्या पोकळ डोलाच्यात राहू नये. त्यामाठी त्या डोलाच्यातून बाहेर पडून वाईट रुढीचा नायनाट केला पाहिजे.

छाजेड वस्त्र निकेतन

बॉम्बे डार्इंग मिल कापड दुकान

मारवाड पेठ, बारामती ० फोन ३४०

बॉम्बे डार्इंग मिलसची आकर्षक डिझाईन्सची आणि रंगाची पातळे, सुती आणि टेरिकॉटन शर्टिंग, सुटींग, पॅण्ट पीसेस, टॉबेल्स, वेडशीट्स, लेडीज ड्रेस मटेरियल्स, पॉपलिनस, कॅसमेट्स, ब्लाऊज पीसेस, टेपेस्ट्री वगैरे सर्व प्रकारचे उत्तम कापड मिलच्या भावातच मिळेल.

१२ । नियतकालिक १९७६

गैरसमज

१. इका मुन्नीफ, द्वितीय वयं माहित्य

"आज हवा कशी छान आहे नाही? कमल्या विचारात गुतली आहे स्वारी?"

"नाही गं अर्चू - कधी कधी अस वाटत आपल्या जगात आवा होकार देतील का? अर्चू तुला माहीत नाही आवांचा स्वभाव फार कडक आहे. त्यांनी जर काही नव्हते तर तो त्यांचा अंतिम नकार आहे."

"अवीच्या बोलण्यावर अर्चना गमीर झाली."
"अरे अवी, तू त्यांना समजावून घ्या ना! तू त्यांचा काय मुलगा आहेस. तेव्हा ते नाही म्हणणार नाहीत."

"अग अर्चू, जर ते नाही म्हणाले तर! तर मी ...
... अर्चूनाने अवीच्या तोंडावर हात ठेवला. कसा काय गेला हे त्यांना समजलेच नाही. अखेर काळोखाची पाहणी लागताच अर्चना-अवी घरी गेले.

अवी घरात पाऊल ठेवतो न ठेवतो तोच आवासाहेब परतले, "अवी, कुठे गेला होनास इतका वेळ? गेला काही त्या काटीबरोबर!" अवी गप्पच होता. "अवी, मी काय विचारतोय तुला? अवी तुझ्याबद्दल आणि त्या पोरीबद्दल गावांत काय उठलंय ते खरं आहे काय?"

अवीचे अंग कापत होते. आवांना काही मांगण्याची पाहणी आता अवीमध्ये उरली नव्हती.

"अवी लक्षात ठेव - उद्यापासून जर त्या पोरी बरोबर ... S ... S ... " आवासाहेबांचे वाक्य पूर्ण होण्याच्या आंतच सर्व शक्ती एकवटून मोठ्या धंयाने अवी म्हणाला "आवा, मी अर्चनाशी लग्न करणार आहे. आमचे प्रेम आहे एकमेकांवर!"

तोच आवा म्हणाले, "कसलं बोडक्याचं प्रेम! या जहागिरदारांच्या घराण्यात आजपर्यंत कुठल्याही मुलाने प्रेम करून बायका आणल्या नाहीत. खबरदार, काटर्चा त्या पोरीला तू घरात आणशील तर! - नाही तर कायमचे घर सोड. तुझा बाप तुला मेला असे समज. आवासाहेब पुराणमतवादी होते. त्यांना हे प्रेम मान्य नव्हते. परंतु अविनाश-अर्चूनाने लग्नाच्या आणामाकाही घेतल्या होत्या. अर्चनाशिवाय अविनाशचे जगणे म्हणजे शिडाशिवाय जहाज होते. बऱ्याच वेळाने आवा समोरून गेल्याची जाणीव होताच अवी आपल्या खोलीत तिकडे विहीर" अशी त्याची स्थिती झाली. आवासाहेब हे त्या गावातील प्रसिद्ध ब्रह्मदेवालासुद्धा नव्हती. शब्द मोडण्याची ताकद प्रत्यक्ष म्हणजे अवीच्या जीवनात त्यांनी अवीला दिलेला नकार म्हणजे अर्चनाशी लग्न केले तरी आई-बाबा, भाऊ-बहीण या सर्वांना तोडावे लागेल हे अवीला कळत होते. यौवनाच्या उंबरठ्यावर उभ्या असलेल्या या मुलांची स्थिती फार दयनीय झाली. अखेर या अवीच्या विचित्र मनःस्थितीचा कौल

नियतकालिक १९७६ । १३

अर्चनाच्या बाजूने पडला.

शेवटी दोघांनी अन्यत्र जाऊन नोंदणी पद्धतीने लग्न केले. अविनाश इंजिनअर होता तर अर्चना लेक्चरर होती. थोड्याच दिवसात अविनाशची बदली मुंबईला झाली. ते सुखी जोडपे आनंदात राहू लागले. हळूहळू त्यांच्या जीवनाची फुलवाग बहरायला लागली. थोड्याच दिवसात त्यांच्या जीवनवेळीवर नुकतेच उमलेले फूल खुदकन हसले. परंतु नियतीने त्यांची क्रूर थट्टा करण्याचे ठरविले होते. अर्चाने अतुलला जन्म दिला आणि पाच - सहा तासांच्या अंतराने नियतीने तिला त्या अजाण बालकापासून दूर नेले.

अविनाशच्या दुःखाला पारावार राहिला नाही. अविनाशवर अतोनात प्रेम करणारी त्याची अर्चना मृत्यूला सुद्धा पाहवली नाही. तिने आपल्यावरही असेच प्रेम करावे या हेतूनेच की काय मृत्यूने तिला अविनाश-पासून दूर नेले. नव्यानेच अंकुरलेल्या बीजाने आकाशा-कडे झेप घेत उंच वाढावे त्याप्रमाणे गोंडस अतुल वाढू लागला.

मातेच्या प्रेमाची भूक लागलेल्या त्या बालकाला अविनाश मातेचे प्रेम देऊ लागला. पित्याच्या प्रेमाची तहान लागलेल्या त्या बालकास प्रेमाचे पाणी पाजू लागला. हृदयाला चटक वसलेला अविनाश अतुलला जिवापाड संभाळू लागला. अविनाश लहान मुलांसारखा त्याच्याशी खेळू लागला. ऑफीसमधून आल्यानंतर अतुल कुठे दिसला नाही तर त्याचा जीव कावरा-वावरा होई. अतुल आता चार वर्षांचा झाला होता. परंतु एवढ्यावरच नियतीची थट्टा थांबली नव्हती. संगळीकडे पोलिओची साथ पसरली होती. अतुलचे नाजूक पाय त्या साथीला बळी पडले. तो पंगू झाला. वरचे औषधोपचार झाले पण काही उपयोग झाला नाही. अतुलच्या हातात कुवड्या आल्या.

अतुल बुद्धिमान होता. तो नाना तऱ्हेचे प्रश्न विचारून अवीला भेडसावत असे.

"पप्पा, आभाळाचा रंग तिळा कां हो? शेजारचा संजू कसा रोज त्याच्या मम्मी - डॅडीबरोबर फिरायला जातो. मग माझी मम्मी कां नाही हो येत आपल्या-बरोबर?"

१४ | १९७६ नियतकालिक

अवीच्या डोळ्यात अश्रू आल्यावाचून राहिले नाहीत. त्याच्या प्रश्नाला अवी उत्तर देई "अतुल बाळा, तुझ्या मम्मीला बाप्याने त्याच्या घरी नेले."

"मग पप्पा संजूच्या मम्मीला कां नाही नेत बाप्या? पप्पा, तुम्ही रडता? ममी रागावून गेली का हो? पप्पा तुम्ही रडू नका. मम्मी आल्यावर तिला खाऊ द्यायचाच नाही."

असे नाना तऱ्हेचे प्रश्न अतुल विचारी आणि त्याच्या या प्रश्नावर अवी निरुत्तर होई.

"अतुल, तो फुगा बघितलाम का?"
घेरी आलेल्या माणसाने भितीचा आधार घ्यावा, त्याप्रमाणे विषय बदलण्यासाठी निराश झालेल्या अवीच्या मनाने फुग्याचा आधार घेतला.

"हो - पप्पा बघितला तो फुगा. ती बाई कशी वाळाला कडेवर घेऊन फुगा उडवतेय. पप्पा, उद्या किनई मी बाप्याच्या घरून मम्मीला घेऊन येणार आहे. मग ती पण मला कडेवर घेईल."

चेंडूला पाण्यात फेकल्यावर वारंवार त्याने वर यावे त्याप्रमाणे अवी विषय बदलण्यासाठी प्रयत्न करीत होता. तर पुन्हा पुन्हा अतुलचा मम्मी - मम्मीचा ध्यास उचंबळून वरती येत होता. निराश झालेल्या जिवाला आधार देत असतात त्याच्या आठवणी!

दिवसामागून दिवस गेले. अवीच्या मनावरील जखमेने खपली धरली. तो ऑफीसमध्ये स्वतःच्या कामापेक्षा अधिक वेळ घालवू लागला आणि त्याच्याच ऑफीसमध्ये नव्याने आलेल्या विभाशी अविनाशचे कामाच्या संदर्भात वारंवार संबंध येऊ लागले आणि नकळत त्याचे प्रेमात रूपांतर झाले. विभाने अवीला लग्नावद्दल विचारले तेव्हा अवीने विचारपूर्वक तिला होकार दिला. अवी सर्व दुःख विसरून तिचा स्वीकार करू इच्छित होता. एकमेकांनी लग्नाचे वचनही दिले. परंतु आपल्याला एक मुलगा आहे हे कधीही त्याने विभाला सांगितले नाही आणि विभाने मात्र सावत्र आई आहे वगैरे सर्व परिस्थिती अवीला सांगितली.

अवीची अर्धांगी म्हणून विभाने गृहप्रवेश करताच

तिला समोरच्याच काटवर कुवड्या घेऊन बसलेला अतुल दिसला. प्रथम तिला शेजारचा मुलगा असेल असे वाटले. पण नंतर तो रोजच दिवू लागला. तेव्हा तिने अवीला विचारले. अवीने माझ्या बहिणीचा मुलगा आहे असे सांगितले आणि त्याला औषधोपचारासाठी ठेवला आहे असेही सांगितले. अतुलला पाहता अर्चनाच विभा घुम झाली. तिला गोंडस अतुल फार आवडू लागला.

अवीने त्याला सर्व काही सांगितले होते. त्याच्या बोलण्याने, बुद्धिमत्तेमुळे तो मर्वांना फार आवडे. अतुल विभासमार अवीला मामा म्हणू लागला. कारण अवीनेच होते. त्याच्या बालमनाला अवीचे रक्षक कळले नाही. पण - सहा महिन्याने अतुल आपल्या घरी जाईल. म्हणून किना तो आकषक होताना म्हणून की बाप विभा अतुलवर प्रेम करू लागली.

अतुलने विभाजवळ गोष्ट सांगण्याचा हट्ट धरला.

"हो मामी आठवतंय तुला? तु काल म्हणाली होतिस, मी राजूची गोष्ट मागेन म्हणून. मागशील गोष्ट सांगण्याचे कवूल केले."

"एक हें अतुल. एक होताना राजू. तो खूप हुशार होता पण त्याला किनई सावत्र आई होती. ती त्याला कोड्याची भाकरी देई. खूप काम मागत असे. त्याला खूप मारत असे आणि एके दिवशी तो रडत - रडत रानात गेला. तेथे शंकराचे विमान आले आणि... ५..."

विभाची गोष्ट ऐकून अतुलचे बालमन चटकन धरताकले. सावत्र आई खूप वाईट असे असा त्याचा मापज झाला. तो सार्वत्र आईच्या भीतीने खूप घाबरला.

एके दिवशी अवी ऑफीसमधून घरी आला परंतु अतुलचा गोंधळ त्याला कोठेच जाणवला नाही. म्हणून अतुल काटवर झोपला होता. त्याच्या तोंडावर स्मित-मुसकाने दप्तरातून डोकी बाहेर काढीत होती. नुकतेच विभाकणीचे मास्तर येऊन गेल्याची खूण होती ती!

त्याचे लक्ष सहज टीपांकडे गेले. त्या टीपांवर एक चिठ्ठी होती. ती उडून जाऊनये म्हणून तिच्यावर पेपरखेट ठेवला होता. अवीने अधीरतेने ती चिठ्ठी मागून-पुडून वाचली. ती कोणाची असावी हे पाहण्याची त्याला उत्कट इच्छा झाली. त्या चिठ्ठीवर लिहिले होते -

"प्रिय पप्पा,

मला काल विभामामाने एक गोष्ट सांगितली, बरं का पप्पा, गोष्टीत एक राजू असतो. त्या राजूची आई किनई रोज त्याला मारायची. ती खूप वाईट होती. शेजारचा संजू, बंड्या तुला सावत्र आई आहे असे मारले मला चिडवतात. पण पप्पा, आपल्या घरात सावत्र आई मला दिसतच नाही. फक्त विभामाचीच असते. सार्वत्र आई खूप - खूप वाईट असते असे संजू म्हणत होता. पप्पा, माझी सावत्र आई रोण्याच्या आतच मी माझ्या मम्मीला घेऊन येतो. मग कशी येईल सावत्र आई! मी उद्या बाप्याच्या घरी जाणार आहे, मम्मीला आणावला! म्हणजे सावत्र आई आल्यावर मला मारणार नाही. पप्पा, आपली विभामामो आहे ना, ती खूप छान आहे... ती किनई रोज मला गोष्टी सांगते. ती माझ्यावर खूप प्रेम करते. पप्पा, मी उद्या जाऊ ना बाप्याच्या घरी? अच्छा पप्पा, बाय बाय."

तुमचा,
अतुल.

त्याची ही चिठ्ठी वाचून अवीला गहिवरून आले. त्याचे डोळे पाण्याने भरले. तो अतुलला गोंजारीत रडू लागला.

इतक्यात विभा चहा घेऊन खोलीत आली. आपल्या पतीला कधी नव्हे ते रडताना पाहून तिला आश्चर्य वाटले. चिठ्ठीवर पडलेले अश्रू पाहून तिने ती चिठ्ठी वाचली. तिला भयंकर धक्का बसला. अवीने आपल्याला फसविले. त्याला मुलगा आहे हे त्याने लग्ना-पूर्वीच कां नाही सांगितले? परंतु तिचे दुसरे मन तिला सावत्र लागले. आपल्यासारखाच आईच्या प्रेमाला पारखा झालेला जीव येथे आहे आणि त्याला दिलासा दिला पाहिजे याची जाणीव तिला झाली आणि तिला रडू कोसळले.

नियतकालिक १९७६ | १५

“विभाला स्वतःला सावत्र आई होती. तिच्या सावत्र आईने तिला खूप त्रास दिला होता. आवेगाने ती म्हणाली, “अतुल, मी तुझी सखी आई आहे. ३५

बाळा, उठ” अवीच्या चेहऱ्यावर तेजाची लंकेर उमटली होती.

० व्हरायटी स्टोअर्स ०

किराणा, स्टेशनरी, कटलरी व शालोपयोगी साहित्य

राममंदिराजवळ, वारामती

भरघोस पिकासाठी टाटा फायझन पेस्टिसाइड्स व रॅलीची

‘झाड छाप’ मिश्रखते वापरा

रॅलीच्या मिश्रखतांनी जमिनीचा कस टिकविला जातो. कमी खर्चांमध्ये जास्त पीक निघते. माफक किमती. द्राक्षे, ऊस, कापूस, धान्य, फळे, भाजीपाला वगैरे पिकांसाठी खास मिश्रखते आणि गुजरात फर्टिलायझरचे अमोनियम सल्फेट व युरिया मिळण्याचे ठिकाण

मे. छगनलाल निहालचंद मुथा

वारामती (जि. पुणे)

सर्व प्रकारचे बी-विद्याणे व किराणा मालाचे व्यापारी

फोन: ऑफिस ३८१, घरी ५८१

सुरेंद्र ऑटोमोबाईल्स

इंडियन ऑईल कं. डीलर, माळेगाव वु।

फोन नं. ३९

सरदार पटेल-एक राजकीय मुत्सद्दी

भारतीय वळवी, द्वितीय बंधे साहित्य

ज्या देशामध्ये दिवसा बँकावर दरोडे घातले जातात, त्या इंग्लंडच्या नागरिकांला तुम्ही विचारलेत की तू कुठल्या देशाचा नागरिक आहेस, तर तो तुम्हाला दिवसा बँकावर दरोडे घातले जाणाऱ्या इंग्लंडचा नागरिक आहे असं मागणार नाही. फ्रान्सच्या टॉवर-ब्रिजच्या छत्रकडचा प्रेयसीला घेऊन बसलेल्या आणि कराळा तुम्ही विचारलेत की तू कुठल्या देशाचा नागरिक आहेस, तर तुम्हाला तो या गुलाबी प्रणयाचा नागरिक आहेस, तर तुम्हाला तो निश्चितच असे सांगेल की मी नागरिक आहेस, तर तुम्हाला तो या गुलाबी प्रणयाचा नागरिक आहेस. उलट तुम्हाला तो निश्चितच असे सांगेल की मी नागरिक आहेस, तर तुम्हाला तो निश्चितच असे सांगेल की मी नागरिक आहेस. त्याचप्रमाणे सध्याच्या राजकीय गुतागुतीच्या परिस्थितीत भारताचा नागरिक तुम्हाला असे सांगेल की म. गांधीसारखा लोकोत्तर पुरुष ज्याने जगाला नागरिक आहे. सरदार पटेलच्या जन्मशताब्दीच्या निमित्ताने त्यांच्या थोर कार्याचा आढावा घेण्याची संधी आपणाला आली आहे.

पटेलचा जन्म १८७५ साली झाला. म्हणजे त्यांच्या जन्मपूर्वीच मोगलांचे अडळ असे मयूरसिंहासन चोरांनी लुटून नेले होते. नववलमत महाराष्ट्राच्या अभिनव

यशोमंदिराला निर्दय वज्राघाताने धुळीला मिळवले होते. शिखांचा गौरवरवी उदयाचळीच अस्तंगत झाला होता. इंग्रज व्यापाऱ्यांच्या तराजूने राजदंडाचं रूप धारण केलेले होते आणि त्यांच्या सहाय्याने भारतीय प्रजेवर दंडेली करण्याचे कार्य गोरे लोक इमाने-इतबारे करीत होते. भारतीय जनतेची मात्र “असुनी खास मालक घराचा म्हणती चोर त्याला” अशी केविलवाणी अवस्था झाली होती. १८५७ ची “क्रांती” चिरडली गेल्यामुळे “बंड” या सदरामध्ये इतिहासात नमूद झाली होती.

सरदार पटेलच्या राजकीय जीवनाला सुरुवात झाली ती १९१४ मध्ये त्यांच्या वयाच्या ३९ व्या वर्षी. त्यावेळी पटेल हे इंग्लंडून वॅरिस्टर होऊन आलेले होते. मग जे पटेल स्वातंत्र्यलढ्यात “सरदार” म्हणून प्रसिद्ध झाले ते ३९ वर्षेपर्यंत काय करीत होते असा प्रश्न साहजिकच उद्भवतो. क्रांतीच्या यज्ञकुंडात सारा भारत देश धगधगत असताना ते गप्प कसे बसले? पण या राजकारणामध्ये त्यांना ओढून घेईल असा एकही माणूस त्यांना भेटला नव्हता असे म्हणावे लागेल. पण महात्मा गांधीची आणि त्यांची भेट झाली आणि सोनि-याचा दिवस उजाडला. म. गांधीचा साधेपणा, निखळ प्रामाणिकपणा इ. गोष्टींमुळे पटेल म. गांधीकडे ओढले गेले आणि पटेलच्या राष्ट्रकार्याला सुरुवात झाली.

वल्लभभाई हे “सरदार” म्हणून ज्या लढ्यांमुळे नियतकालिक १९७६ | १७

नावाहूपाला आले, अखिल भारतीय पुढारी म्हणून ज्या लढ्यामुळे प्रकाशात आले, तो प्रसिद्ध असा बाईलीचा सत्याग्रह १९२८ मध्ये झाला. गुजरातमधील बाईली तालुक्यातील शेतकऱ्यांच्या साऱ्यामध्ये इंग्रजांनी २५% वाढ केली होती. वास्तविक शेतकऱ्यांचा कुठल्याही प्रकारचा फायदा झाला नसताना १॥ लाख रुपयांचा भुईद शेतकऱ्यांना सहन करावा लागणार होता. हे त्यांना शक्य नव्हते. त्यांनी आपले दुःख वल्लभभाईपुढे मांडले. वल्लभभाईंनी सर्व परिस्थितीचे निरीक्षण करून शेतकऱ्यांना अन्यायाविरुद्ध लढा देण्याचे आवाहन केले. आणि त्याला प्रतिसाद मिळाला व फेब्रुवारी १९२८ मध्ये हा लढा सुरू झाला. लढा यशस्वी होण्यासाठी वल्लभभाईंच्या सांगण्याप्रमाणे गावोगावी शेतकऱ्यांच्या छावण्या उभारल्या गेल्या, रस्तोरस्ती बालबालिकांचे मेळावे गाणी गाऊ लागले. स्वतः वल्लभभाईंनी शेतकऱ्यांशी चर्चा केली. त्यामुळे शेतकऱ्यांचे नीतिधैर्य तर वाढलेच पण ब्रिटिश अधिकारी देखील जुलूम-जबर-दस्ती करायला धजत नसत. फेब्रुवारीत सुरू झालेला हा लढा जुलै अखेर चालला. लढा संपायची चिन्हे दिसत नव्हती. पटेलानी ब्रिटिश गव्हर्नराकडे "आधी चौकशी करा, नंतर आम्ही सारा भरू" अशी मागणी केली. पण त्या उद्दाम गव्हर्नराने ही मागणी फेटाळून तर लावलीच पण लष्कराचा वापर करण्याची धमकी दिली. पण लष्कराला घाबरले असते तर ते सरदार कसले? लष्कर आले पण त्याची मजल संचलना-पलिकडे गेली नाही. पण या परिस्थितीला कंटाळून बऱ्याच सरकारी अधिकाऱ्यांनी राजीनामे दिले. त्यामुळे गडबड उडाली. त्याचे पडसाद ब्रिटिशांच्या पार्लमेंटमध्ये उमटले. त्यामुळे गव्हर्नर लेस्ली वेलस्ली याला तहाला उद्युक्त करण्यात आले. आता लढा फार दिवस चालल्याने दोन्ही बाजू तहाला उत्सुक होत्या पण तहामध्ये यशस्वी माघार हाच मुत्सद्देगिरीचा विषय झाला होता. पटेलानी त्याठिकाणी तेच केले. गव्हर्नराने पटेलानी "आधी चौकशी मग शेतसारा" ही मागणी मान्य केली. या लढ्यामध्ये म. गांधींना पटेलानी गुजरात येथे न येऊ देण्यात दूरदर्शीपणा दाखविला. कारण म. गांधींबरोबर त्यांचे सर्व अनुयायी गुजरातेत आले असते व त्यामुळे लढ्याला वेगळे वळण लागले असते. आणि तेथील जनतेत

जागृती करता आली नसती.

सत्तामदान धुद झालेला हा ब्रिटिशांचा गजराज स्वस्वार्थाच्या वाटेवरून चालला होता. पटेलानी त्या-विरुद्ध जनमत जागे केले आणि जनमताच्या अंकुशाची दखल घेणे, ब्रिटिशांच्या मदनमस्त गजराजालाही भाग पडले. लोकमताचा अंकुश प्रभावीपणे वापरल्यास परकीय शासनालाही ताळ्यावर आणू शकतो याची साक्ष या आंदोलनाने पटेलानी साऱ्या भारताला प्रथमच करून दिली.

त्यानंतर पटेलानी वोरसोद लढा, नागपूरचा झेंडा सत्याग्रह असे अनेक महत्त्वपूर्ण लढे दिले. तरीही त्यांचे सर्वात महत्त्वाचे कार्य झाले ते स्वातंत्र्यानंतर. परंतु स्वातंत्र्यापूर्वी भारताची जी फाळणी झाली त्याचे खापर पटेलानीच्या माथ्यावर काहीजण फोडतात. परंतु पटेलानीवर असा आरोप करणे म्हणजे "साप, साप" म्हणून भुई वडवण्यासारखे आहे. कारण त्यावेळी हिंदू-मुस्लिमांच्या दंग्यांना ऊत आला होता. हजारो निरपराध हिंदू-मुसल-मान बांधवांच्या रक्ताने भारत-भूमी थवथवली होती. हिंदू-मुस्लीम एकमेकांचा गळा घोटायला निघाले असताना हिंदू-मुस्लीम भाई भाई असा ठेका धरणे हा छांदिष्टपणा होता. तथातच बॅ. जिनांसारख्या हेकेखोर माणसाच्या डोक्यात फाळणीचे खूळ घुसले होते. महात्मा गांधींनी फाळणीवर उपाय म्हणून असे सांगितले होते की, "हवे तर जिना आणि त्यांच्या पक्षाला राज्य करू द्या. पण फाळणी करू नका." यामागे म. गांधींचा असा हेतू होता की, काही दिवसांनी जिनांचे हृदयपरिवर्तन होईल. त्यांचा पाकिस्तानच्या मागणीबाबतचा कट्टरपणा कमी होईल. पण जो वेमुर्वतखोर माणूस म. गांधींसारखा युग पुरुष निवर्तल्यावर "हिंदूंचा एक पुढारी मेला" असे म्हणायला कचरत नाही. त्या माणसाच्या हृदयपरिवर्तनाची आशा करणे मूर्खपणाचे होते हे पटेलानी अगोदरच ओळखले आणि चोराच्या हातात जासदारखान्याच्या किल्ल्या न देण्याचा मुत्सद्दीपणा दाखवला.

परंतु स्वातंत्र्यानंतर पटेलानी कार्याच्या यशोमंदिरा-वर संस्थानांचे विलीनीकरण करून सोनेरी कळस चढविला. नवीन स्वतंत्र झालेल्या देशाला परचक्रापामून

किवा अंतर्गत कलहापामून जीनी अमन. हे बांगला देशाच्या ताऱ्या घडामोडीवरून आपणाला दिग्मून पेईल. आणि पटेलानी हे सर्व माहीत होते भारतात मुमारे १५४ संस्थाने होती आणि एकसंधरणामाठीही भारता-मध्ये विलीन होणे आवश्यक होते पटेलानी अत्यंत सोडीमुलावीने संस्थानिकांची बोऱ्या केली. त्यांना लगे देऊ केले. त्यांचे हक्क शाबिन ठेवण्याचे आश्वासन त्यांना दिले. सरदारांच्याबद्दल संस्थानिकाना विश्वास वाटू लागला आणि कट्टेनिश्चाय ते भारतात सामील झाले. पण हैद्राबादचा निजाम पाही केन्ना दाद देत नव्हता. उलट बहुसंख्य हिंदू प्रजेवर रजाकाराभासत अन्याचार करीत होता. पटेलानी त्याची रूप प्रकारे लोटी, नाटाळाच्या माथी हाणू काठी "ही पटेलानीची वृत्ती होती. त्यांनी नेहरूमारख्यांची नाराजी पत्करून हैद्राबादला पोलीस कारवाई केली. निजामाचे हैद्राबाद संस्थान तीन दिवसात स्वाळसा केले आणि भारताच्या कुडीत "व्हिएटनाम" करण्याच्या पाकच्या स्वप्नाला धुळीला मिळवले.

या त्यांच्या कार्याची तुलना जर्मनीच्या बिस्मार्कशी केली जाते. पण पटेल हे बिस्मार्कपेक्षा श्रेष्ठ होते. कारण बिस्मार्कने एकत्र केलेला जर्मनी दुमंगला. पण पटेलानी १५४ संस्थाने एकत्र आणली ती कायमचीच. फुटीरतेची भाषा आजतागायत कोणाच्याही तोंडी आली नाही. हेच पटेलानीच्या मुत्सद्दीपणाचे उत्तम उदाहरण आहे.

चौंसारख्या विस्तारवादी राष्ट्राशी मंत्री आपल्या फायद्याची नाही हे पटेलानी नेहरूंना १९४९ सालीच सांगितले होते. जर या मुत्सद्दीपणाच्या सूचनेवरहुकुम आम्ही बागलो असतो तर १९६२ ची शोकांतिका टाळता आलो असतो.

अफाट बुद्धिमत्ता, धडाडी, दूरदर्शीपणा याचबरोबर परिस्वित्तीशी जुळते घेण्याचा लवचिकपणा त्यांच्याजवळ होता. म्हणूनच ते मुत्सद्दी ठरले. त्यांच्या या अफाट कार्याकडे बघितले की त्यांच्या भारतीयांवर असलेल्या उपकाराची जाणीव होते आणि मस्तक लीन होते.

हादिक शुभेच्छा :-

मे. अरहतदास हिराचंद शहा

सराफ

महावीर पथ, वारामती ० फोन २५६

आमच्याकडे शुद्ध चांदीचे व सोन्याचे सर्व प्रकारचे दागिने तयार मिळतील. तसेच ऑर्डर दिल्यास खात्रीशीर तयार करून मिळतील.

नियतकालिक १९७६ / १९

दैव

कु. उज्ज्वला खरात, तृतीय वर्ष साहित्य

“भाभी” ! “ओ भाभी” !!

अशोकच्या या उद्गारातील भावनावेग, हर्षातिरेक नंदितेने आतल्या खोलीत असताना टिपला व त्याच्या या हर्षित हाकेचे रहस्य जाणण्यासाठी ती बाहेर आली. तोच माई, तिच्या सासूबाई, देवघरातून बाहेर आल्या. त्या दोघांचेही हर्षेत्फुल्ल चेहरे नंदिता पाहतच राहिली. कधी नव्हे तो गेल्या तीन महिन्यांपासूनची हरवलेली आनंदाची चमक माईच्या डोळ्यात तिला स्पष्टपणे वाचता आली. “भाभी ! आनंदची तार आली. खुद्द कर्नल रणदिवे साहेबांनी पाठविली आहे. त्याचा ठाव-ठिकाणा लागला असून तो या आठ दिवसात येत आहे.” एवढे सगळे एका दमांत बोलल्यामुळे अशोकची छाती घडघडत होती. ‘माई’ एवढे म्हणून नंदितेने डोळे मिटले. जणू काही तिला हे सुख डोळ्याच्या कोपऱ्यात बंद करून ठेवायचे होते. डोळे उघडते आहे तो तिला माई व अशोक देवघराकडे वळून नमस्कार करताना दिसले.

पाहता-पाहता नंदिता भूतकाळात गेली. गतजीवनाचा चित्रपट हळूवारपणे उलगडला जाऊ लागला. त्यातील सुख दुःखांच्या प्रसंगाशी नंदिता तन्मय झाली. सहाच महिन्यापूर्वी तिचे अचानक लग्न ठरले. तिच्या वडिलांकडे येणाऱ्या स्नेह्यानेच हे स्थळ मुचविले. पण आईने मात्र मुलगा लेफ्टनंट आहे म्हणताच ‘नको’ म्हटले. पण वडिलांनी मध्यस्थामार्फत चौकशी करून माहिती

मिळविली तेव्हा कळले की, आनंद प्रधान हा मुलगा नुकताच त्यावेळी रजेवर आलेला होता. वडिलांचा एकुलता एक मुलगा. पण वडील सध्या हयात नाहीत. वडिलांचाच पेशा मुलाने पुढे चालविला होता. त्यांनी वीरमरण पत्करले. मुलाची, त्याच्या आईची अपेक्षा फार काही नव्हती. पण मुलगी मात्र सुस्वभावी, सालस व नम्र हवी होती. सहज खडा टाकून पाहवा व तो लागावा, अगदी असेच घडले. सहज माईकडे नंदितेला दाखवायला नेली असताना त्यांना ती इतकी पसंत पडली की, विचार नका. ‘सूनवाई’ म्हणावयाचेच वाकी ठेवले. फक्त त्यांनी चार दिवसात निर्णय कळविण्याचे कबूल केले. तेव्हा अशोककडे आनंद गेल्याने त्याला नंदिता पाहता आलीच नाही. पण दुसऱ्या दिवशी माईनी उता वळपणे नंदितेला सहज म्हणून गप्पा मारावयास बोलावले. व त्याचाही होकार मिळविला. झाले नंदिता मुख्य आनंदला पसंत पडताच माईचे मन फुलारले. त्यांना हुंड्या-विड्याचा वाऊ करावयाचाच नव्हता. उलट मनासारखी सून मिळाल्याने त्या स्वतःच्याच भाग्याचा हेवा करित होत्या. आनंदची रजा वारा दिवसाच शिल्लक होती. म्हणून माईनी नरुभटजींकडून जवळचा मुहूर्त काढून घेऊन लगेच कळविला. स्वप्नात घडणाऱ्या गोष्टीपेक्षाही जलद अशा या गोष्टी घडल्या नंदितेचा तर विश्वासच बसत नव्हता. आनंदने तीन महिन्याची रजा मागून घेतली. व आता या नवीन जोडप्याच्या सुखात माई डुंबत होत्या. या काळातील

सर्व दिवस त्या मुखाच्या राशीत अगत होत्या आनंद दोघांही आपल्या पेशासंबंधीच्या गमती गमती मागून खुबदा हसवीत होता. आनंदाची वरमान या घरावर होती.

नंदिता ही सुस्वभावी नम्र होतीच पण अत्यंत स्वभावही होती. माईकडून तिने हळूवारपणे या घरा-घरात माईनी तिला मागितलेले तिच्या पक्के मसाले वडिलांवर आला व माईचे डोळे भरून आले नंदितेने दिवस अजून मनातून जात नाहीत ग ! त्या वेळारा तो काळाने डोळ्यांसमोहन हलत नाही ग ! आनंदच्या वडिलांनंतर आनंदला कामे जपले. वाडविले. जरी वडिलोपार्जित घर, आनंदच्या वडिलांच्या नावावर जरी जेजाराच्या शिशु-मंदिरात नोकरी धरली त्यावेळी आनंद चार वर्षांचा होता व त्याच शिशु-मंदिरात जात जपत रमले. त्यांच्या गोंड किल्ल्याच्यात त्यांचे विमरू पाहत होत्या.

पाहता-पाहता काळाची पाने उलटत होती माई पुष्पणे आपल्या व्यवसायात रमल्या होत्या. आनंद आता माईच्या कपटांचे चीज केले. त्याचा ओढा प्रथमपासूनच नोकरी पेशाकडे होता. लहानपणीमुद्धा त्याला सर्व काही हेच खरे. माईनी मुलाचा आढा ओळखला. त्याच्या वडिलांचेच रक्त त्याच्या धमन्यातून वाहत असल्याने त्याच्या फारसा खेद झाला नाही. पण मन जरा विचरून झाले खरे. पाहता पाहता तो लष्करांत कमिशनर झाले. सध्या लेफ्टनंट या हुद्यावर होता. त्याच्या पत्नीच्या पतीचाच भाग व्हावयाचा. पण आता त्यांना

‘सूनमुख’ पाहण्याची ओढ लागली. कारण आतापर्यंत आनंद जवळ होता. पण तो आता नोकरीनिमित्त दूर गेल्याने घरात फारच एकलेपणा जाणवत होता. त्या मारक्या दर रजेत आनंद आला की त्याला विचारीत होत्या. पण तो पक्का वस्ताद, काही धांगपत्ता लागू देत नव्हता. पण अचानक हेही घडून आले. या मुद्दीत मात्र त्यांच्या मनाचे ईप्सित पूर्ण झाले. आनंद-नंदिताचा विवाह झाला व मध्या त्या दोघांच्या घरातल्या अस्मित्वामुळे घर उजळले होते. पण काळाला, निघतीला काही गोष्टी चांगल्या चाललेल्या पाहवत नाहीत. तिने दुधात मिठाचा खडा टाकलाच. आनंदला लगेच दोन महिन्यांनी तार करून रणादिवेसाहेबांनी नोकरीवर रुजू राहण्यास फर्माविले. आनंद लगेचच राशीच्या ट्रेनेने जाणार होता. दोन-तीन तासात त्याची तयारी करून देतावेता दोघी गोधळल्या. दोघीही त्याला पोहोचवायला स्टेशनवर गेल्या. दोन-तीन तासांनी सर्वत्र सामसुम झाले. पण नंदितेच्या डोक्यात मात्र अजूनही आनंद गेलेल्या ट्रेनचा आवाज घुमत होता. त्याचा चेहरा डोळ्यांसमोहन हालत नव्हता. तशीच त्या विचारात चालली असताना माईनी खमकनू तिला बाजूला ओढले ‘नंदिता ! किती आर्तता होती त्या शब्दात ! तेवढ्यात टूकसमोहन भरारत गेला. ‘माई’ एवढेच उद्गारून नंदिता माईना घट्ट बिलगली. माईच्या पाठीवरून फिरणाऱ्या त्या हाताने तिला दिलामा मिळत होता. दोघी कशाबशा घरी आल्या.

नंतरचे तीन महिने मात्र दोघीनी अत्यंत विमनस्क अवस्थेत काढले होते. लढाई दोन-तीन आठवड्यात आटो-पली पण काही जणांचा अद्यापही पत्ता लागत नव्हता. व आनंदचे नाव त्या यादीत होते. ही बातमीक लव्या दिवशी दोघी नुसत्या एकमेकींकडे टकामका बघत राहिल्या. जणू काही या ठिकाणी शब्द निःशब्द झाले होते.

पण माईच्या आशेचा तंतू चिवट होता. आज ना उद्या आनंदचा पत्ता लागेल या आशेवर त्या होत्या. त्यांनी नोकरी पूर्वीच सोडली होती. आता त्यांचे देवघरातील वास्तव्याचे प्रमाण जास्त वाढले. त्यांनी नंदितेला पुण्यास जाऊन येण्याविषयी, माहेरी जाण्याविषयी

मुचविले. पण नंदितेने चक्क नकार दिला. तिच्या आईचीही पत्रावर पत्रे येत होती. पण माईना अशा प्रसंगी सोडून जाण्यास नंदिता तयार नव्हती. त्यामुळे तर माईचे प्रेम अधिकच दुणावले. त्यांचे नाते सासू-सुनेचे न राहता माय-लेकीचे बनले. अशोक आनंदचा जिवलग दोस्त, आता इंजिनियर बनला होता. त्याची फेरी ४-८ दिवसाआड होत होतीच. पण अलिकडे तो तीन आठवडे आला नव्हता. कारण त्याला येणेही फार 'ऑकवर्ड' होत होते. आपल्या मित्राचा तपास आपण लावू शकत नाही, माईच्या प्रश्नांची नकारार्थी उत्तरे देता-देता त्याला आता स्वतःचाच राग येऊ लागला. पण तो तरी काय करणार? तो सगळीकडे तारा करून फोन करून दमला होता. नंदितेच्या, भाभीच्या चेहऱ्याकडे पाहण्याचे तो टाळू लागला. त्याची मागची भेट तर निःशब्दच झाली. त्याला आलेला पाहून नंदितेला एकदम आवरून धरलेला हुंदका फुटला व तो दारा-तूनच परत फिरला.

आणि आज जवळजवळ तीन आठवड्यांनी ही आनंददायक वार्ता घेऊनच तो आला. आजच त्याला रणदिव्यांची तार मिळाली व नंतर काही वेळाने प्रत्यक्ष फोनवर कर्नल रणदिव्यांशी संपर्क साधता आला व त्यानुसार कळलेली बातमी त्याने दोघींना सांगितली. आनंद हा सीमेजवळील रायपूर या खेडेगावात सापडला. फौजी सैनिक शोधाशोध करीत असताना याचा चेहरा जरा ओळखीचा वाटला. तेव्हा त्यांनी गावकऱ्यांकडे चौकशी केली. तेव्हा हा माणूस २-२॥ महिन्यापासून त्यांच्या गावात फिरत असल्याचे समजले. गावकरी जे क्षेतात ते तो खातो व धर्मशाळेच्या कोपऱ्यात पडतो. त्याची दाढी वाढलेली होती. गावकऱ्यांना हा प्रथम त्यांच्या गावच्या नदीच्या पात्रातील जंगलात आढळला. तो बेशुद्धावस्थेत होता. त्यांच्या प्राथमिक उपचारानंतर एक दिवस पूर्ण गेल्यावर शुद्धीवर आला व एकच शब्द

उच्चारला 'माई-नंदिता'. हे ऐकताच फौजी सैनिक चमकले. त्यांनी फोनने रणदिवे माहेबांशी संपर्क साधून सर्व हकीकत जशीच्या तशी कळविली. रणदिव्यांना आनंदच्या पत्नीचे नाव 'नंदिता' असल्याचे आठवत होते. खात्री करून घेण्यासाठी ते प्रत्यक्ष चार-पाच तासातच रायपूरला आले. येताना त्यांनी आनंदच्या रुमवर काही त्याला, त्याच्या स्मृतीला जाणीव देण्यास उपयोगी पडते का म्हणून जरा त्याची सूटकेस तपासली. त्यात नंदिताचा चिमुकला फोटो आढळला. तो मात्र ते आठवणीने बरोबर घेऊन आले. नंतर त्याची विचारपूस करून, नंदितेचा वारंवार उल्लेख केल्यावर व प्रत्यक्ष त्याला फोटोच दाखविल्यावर आनंदच्या आतापर्यंत परके भाव नजरेत वावरणाऱ्या त्या माणसाच्या डोळ्यात भाव उमटले व काही वेळाने तो एकदम 'नंदिता' असे म्हणून फोटो हिसकावून घेऊन रडू लागला व रणदिव्यांनी तोच आनंद असल्याचे जाणले.

ही हकीकत ऐकता ऐकता दोघींचे श्वास रोधले होते. नंदितेने माईना घट्ट मिठी मारली. आता त्याला सर्व आठवत असून खुद्द रणदिवेसाहेब त्याला घेऊन आठ दिवसात येत असल्याचे अशोक सांगत होता. तिघांच्याही डोळ्यात आनंदाश्रू दाटून आले.

आज किती तरी दिवसांनी हे घर हसले होते. आनंदच्या ज्योतींनी उजळून निघाले होते. आनंदी-आनंद झाला होता. पण तेवढ्यात अशोकच्या अस्ति-त्वाची जाणीव होऊन "भावोजी! तुम्हाला फर्मास चहा टाकते हं!" असे म्हणत नंदिता स्वयंपाकघराकडे पळाली. व माई देवघराकडे वळून देवाची कृपा मागत असताना अशोकला दिसल्या. त्याचेही हात आपोआप या देवाच्या अगाध लीला करणाऱ्या देवाकडे पाहून जुळले.

कर्मयोग

प्रमोद शिंदे, द्वितीय वर्ष विज्ञान

योगाभ्यास हे आपले काम नव्हे अशी आपण सर्वांनी एक सोईस्कर समजून करून घेतली आहे. 'योग'

चा असा वाऊ करून घेण्यात काहीच अर्थ नाही. हवे असं मला वाटतं.

सुखाला जीवनाचं सर्वोच्च शिखर मानून तिथ पोहोचण्यासाठी आपल्यापैकी प्रत्येक जण सातत्यानं घडपडत असतो. आपल्यापैकी प्रत्येकाच्या जीवनात असे काही क्षण येतात की त्या क्षणी आजपर्यंतची ही घडपड व्यर्थ होती हे स्पष्ट जाणवतं. आपण जे सारखे पुढे पुढे जात आहोत ते सुखाच्या दिशेनं नव्हे तर ज्ञानाच्या. ज्ञान हेच आपल्या जीवनाचं अंतिम ध्येय. लक्ष्य आहे हे कळून चुकतं.

कर्मयोग देखील असाच एक योग आहे की ज्या योगे या संसारजंजलात राहूनही, सारी कर्मे करीत असताना देखील आपण परमगती प्राप्त करून घेऊ शकतो. म्हणूनच आजच्या या अशांत व वृजवृजलेल्या जीवनात या योगाच्या आचरणाची जास्त आवश्यकता भासते.

कर्म हा शब्द 'कृ' या संस्कृत धातूपासून बनला आहे. आपले हसणे-रडणे, सुख-दुःख, निदा-स्तुती हे सारखे भाव आपल्या मनावर बाह्य जगाने केलेल्या असल्या आघातांमधून निर्माण झालेले आहेत. आपले

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

वर्तमान चारित्र्य हे या साऱ्यांचे फळ होय. याच सर्व आघातांना मिळून कर्म म्हणतात. हा व्यापक अर्थ पाहता आपण सगळे क्षणोक्षणी कर्म करीत आहो हे उघडच आहे.

माणसाला उभ्या आयुष्यात जितक्या शक्तीशी दोन हात करावे लागतात त्यापैकी मानवी चारित्र्य घडविणारी कर्मशक्ती ही सर्वापेक्षा अधिक प्रबळ असते. अशा या कर्मशक्तीला डावलून आपल्याला नैष्कर्म्य प्राप्ती होऊच शकत नाही असं गीता सांगते. अर्थात् कर्मातूनच नैष्कर्म्य प्राप्ती होऊ शकेल. त्याकरता आपल्यापुढे चार मार्ग उभे राहतात -

सामाजिक जबाबदारी म्हणून कर्म करणे हा प्रथम मार्ग. आसक्ती न ठेवता कर्म करणे हा दुसरा मार्ग. कर्माच्या फलाचा त्याग करणे हा तिसरा मार्ग आणि सर्व कर्मे ईश्वराला अर्पण करणे हा शेवटचा - चौथा - जास्त विधायक मार्ग होय.

शरीराकडून कर्म होत रहाणे हा निसर्ग-नियम आहे. ज्ञानी माणूस देखील तो मोडू शकत नाही. कारण कर्म जरी करायचं नाही असं त्याने ठरवलं तरी त्याच्या स्थूलसूक्ष्म - संघाताकडून प्रत्येक क्रिया होतच राहणार. डोळ्यांनी दिसणं थांबणार नाही की कानांनी ऐकू येणं बंद होणार नाही. पायांनी चालणं थांबणार नाही, की श्वासोच्छ्वास थांबविता येणार नाही. तात्पर्य, हे शरीर आहे तोपर्यंत कर्म होतच राहील.

संत ज्ञानेश्वर म्हणतात -

तरी कर्म म्हणजे स्वभावे । जेणे विश्वकारू संभवे ।
ते सम्यक् आधी जाणावे । लागे एथ । (४ - ८९)

“ ज्याच्या योगे स्वभावतः हे विश्व आकाराला येते,
ते कर्म होय. ” कर्माची अशी ही विश्वव्यापी व्याख्या
लक्षात घेता व्यक्तीच्या शरीराकडून कर्मत्याग किती
असंभवनीय आहे हे सहज लक्षात येते.

गीतेमध्ये भगवान श्रीकृष्ण म्हणतात - ‘ अर्जुना,
कर्म आचरून देखील जगापासून मला काही मिळवायचे
नाही. यथार्थ प्रेम आपल्यालाही अनासक्त करील. जिथं
जिथं आसक्ती - एकमेकांविषयीचं भयानक आकर्षण
दिसतं, तिथं आणि ते फक्त शारीरिकच असतं. काही
जड कणांविषयी इतर काही जड कणांचं भौतिक आकर्षण
असतं ते प्रेम नव्हे. काहीतरी त्या दोन वस्तूंना
सारखं जवळजवळ आणत असतं. त्या परस्पर खूप
जवळ येऊ शकल्या नाहीत की दुःख येतंच. जिथं खरं-
खुरं प्रेम असतं तिथं भौतिक आकर्षण तिळमात्रही असू
शकत नाही. यथार्थ प्रेम शारीरिक आकर्षणावर मुळीच
अवलंबून नसतं. खरे प्रेमी जीव एकमेकांपासून कितीही
दूर असले तरी त्यांचे प्रेम कधीच कमी होत नाही
आणि त्यापासून कोणत्याच प्रकारची दुःखद प्रतिक्रियाही
उद्भवत नाही.

कर्म म्हटल्यावर चांगलं, वाईट आलंच. मग कर्म कसं
करायचं ? याचं उत्तर ‘ अनासक्त रहायचं ’ असं गीतेत
आढळतं. जे कर्म करायचं ते स्वतःकरता नव्हे तर
जगाकरता. अनेकांचं ज्यात कल्याण आहे असंच
कर्माचरण करावं.

‘ कर्मण्येवाधिकारस्ते, मा फलेषु कदाचन । ’

कर्म करण्याचाच फक्त आपल्याला अधिकार आहे.
त्यापासून मिळणाऱ्या फळावर नाही. फळ काहीही मिळो.
त्याच्याशी आपला संबंध नाही. कर्म करायचं पण
फलाकांक्षा ठेवायची नाही. सत्कर्म आचरायचं पण
आपलं नांव, कीर्ती झाली किंवा नाही याकडे लक्ष

द्यायचं नाही. हेच या जगातील सर्वांत कठीण कर्म आहे.
सर्वच समाजानं पाठिवा देऊन प्रशंसा केल्यास एखादा
दुवळामुद्धा मोठा पराक्रम दाखवू शकेल. पण लोकांच्या
निंदा-स्तुतीची तमा न बाळगता अविरत सत्कार्य
करणेच सर्वश्रेष्ठ स्वार्थत्याग ठरेल.

कर्मत्याग करता येत नाही. नेव्हा नैष्कर्म्य होणे
म्हणजे कर्मत्याग करणे निश्चितच नाही. गीतेत
सांगितलेली नैष्कर्म्य प्राप्ती ही कर्मानं राहून नैष्कर्म्य
प्राप्ती होय. कर्माच्या जंजाळाम कंटाळून कर्मच
टाकणारा भित्रा, फलाशेनं कर्म करून बऱ्या-वाईट
गतीस जाणारा अज्ञानी आणि जो कर्म करतो पण
कर्मफलात अडकत नाही तोच गीतेच्या दृष्टीने योग्य.
कर्म करून कर्म बंधनातून मुक्त होण्याचा मार्ग गीता
शिकवते. त्यात पलायनवाद नाही. तर कर्माला योग्य
प्रकारे तोंड देण्यास गीता आपल्याला ममर्थ वनविते.

ईश्वरार्पण बुद्धीने कर्म करण्यास गीतेत दिव्य कर्म
म्हटले आहे. म्हणजेच सर्व कर्म ईश्वरार्पण केल्यावर
त्यांना दिव्य अथवा ब्रह्मरूप प्राप्त होतं. अशाप्रकारे
कर्म ब्रह्म होण्यास मुळानं कर्ता म्हणजे कर्तेपणाचा
अहंभाव नाहीसा व्हावा लागतो. कर्ता कितीही अंशाने
जिवंत असेपर्यंत कर्म नाहीसे होणार नाही आणि
जन्माला कारणीभूत झाल्याखेरीज राहणार नाही. कर्ता
ब्रह्मरूप होताना त्याच्या संघातांकडून घडणारे कार्य
ब्रह्मरूप होते. अशा प्रकारे कर्ता नाहीसा होऊन कर्म
ब्रह्मरूप होणे ही कर्मयोगाची शेवटची पायरी आहे.

आपण जर खरेखुरे कर्मयोगी असू आणि या
अवस्थेच्या प्राप्तीसाठी स्वतःला वळण लावण्याची जर
आपली मनापासून इच्छा असेल तर कोणत्याही पायरी
पासून प्रारंभ केला तरी आपण शेवटी संपूर्ण आत्म-
त्यागाच्या अवस्थेपरत पोहोचू यात शंका नाही. वरवर
वाटणारा ‘ अहं ’ निघून जाताक्षणीच आज दुःख व
अमंगलाने ओतप्रोत भरले आहेसे वाटणारे हेच जग
स्वर्ग वनून जाईल. हीच कर्मयोगाची परमगती आणि
हीच त्याची कर्मजीवनातील पूर्णता किंवा सिद्धी.

TIME PASSES QUALITY REMAINS
For Quality
KIRLOSKAR - PHILIPS

M/s TULJARAM CHATURCHAND SHAH
Mahavir Path, BARAMATI Phone No. 330

Our Sister Concerns :

Maniklal Tuljaram & Sons
Phaltan and 1180, Shivaji Nagar, Poona - 5.

Jawahar & Brothers
" Dhavalgiri " Baramati

Milind Trading Company
Mahavir Path, Baramati.

Phone - 303 Estd. - 1924 Gram - MEGH

AT ALL STAGES OF EDUCATION
You can use with full advantage the

Quality Slated Roll up Black Boards

Specially manufactured by the ' Megh Slate Factory Pvt. Ltd. '
Baramati [Dist. Poona] for the following reasons :-

- 1) They are handy, portable and hangable anywhere.
- 2) They are writable with chalk and erasable with dusters.
- 3) They are coated with a special scientific colour which makes their surface non-glossy.
- 4) They are fitted with strong wooden rollers at the top & the bottom
- 5) They can serve as indicators, Announcers, Reporters, Recorders, Supplementers and what not ?

MEGH SLATE FACTORY PRIVATE LIMITED
Post Box No. 24, BARAMATI, Dist. Poona (India)

नियतकालिक १९७५-७६ । २५

- 1) Manufacturers of Exercise Books, Registers, Files and Envelops.
- 2) Suppliers of School and Office Stationery

BOMBAY BOOK MFG. CO.

Sales : 244, Ravivar Peth, Poona - 411 002 Phone : 45625
 Show Room : 1105, Raviwar Peth, Poona - 411 002 Phone : 27094
 Factory : 691/A/10, Poona-Satara Rd; Poona - 411 009 Phone : 42296

We manufacture and process a number of Chemicals required by Colleges, Govt. Establishments (including Defence factories) and various Industries, almost all over India.

Some of our Chemicals are :

- 1) Diethyl Oxalate 2) Dimethyl Glyoxime 3) Glycerol Triacetate 4) Methyl Acetate
  - 5) Methyl Iodide 6) Ammonium Iodide 7) Lead Nitrate (Suitable to manufacture Initiators) 8) Bromo Benzene 9) Iso Amyl Alcohol and 10) Sealing Salt JV
- For High quality sealing of anodised Aluminium.

For your requirements, please contact :

Swastik Laboratory & Industrial Chemicals Pvt. Ltd.
 176/7, Sadashiv Peth, Poona - 411 030

Telephone : Office : 41140 Factory : 7175 Telegram : LABCHEM

देना बँक समृद्धि ठेव योजना

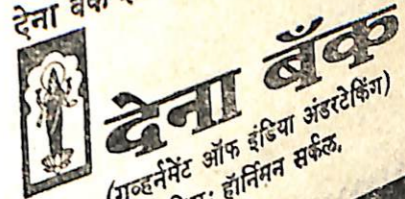
आपला पैसा
दर महिन्यागणिक जलदगतीने वाढत रहातो.

आता रु. १,००० गुंतवा आणि ६१ महिन्यांनंतर रु. १,६५९,
 १२० महिन्यांनंतर रु. २,७०७ व २४० महिन्यांनंतर रु. ७,३२८ मिळवा

आपल्या वचतीवर अधिक पैसे मिळवण्याचा हा एक सोपा मार्ग आहे. देना बँक समृद्धि ठेव योजनेतील मूळ ठेवीवर प्रत्येक महिन्याला व्याज जमा होत रहाते. म्हणजेच व्याजावर देखील व्याज मिळते. अशा तऱ्हेने चक्रवाढ व्याज मिळाल्यामुळे आपल्या मूळ रकमेवर, सुदतीनुसार आपण दरसाल ८.३% पासून ३१.६४% व्याज मिळवू शकता.

अधिक माहितीसाठी आपल्या नजिकच्या देना बँक शाखेला भेट द्या.

देना बँक
 (गव्हर्नमेंट ऑफ इंडिया अंमलदंडीत)
 हेड ऑफिस: हॉनिमन सर्कल,
 मुंबई ४०००२३

हादिक शुभेच्छा ! हादिक शुभेच्छा !

शुद्ध करडईचे तेल आणि निर्भेळ दूध
यासाठी

श्री. रामचंद्र काशिराम किर्वे
स्टेशन रोड, वारामती (पुणे)

ऑफिस ३५० - फोन - घरी ५५०

प्रकाश गुडस् ट्रान्स्पोर्ट कंपनी
(गोल्ड मेडल विनर्स)

वारामती, जिल्हा पुणे

आमच्या येथे भारतात कोठेही लाईट व
हेवी मशिनरी यांची वाहतूक केली जाते.

प्रोप्रायटर्स : ढवळीकर बंधू

मे. विजय टायर्स

भगवण चौक, वारामती

फोन - २१५

सर्व प्रकारच्या आणि साईजच्या टायर्स, ट्यूबज व अॅक्सेसरीज मिळण्याचे
वारामतीतील विश्वासार्ह एकमेव ठिकाण.

बी विद्याने
शेती औषधे

संकरित विद्याण्यांचे अग्रदूत !
भारतभर विश्वसनीय म्हणून गाजलेले !! दर्जेदार विद्याण्यातील विश्वसनीय नाव

- निंबकर सीडस् -

वारामती करिता : एम्. टी. स्टॅण्डसमोर, वारामती - फोन नं. ४२१
दौण्डकरिता : प्रशांत शेती भांडार. यवत, ता. दौण्ड.

२८ । नियतकालिक १९७५-७६

बुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, वारामती

प्रेमभंग

श्री. श्री. दोरगे, पदवीपूर्व वाणिज्य

एम्. टी. हालली आणि मी रमेशला
व नंदाच्या हात हलवून शेवटचा
निरोप दिला. एम्. टी. वेगाने
परंतु माझे मन मात्र भूतकाळाच्या प्रचंड
हलकावे खाऊ लागले.

मला चांगलं आठवतंय ! रमेश ज्या वेळेस त्याच्या
कान आला होता त्यावेळेस तो नंदाच्या घराच्या
दारात बसून रस्त्यावरील रहदारीचे निरीक्षण करीत
होता. अगदी आमच्या माडीच्या समोर नंदाचे घर.
माडीच्या वरच्या मजल्यावरून नंदाच्या घराचे सर्व काही
दिसत असे. नंदा म्हणजे माझी मैत्रीण. अगदी जिवलग.
जसा आम्ही शाळेत जाऊ लागलो तसा आम्ही दोघी
सरोवरच जात असू - अगदी आजपर्यंत. परंतु कॉलेज-
पासून आमच्या वर्गाची फाटाफूट झाली. माझे वडील
नंदा आर्टस्ला गेली.

" विद्या ! आज कॉलेजवर यायचं नाही वाटत ? "
" आले आले " मी खाली पाहिले. नंदा हातात
मुस्ताक घेऊन तयार होती. नंदाने हाक मारल्यामुळे
महाजिकच रमेशचं माझ्याकडे लक्ष गेलं. फक्त एकदाच
त्याने वर पाहिले व पुन्हा तो रस्त्याकडे पाहू लागला.
" अग, आज फारच उशीर झाला. माझी आत्या
आज जाणार आहे. त्यामुळे स्वयंभूकामाठी वेळ गेला.
किती वाजले ग ? "

" अं... ? आता पावणे बकरा झाले, तो तुमच्या-
कडे आलेला मुलगा मला वाटतं ... ! "

" रमेश ना ? अग तो माझ्या आतेचा मुलगा.
तिकडे कॉलेजची सोय नाही म्हणून इकडे आला आहे.
कालच अॅडमिशन घेतली आहे. अग हो तुझ्याच वर्गात
आहे. खूप हुशार आहे. सर्वात महत्वाचं म्हणजे त्याला
खेळाची फार आवड आहे. तो क्रिकेट तर इतका... ! "

" अग हो, पण काही विसावा तर घेतील की
नाही ? "

नंदानं इतकं भरभर बर्षंनं केलं की मला काही
विचारायला किवा बोलायला सवडच दिली नव्हती.
दुसऱ्या दिवशी क्रिकेटची मॅच होती. त्यामध्ये
रमेशची निवड झाली. त्यावेळेस तो इतका उत्कृष्ट
खेळला की प्रत्येक बॉलला तो टाळ्याच टाळ्या घेत
होता. सर्वत्र कुजबूज चालली होती. कोण हा मुलगा
म्हणून. मॅच जिंकल्यानंतर मी नंदाच्या घरी जाऊन
रमेशचं अभिनंदन करायचं ठरविलं. अगदी धडा करून
मी गेले. निःसंकोचपणे.

" काँग्रेस, रमेश "
" थॅक यू " रमेशने अगदी निरागस हास्याने
प्रतिसाद दिला.
पुढे पुढे साहजिकच मागे पुढे होता होता आम्ही
बरोबरीने जाऊ लागलो. रमेश जितका हुशार तितकाच

नियतकालिक १९७५-७६ । २९

बुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, वारामती

हळव्या मनाचा. माझ्याबरोबर प्रत्येक गोष्टीत वाद-
विवाद करीत असे. फॅशनच्या तो अगदी विरुद्ध होता.
सकाळची पावणे अकराची वेळ होती. आम्ही कॉलेजवर
चाललो होतो.

“विद्या, अशा वेलवॉटम पॅट्स घातल्यामुळं काय
होतं वरं?”

“कुठं काही नाही. सर्वच घालतात - मीही घालते.
आजकाल सर्वच मुली घालतात. आजकाल मुलं मागे
एवढे मोठे लांब केस ठेवतात. मग त्यांना नाही
विचारलंस तू? आज मलाच कसं काय विचारलंस तू?
“तसं नाही; परंतु मला असं आवडत नाही. अशा
पॅट्स घालण्यापेक्षा चांगला पदर घेऊन साडी नेसली
तर कोणतीही मुलगी अधिक चांगली दिसते. सुंदर
दिसते. मी तुला सांगेन सांगेन म्हटलं, परंतु हा
विचार मला तुला सांगावयाचा काय अधिकार? परंतु
आज धाडस करून विचारलं, राग आला ना तुला?”

“हूँ... ! त्यात कसला राग?”

“नाही, पण एखाद्याला अशा दुसऱ्याने सूचना
केलेल्या आवडत नाहीत. तेव्हा ... !”

मला चांगलं आठवतंय. मी घरी गेल्यानंतर आज-
पासून पॅट घालायची नाही असा निश्चय केला होता.
दुसऱ्या दिवसापासून मी साडी नेसू लागले. सर्व काही
फॅशनस बाजूला ठेवल्या. अगदी आज पर्यंत. साडी
नेसायला सुखात केल्यापासून रमेश दररोज मला एक
नवीन उपमा देऊन कौतुक करी.

लागोपाठ तिन्ही वर्षी तो क्लास मिळवीत गेला.
माझे वडील देखील त्याची स्तुती करीत - त्यामुळे मला
उगीचच खूप आनंद होई. व मनात मी अभिमानाने
फुगत असे. भावना गंभीर होत गेल्या. त्या भावनांना
एक नवीनच वहर आला. दोघांच्याही मनाचं-भावनांचं
मीलन होऊन चुकलं होतं. विचार केला तर असं
वाटायचं - हे स्वप्न विस्कटलं तर काय होईल? मला
नुसती कल्पना सुद्धा करावीशी वाटत नसे. एक दिवस
उद्यानात बसलो होतो. मी नुसती त्याच्याकडे पहात
राहिले.

“विद्या, काय पहातेस? काही तरी विचित्र झालं
वाटतं?” असं म्हणून तो आपल्या तोंडावरून रुमाल

फिरवीत असे. “नाही रे रमेश, हे गुफलेलं स्वप्न मध्येच
विरलं तर ...” “चू चू तुजं ना! काही तरी
खुळ्यासारखे विचार डोक्यात घालून घेतेस.”

असं म्हणून तो मला समजावीत असे. तेवढ्यापुरती
शांती मिळते. परंतु पुन्हा एकटी असले-म्हणजे भीती वाटे.
तो समोर दिसला व त्याने बोलायला सुरुवात केली
म्हणजे भासाच्या सुखावह थंडगार सावलीत संशयी व
भिन्ने मन निद्राधीन होत असे. हे सर्व आम्हा तिघांनाच
माहिती होतं. एक रमेश, मी व माझी आई. आमच्या-
वद्दल खुद्द नंदाला सुद्धा काही कल्पना नव्हती. अगदी
भोळी होती नंदा. कॉलेजवर जाणे व कॉलेज सुटल्यावर
घरी येणे. बस! आमच्या चर्चेत ती सुद्धा भाग घेत
असे. परंतु अगदी निःसंशयी; परंतु ती आमच्यात असली
म्हणजे आमच्या मनांची, भावनांची, चेहऱ्यांची
चलविचल होत असे.

जस जशी डिग्रीची परीक्षा जवळ येऊ लागली तस-
तसे माझे मन कासाविस होऊ लागले. मी अगदी नव्हंस
दिसले की रमेश म्हणे “आज पाणी मिळालं नाही
वाटत कळीला? किती सुकून गेली आहे.” मग तर
मला अगदी कसं तरीच होत असे.

वार्षिक परीक्षा झाली. उद्या रमेश घरी जाणार
होता. त्या दिवशी संध्याकाळी घरी जाताना मी अगदी
खरं खरं सांगून टाकलं. “रमेश तू गेल्यानंतर मला
येथे रहावसं सुद्धा वाटणार नाही. असं वाटतं तुला
येथेच बांधून ठेवावं. खरंच रे - मला अजिबात तुझ्या
शिवाय... !”

“अग हे असंच असतं. कॉलेज म्हणजे जेथे समुद्राला
नदी मिळते तेथील मुख आहे. जेथे नदीचा उगम होतो
तेथून जे कण खेळत वागडत एकत्र येतात तेच कण कण
समुद्रात शिरल्यानंतर दूर फेकले जातात. परंतु योगा-
योगाने ते कण सुद्धा जवळ येतात आणि पुन्हा त्यांचं
जीवन सुरू होतं. निदान ते एकमेकांची सुखदुःखे तरी
सांगू शकतात. खरंच मला असं वाटतं - तुला जाताना
घेऊन जावं.”

तेच शब्द डोक्यात अजून काहूर माजवीत आहेत.
डोकं सुन्न सुन्न होत आहे. पुन्हा पुन्हा त्या आठवणींनी
मन व्याकूळ होते.

परीक्षा संपल्यामुळे शाळा कॉलेजे बंद होती. सर्वच
शांता. मी मासिक वाचीन बनले होते. वाचीन नव्हते
तर वाचण्याच्या निमित्ताने रमेशचा फोटो पहात होते.
अचानक तेवढ्यात नंदा आली मी लगेच मासिक बंद
केले.

“काय, आज खुशीत दिसेल? पिकचरला निघालीस
शाळं?” मी

“नाही. अग, माझी घरी जाण्याची तयारी चालली
आहे” नंदा.

“म्हणजे लग्न ठरलं की काय?” मी

“होय नंदा. उद्याच्या पंचवीन तारखेला”

माझ्या सनात एकदम धम्म झालं परंतु मॅनसं म्हणून
दुसरा चेहरा करून विचारले.

“कोण आहे असा भाग्यवान?”

“आता चार वर्षे येथेच होता की! अग हो, तो
उद्या येणारच आहे इकडे”

माझ्या डोळ्यासमोर एकदम काजवे चमकू लागले.
चमकत येऊन आता तोल जाणार असं वाटलं. एखाद्याने

सुखात कशाचा तरी प्रहार करावा तसे झाले. हास
म्हणता हासता येईना. रड म्हणता रडता येईना व
रडावसं वाटलं तरी डोळ्यातून पाणी येईना. काय
चाललं हेच सुचूना मला एकदम वाटलं मोठ्यानं

शोरधून नंदाला सांगावं, नंदा, त्याच्यावर तुझा काही एक
अधिकार नाही. रमेश माझा आहे. माझा-फक्त माझ्या

एकटीचा. माझ्या मनाचा तावा सुटू पहात होता. परंतु
मी आंघोळा मी तसाच गिळला. तोंडातले शब्द तोंडातच

विरघळवले-अगदी संयम ठेवून.

तेवढ्यात नंदाच्या आईने नंदाला हाक मारली.
“जाते ग, तुला संध्याकाळी आईने लाडू करण्यासाठी.

बोलाविले आहे. ये संध्याकाळी हं, येते मी,” असं

म्हणून ती आनंदाच्या भरात भराभर पावले टाकीत
निघून गेली.

दुसऱ्या दिवशी रमेश आला तेव्हा मला वाटलं तो
आनंदात असेल. पण

धाडस सुद्धा होत नव्हतं. अखेर तो कसा तरी रडवेल्या
स्वरात म्हणाला, “हे कसं काय झालं? असं व्हायला
नको होतं!”

परंतु तेव्हा मी खूप धीट बनले. एखाद्या प्रौढ
माणसाप्रमाणे मी त्याला समजावलं, तो नुसताच
माझ्याकडे पहात राहिला. मी काय बोलते याचं सुद्धा
मला भान राहिलं नव्हतं.

“पण मी म्हणतो... !”

“नाही रमेश. नंदाला घातलं काहीच माहित नाही.
ती एकदम भोळी आणि हळबी आहे. तिला जर तू

नकार दिलास तर ती आयुष्यभर रडत राहील. आणि
अगदी मरेपर्यंत ती माझा तिरस्कार करीत राहील.

तिला अजून समाजातील गोष्टी माहित नाहीत. हे दुःख
जरी तात्पुरतं असलं तरी तिचं दुःख आयुष्यभर राहील

याचा विचार कर. तिला दुसरा नवरा मिळेल परंतु
असं झाल्यानंतर तिला काय वाटेल? आपली मने

ताब्यात ठेवण्याची हीच वेळ आहे. फक्त हीच
भावनांना जराही धक्का न लागू देता त्या तशाच

प्रफुल्ल ठेवल्या पाहिजेत. निदान पुढच्या आयुष्यासाठी
तरी. माझं एक तू. आता उशीर झाला आहे. आता

काही एक उपयोग नाही. खरंच माझ्या साठी विसर
सगळं.”

रमेश एखाद्या लहान मुलासारखा निघून गेला नि
मी मात्र... मी तीन तास उशीत डोकं खूपसून रडत

होते.

काय आहे या जीवनात! जीवन हा एक खेळच
आहे. कोणी यशस्वी होतो, कोणी अयशस्वी. लग्न

अगदी धाटाधाटात झालं. रमेश माझ्यापासून दूर गेला
तरी तो मला आयुष्यभर पुरेल इतकी संस्कारांची ठेव

देऊन गेला.

निरोप देण्यासाठी आलेली सर्व माणसे परत फिरकी
आणि शून्य मनाने मी सुद्धा. एकदाच मागे पाहिले.

फक्त एकदाच ...

हार्दिक शुभेच्छा -

मे. ए. के. फखरुद्दीन
बारामती

फोन - घरी ५५३
दुकान ३७९

हार्दिक शुभेच्छा -

मे. नंदा एजन्सीज्
बारामती

फोन - घरी ३३५
दुकान २६८

विक्रेते :- पीक-संरक्षक औषधे, स्प्रे-पॅन्स, बी-बियाणे,
ऑईल इंजिन्स, इलेक्ट्रिक मोटर्स, पाँवर स्पेअर पार्ट्स,
गोदरेज पशु आहार

स्त्री-शिक्षणाची समस्या

डॉ. संगला शेठे, तृतीय वय कव्हा

आजचे स्त्री जीवन :

के. नटराजन्नी आपल्या
"Indian Social Reformers"

या ग्रंथान असे मन व्यक्त केले आहे की, "जर शंभर वर्षांपूर्वी एखादा मृत्यू पावलेला मनुष्य आज पुन्हा परत आला तर त्याला सर्वात महत्त्वाचा कोणता बदल जर प्रकर्षाने जाणवेल तर तो म्हणजे स्त्रियांच्या दर्जांमध्ये झालेला क्रांतिकारक बदल!" पारंपारिक भारतीय स्त्रीच्या दर्जांमध्ये व एकूण परिस्थितीतच आमूलाग्र बदल झाल्याचे या विधानातून प्रतीत होते. भारतात जीवनाच्या प्रत्येक सालनात परिवर्तन अतिशय वेगाने होत आहे आपल्या सामाजिक जीवनाची चौकटच बदलली जात आहे व सामाजिक जीवनात अनेक समस्या निर्माण झाल्या आहेत. त्यापैकी स्त्रियांच्या शैक्षणिक समस्या अतिशय महत्त्वाच्या आहेत.

वस्तुस्थिती :

अर्थात भारतातील सर्व क्षेत्रातील नतूत्वाने स्त्रियांना पुरुषांइतकेच महत्त्व प्राप्त झाले पाहिजे हे एकमताने मान्य केले आहे. आपल्या राज्यघटनेच्या शिल्पकारांनीही भारतीय स्त्रियांचे महत्त्व घटनेच्या मदर्भात मान्य करून नागरिक या दृष्टीने स्त्रियांना पुरुषांइतकेच महत्त्वाचे स्थान दिले आहे. पण भारतीय स्त्रियांच्या शैक्षणिक

जे शिक्षण प्रचलित शैक्षणिक संस्थांतून मिळत आहे, ते त्यांना भावी काळातील जबाबदाऱ्या पार पाडण्याच्या दृष्टीने आवश्यक असलेली पात्रता आत्मसात करण्यास साह्यभूत ठरत आहे काय? भारतातील सुशिक्षित स्त्रियांमध्ये काही अंशी जागृती झाली आहे. पण खरोखर त्या जागृतीचा उपयोग आपल्या सामाजिक व राष्ट्रीय प्रश्नांच्या सोडवणुकीसाठी होत आहे काय? थोडक्यात प्रचलित शिक्षण भावी काळातील विविध जबाबदाऱ्या पार पाडण्यासाठी आवश्यक असलेली बौद्धिक, शारीरिक व मानसिक शक्ती स्त्रियांना कितपत मिळवून देत आहे याविषयी आज भारतीय शिक्षण-शास्त्रज्ञ शंका व्यक्त करतात.

प्रचलित शिक्षण :

प्रचलित काळातील शिक्षणाचा स्त्रियांच्या संदर्भात विचार केल्यास ते तितकेसे उपयुक्त वाटत नाही. केवळ शिक्षणासाठी शिक्षण स्त्रियांना दिले जात आहे. त्यांना भावी काळांमध्ये पत्नी, माता अथवा इतर प्रकारच्या सामाजिक भूमिका पार पाडण्यासाठी अत्यावश्यक असलेले संस्कार ह्या शिक्षणामुळे होत नाहीत. म्हणून प्रचलित शिक्षण स्त्रियांच्या दृष्टीने निरूपयोगी आहे असे म्हटले तरी फारसे गैर होणार नाही.

आकडेवारी :

जरी वरील प्रकारचे स्त्री शिक्षणासंबंधी विचार केले जात असले तरी स्त्री-शिक्षणाचा प्रसार झाला आहे असेही दिसते. शालांत-

परीक्षेपर्यंतच्या शिक्षणासंबंधीच्या आकडेवारीवरून असे दिसते की, १९७०-७१ मध्ये २८२.७ लक्ष मुले शिक्षण संपादन करित होत्या. ह्यापैकी २२३.९ लक्ष मुली पहिली ते पाचवी पर्यंत शिक्षण घेत होत होत्या. सहावी ते आठवीपर्यंत ३९.९ लक्ष मुली शिक्षण घेत होत्या. तर नववी ते अकरावी ह्या वर्गात फक्त १८.९ लक्ष मुली शिक्षण संपादन करित होत्या. (India 1973 : पान ६७)

उच्चशिक्षण :

उच्च शिक्षणाचा स्पर्शही भारतीय स्त्री-वर्गास मोठ्या प्रमाणात झाल्याचा दिसतो. प्रचंड संख्येने सुशिक्षित स्त्रिया भारतीय विद्यापीठातून बाहेर पडत आहेत. हे पुढील रकान्यावरून दिसून येईल.

भारतातील मुलींचा शिक्षणविषयक तक्ता (१९४९ ते १९६८)

विद्यापीठीय शिक्षण	१९४९-५०		१९५९-६०	
	प्रवेश घेतलेल्या मुलींची संख्या	मुले व मुलींतील शेंकडा प्रमाण	प्रवेश घेतलेल्या मुलींची संख्या	मुलींमुलींतील शेंकडा प्रमाण
संशोधन				
एम्. ए. एम्. एस्सी.	८५	१०	६५७	२२
बी. ए. ; बी. एस्सी.	१६५६	१४	७६७९	२४
इंटरमीजिएट (कला व विज्ञान)	१७७५९	१४	५२४३९	२७
व्यावसायिक शिक्षण	२३५४०	१३	७६६४३	१८
विशेष शिक्षण	४०५५	५	२२२४६	९
	७११	१८	६५७०	३१
एकूण	४०८६६	१३	१६६२३४	२५

(Mukerji S. N., Education In India : Today and Tomorrow : page no. 245)

यावरून भारतातील स्त्रियांच्या शिक्षणा मध्ये १९४९-५० पेक्षा १९५९-६० मध्ये किती प्रचंड प्रमाणावर वाढ झाली आहे हे स्पष्ट होते. ही आकडेवारी १९४९ ते ६० या काळातील असून १९७५ मध्ये ह्या संख्येत किमान दुप्पट वाढ निश्चतपणे झाली असेल.

समस्या :

भारतातील मुलींच्या शिक्षणाची वाढ व प्रसार स्थूलमानाने वरील प्रमाणे स्पष्ट केल्यावर हे शिक्षण मुलींना अपेक्षित सामर्थ्य मिळवून देण्यास कितपत योग्य आहे ह्याचा विचार केला पाहिजे. त्यादृष्टीने विचार केल्यानंतर पुढील समस्या असल्याचे दिसून येते.

१) भारतात स्त्रियांच्या शिक्षणासंबंधी अद्यापही

विकृत दृष्टिकोन धारण करणारे अनेक लोक दिसून येतात. विशेषतः ग्रामीण व मागासलेल्या भागात तर स्त्रियांना शिक्षणाची आवश्यकताच नाही असे मत असल्याचे दिसते. म्हणून स्त्री शिक्षणाकडे दुर्लक्ष केले जाते. मनूसारख्या प्राचीन भारतीय पंडितानी "न स्त्री स्वातंत्र्य अर्हति" असे एकेकाळी विचार व्यक्त केले होते. अर्थात् त्या विचारांचा अद्यापही भारतीय जनमानसावर प्रभाव असल्याचे दिसते. म्हणून स्त्री-शिक्षणाकडे व विकासाकडे दुर्लक्ष केले जात आहे.

२) आपल्याकडे पितृसत्ताक कुटुंब-पद्धत असल्याने पुरुषांचे वर्चस्व प्रस्थापित झाले आहे. स्त्रियांना गौण स्थान देण्यात आले आहे. डॉ. राधाकृष्णन् आयोगाच्या अहवालांत असेच म्हटले आहे की, "भारतातील

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

३४ । नियतकालिक १९७५-७६

प्रचलित शिक्षणपद्धती ही पुरुषप्रधान शिक्षण पद्धती आहे."

३) भारतीय स्त्रियांच्या शिक्षणाकडे अतिशय व्यावहारिक दृष्टिकोनातून पाहिले जाते. भारतीय लोकांचा त्या दृष्टिकोन आहे की, "मुलींच्या शिक्षणावर खर्च करणे व्यर्थ आहे. कारण शिक्षणानंतर त्या वैवाहिक जीवनात प्रवेश करतात व नंतर त्यांच्या नामरुप्याच शिक्षणामुळे फायदा होतो. पालक मुलींच्या शिक्षणाचा प्रधान्य देनात. कारण भावी आयुष्यात मुलींचाच आपणाला आधार असतो. वृद्धापकाळात मुलींचाच आपणाला आधार असतो. मुलीं करणार नाहीत. आपल्या कुटुंबाची आर्थिक जबाबदारी पुढील पिढ्यापूर्वी मुले मिळवती झाली पाहिजेत अशी स्त्री-शिक्षणावर होतो. उदा. १९७१ च्या शिरमणती-२९४५ असून पुरुषांचे साक्षरता प्रमाण ३९.४५ आहे. स्त्रियांचे साक्षरता प्रमाण १८.७० आहे. म्हणजेच स्त्रियांचे साक्षरतेचे प्रमाण त्यामानाने कमी असल्याचे दिसते.

४) अद्यापही काही लोकांना असे वाटते की, स्त्रियांना जर आपण शिक्षण दिले तर त्यांच्यामध्ये स्वातंत्र्याचा जाणिवेची अमर्याद प्रमाणात वाढ होईल. म्हणून स्त्रियांना शिक्षण देण्याची तयारी काही लोकांत दिसून येत नाही.

५) वस्तुस्थिती अशी आहे की, मुलींना त्यांच्या जीवनाच्या दृष्टीने विचार केल्यास गृहशास्त्र, आरोग्य-शास्त्र, शरीर-विज्ञान शास्त्र ह्या विषयांचा परिचय असणे आवश्यक असते. पण बहुसंख्य मुलींमध्ये त्यांना हे विषय शिकविले जात नाहीत. त्यामुळे त्यांना जे कार्य पार पाडावे लागते त्यासंबंधी त्यांमध्ये काहीही माहिती त्यांना मिळत नाही. म्हणून हे शिक्षण स्त्रियांच्या दृष्टीने निरूपयोगी वाटते.

६) स्त्री-शिक्षणाच्या समस्येच्या संदर्भात विचार करताना असे दिसते की, स्त्रियांना आवश्यक त्या

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

सवलती अद्यापही उपलब्ध होत नाहीत. तसेच त्यांच्या भावडीनिवडीचाही विचार केला जात नाही. केवळ विवाह पार पडण्यापर्यंत शिकवावयाचे म्हणून शिकविले जाते. विवाह जमल्यावर परीक्षा जवळ आलेली असता नाही परीक्षेचा विचार न करता विवाहाचा सोहळा पार पाडला जातो. म्हणून ह्या दृष्टिकोनामध्ये बदल होण्याची आवश्यकता आहे.

उपाययोजना :

या दोषांचे निर्मूलन करण्यासाठी पुढील उपाययोजनेनुसार प्रयत्न करण्याची आवश्यकता आहे, असे वाटते.

१) पं. नेहरूंनी अलाहाबाद विद्यापीठाच्या दीक्षांत-समारंभाच्या वेळी १९४७ मध्ये आपल्या भाषणात भारतीय विद्यापीठांचे कोणते धोरण असले पाहिजे ह्या संबंधी पुढील मत व्यक्त केले होते. "विद्यापीठे मान-वतावाद, समंजसपणा, तर्क-विशुद्धता, विचार-प्रगल्भता, आणि संशोधनांतील सत्यता प्रस्थापित करण्यासाठी निर्माण झालेली असतात. ती मानवी वंशाच्या उध्वंगामी प्रगतीचे नेहमीचे संस्करण करित असतात. जर विद्यापीठांनी वरील प्रकारची कार्ये खरोखरच मनःपूर्वक पार पाडली तरच राष्ट्र व त्यामधील लोक आपल्या जबाब-दान्या योग्य रीतीने पार पाडू शकतील." ह्यावरून विश्वविद्यालयीन शिक्षण कसे असले पाहिजे ह्याची कल्पना येते.

भारतीय स्त्रियांना प्रचलित काळात जे शिक्षण मिळत आहे ते नेहरूंना अभिप्रेत असलेल्या शिक्षणाची ध्येये साध्य करण्यास असमर्थ आहे. ह्या शिक्षणात स्त्रियांना खऱ्या अर्थाने मानवतावाद, समंजसपणा, तार्किक विशुद्धता, संशोधन प्रवृत्ती अथवा कोणत्याही गोष्टीकडे वैज्ञानिक दृष्टिकोनातून पहाण्याची संवय लावण्याचे सामर्थ्य मिळत नाही. म्हणून ह्यामध्ये बदल होणे आवश्यक आहे.

२) भारतीय स्त्रियांना जे शिक्षण प्रचलित शैक्षणिक संस्थातून दिले जाते त्या शिक्षणाने नव्या ज्ञानाची ओढ स्त्रियांमध्ये निर्माण केली पाहिजे. सत्याचा निर्भयपणे वेध घेण्याचे सामर्थ्य स्त्रियांना मिळवून दिले पाहिजे. प्रस्थापित ज्ञानाच्या भावी मूल्यांचे विश्लेषण

नियतकालिक १९७५-७६ । ३५

नव्या गरजांच्या संदर्भात करण्याची तयारी शिक्षणाने करून दिली पाहिजे.

३) शिक्षणाने स्त्रियांमध्ये नव्या नेतृत्वाची निर्मिती केली पाहिजे. कारण यशस्वी नेतृत्वावरच सर्व क्षेत्रातील यश अवलंबून असते. पण यशस्वी नेतृत्वास आवश्यक असलेल्या सर्व गुणांचा सर्वतोपरी विकास ह्या शिक्षणाने करणे आवश्यक आहे. नेतृत्व म्हणजे सर्व सद्गुणांचा समुच्चय. पण त्या सद्गुणांच्या परिपूर्ण उत्कर्षास आवश्यक असलेले वातावरण शिक्षणाने निर्माण केले पाहिजे.

४) शिक्षणाने सामाजिक जीवनाच्या विविध क्षेत्रांत आपल्या जबाबदाऱ्या जाणीवपूर्वक पार पाडणाऱ्या स्त्रियांची निर्मिती केली पाहिजे. शेती, ज्ञान-विज्ञान, औषधे, तंत्रविद्या, कौटुंबिक जबाबदाऱ्या किंवा इतर क्षेत्रातील आपल्या नियोजित जबाबदाऱ्या पार पाडण्यासाठी आवश्यक असलेली शारीरिक, मानसिक शक्ती केवळ मिळवून देण्याचेच नव्हे तर संबंधित क्षेत्रातील यश आत्मसात करण्याचे आवश्यक सामर्थ्य मिळवून दिले पाहिजे.

५) शिक्षणाने स्त्रियांमध्ये स्वातंत्र्य समता, बंधुभाव, न्याय आणि सहकार्य भावना निर्माण केली पाहिजे. म. गांधींनी असे मत व्यक्त केले की, "स्त्रियांचे फक्त भारतीय संस्कृती आणि आहंसा धर्मास अभिप्रेत असलेल्या आचारसंहितेचे मनःपूर्वक पालन करू शकतील.. कारण सहनशीलता, सद्भावना, सहानुभूती हे गुण स्त्रियांमध्ये उपजतच असतात. पण शिक्षणाने ह्या सुप्त गुणांचा उत्कर्ष करण्यासाठी आवश्यक ते संस्कार केले पाहिजेत.

६) टिपोनन या थोर शिक्षणशास्त्रज्ञानी शिक्षणाच्या उद्दिष्टासंबंधी असे मत व्यक्त केले आहे की, "Education must secure for every one the conditions under which individual will is most completely developed." अर्थात शिक्षणाने व्यक्तित्वाच्या परिपूर्ण उत्कर्षास आवश्यक असणाऱ्या सद्गुणांची निर्मिती करण्यास साह्य केले पाहिजे. म्हणून स्त्रियांच्या व्यक्तित्वाच्या संदर्भात शैक्षणिक मुल्यांत आवश्यक त्या सुधारणा केल्या पाहिजेत.

३६ । नियतकालिक १९७५-७६

७) शिक्षणाने सामाजिक जीवनासंबंधी समजसंपणा निर्माण केला पाहिजे. दुसऱ्याचे जीवन आपल्या इतकेच महत्त्वाचे आहे ही भावना स्त्रियांमध्ये निर्माण केली पाहिजे. क्रोवेलने स्पष्ट केल्याप्रमाणे "Live and let live" या सूत्राचे मनःपूर्वक ग्रहण करण्यास त्यांना समर्थ केले पाहिजे.

८) प्रचलित शिक्षणाने स्त्रियांना आपल्या संस्कृतीचा पूर्ण परिचय करून दिला पाहिजे. त्यासाठी शैक्षणिक संस्थांनी आवश्यक ती दक्षता घेतली पाहिजे. ज्ञान हे सामर्थ्य आहे. ज्ञानाच्या साहाय्याने प्रतिकूल परिस्थितीवर मात करण्याची कुवत व्यक्तीमध्ये निर्माण होते. कोणत्याही गोष्टीसंबंधी समतोल बुद्धीने निर्णय घेण्याची पात्रता निर्माण होत असते. म्हणून भारतीय स्त्रियांनी त्या दृष्टिकोनातून ज्ञानाच्या साहाय्याने आपल्या भावी जीवनाची पार्श्वभूमी तयार केली पाहिजे.

९) हाटशोनने व्यावसायिक शिक्षणासंबंधी असे मत व्यक्त केले की, "Vocational education is an education of most effective kind, for the lack of which, those who merely go to school, suffer all their lives" अर्थात व्यवसायाशिवाय शिक्षणाला अर्थ नसतो. अलीकडील काळातील शिक्षण फक्त पुस्तकी आहे. ते व्यवसायनिष्ठ असले पाहिजे. म्हणून स्त्रियांना द्रव्यार्जनाचे सामर्थ्य प्रचलित शिक्षणाने मिळवून दिले पाहिजे. स्त्रियांना जर पुढील काळात व्यवसाय करावासा वाटला अथवा करण्याचा प्रसंग आला तर तशा प्रकारची तयारी प्रचलित शिक्षणाने करून घेतली पाहिजे.

१०) स्त्रियांच्या प्रचलित दर्जामध्ये बदल घडवून आणावयाचा असेल तर त्यांच्या स्वीकृत-मुल्यामध्ये बदल झाला पाहिजे. उदा. - केवळ आपला जन्म व कार्यक्षेत्र चूल व मूल ह्याच संदर्भात आहे असे त्यांना वाटता कामा नये. आपणही पुरुषांइतके राष्ट्रासाठी विधायक कार्य करू शकतो अशी श्रद्धा त्यांच्या मनांत निर्माण केली पाहिजे. म्हणजेच त्यांच्या कार्यक्षेत्रासंबंधीच्या दृष्टिकोनात परिवर्तन झाल्यावर त्यांच्या मध्ये बदल होऊ शकेल.

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

निष्कर्ष :

वरील प्रकारच्या विधायक मूचनाच्या साहाय्याने स्त्रियांच्या शिक्षणांत आपण सुधारणा करणे अत्यावश्यक आहे. कारण स्त्रियांच्या सामर्थ्याचा केवळ त्यांच्या वैयक्तिक, कौटुंबिक उत्कर्षाच्या दृष्टीने उपयोग होईल असे नाही तर त्यांच्या विविध सामर्थ्यांचा उपयोग राष्ट्राच्या सर्वांगीण प्रगतीस निश्चितपणे होईल. म्हणून त्यांच्या शैक्षणिक जीवनांत परिवर्तन घडवून आणले पाहिजे.

हरटॉग रिपोर्ट मधील "The education of women will make available to the country a wealth of capacity that is now largely wasted through lack of opportunity." (पृ. १५०-१५१) हे वाक्य प्रत्यक्ष कृतीत आणून भारतीय स्त्रियांच्या शैक्षणिक जीवनांत आमूलाग्र बदल केला पाहिजे.

तयार कपडे - मच्छरदाण्या - होजियरी
-: मो ता स्टो अर्स :-
बारामती

हादिक शुभेच्छा :-

फोन : दुकान २५१, घरी २५२

मे. फकरुद्दीन सैफुद्दीन
ऑण्ड कंपनी
पो. वॉ. नं. ३१, बारामती (पुणे)

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

नियतकालिक १९७५-७६ । ३७

खातेदारांची, हितचिंतकांची आणि पर्यायाने सर्व समाजाची अहोरात्र निरलस सेवा करणे हे महाराष्ट्र बँकेचे ब्रीदच आहे. आकर्षक बचत योजना, मालमत्तेची सुरक्षा, उद्योग, शेती-विकास, शिक्षण, व्यापार यासाठी आर्थिक मदत आणि विशेषतः दुर्बल समाज-घटकांना सर्वांगीण सहाय्य करण्यासाठी तत्पर असणारी :

तुमची बँक - महाराष्ट्र बँक

आमच्या विविध योजना :

संचित ठेव, आवर्त ठेव, मासिक व्याज ठेव, निश्चित काल ठेव, लोकमंगल दैनंदिन ठेव, शुभमंगल ठेव

त्याशिवाय

प्रवासी चेक, भेट चेक, विदेशी चलन सेवा, विश्वस्त योजना यासारख्या उत्कृष्ट सेवाही उपलब्ध !

आपल्या ४५५ पेक्षा अधिक शाखांद्वारा आणि विदेशी प्रतिनिधी द्वारा तुमच्या स्वागतास आणि सेवेस सदैव सज्ज असणारी

बँक ऑफ महाराष्ट्र

११७७, बुधवार पेठ, पुणे ४११००२

३८ । नियतकालिक १९७५-७६

पुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

बारामती भागातील जनतेसाठी जेवणाची उत्तम सोय !

पूना आदर्श भोजनालय

स्टेशन रोड, बारामती

मासिक जेवणाची कुपन्सची सोय ऑर्डरप्रमाणे समारंभासाठी जेवणाची सर्व व्यवस्था केली जाईल.

फोन नं. २२८

मे. वयाजी लक्ष्मण तिवाटणे

महावीर पथ, बारामती (पुणे)

तांबा, पितळ, अॅल्युमिनियम व स्टेनलेस स्टीलचे व्यापारी

आमचेकडे खात्रीशीर व योग्य भावात माल मिळेल.

पो. बाँ. नं. १०

फोन { दुकान ३१४
घरी २६४

M/s.

Shah Popatlal Rupchand, Vadujkar

Sulphate, Oilcake Merchant
BARAMATI Dist. Poona

मे. शहा पोपटलाल रूपचंद, वडूजकर
बारामती, जिल्हा पुणे

विक्रेते :

- ० रॅलीज इंडिया लि.
- ० इ. आय. डी. पॅरी कं. लि.
- ० महाराष्ट्र अॅग्री-इंडस्ट्रीज कार्पोरेशन लि.

केशोराम सिमेंट

व्यवसाय :

बी-बियाणे, कोटकनाशक औषधे, मिश्रखते, पॅड व सल्फेटचे व्यापारी
सिस्टर कन्सर्न : फलटण (सातारा)

नियतकालिक १९७५-७६ । ३९

पुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

फोन ४१०

निवडक, उत्तम व स्वस्त किराणा व
भुसार माल मिळण्याचे ठिकाण

दोशी नथुराम मोतीचंद

तसेच आमच्याकडे उत्तम सुटा चहा
डस्ट, पत्ती व मिक्शर मिळते.

तयार कपडे आणि होजिअरीसाठी

पूनम ड्रेसेस

स्टेशन रोड, बारामती

मे. गालिंदे ब्रदर्स

बारामती

येथे लग्नकार्याकरिता मंडप व
लाऊडस्पीकर्स योग्य दरात मिळतील.

स्वागत वॉर्डिंग

उत्कृष्ट शाकाहारी, मांसाहारी
जेवणाची सोय

नाझ रेस्टॉरंट

बारामती

बारामती हार्डवेअर स्टोअर्स

बारामती, जि. पुणे

फोन्स : निवास २६२ ऑफिस २३२ फर्म ३८९

- १) दि असोसिएटेड सिमेंट कंपनी लि., मुंबई २) दि नॅचरल गॅस कंपनी प्रा. लि., पुणे एच्. पी. गॅस सब
एजंट ३) सगा विडेल इंजिनिअर्स प्रा. लि., मुंबई ४) जे. ब्रेसवेल प्रायव्हेट लि., मुंबई ५) स्ट्रीप्लेक्स
इंडस्ट्रीज प्रा. लि., न्यू दिल्ली ६) लेकमेक इंजिनिअरिंग कार्पोरेशन, पुणे ७) रुवा इंजिनिअरिंग कार्पो-
रेशन, कोल्हापूर ८) अमेरिकन स्प्रींग अँड प्रेंसिंग वर्क्स प्रा. लि., मुंबई ९) रामु फाऊंड्री, कोईमटूर
१०) जे. के. ड्राय वॅटरी सेल्स ११) वजाज इलेक्ट्रिकल्स लि., मुंबई १२) ओरिएंट पंखे १३) क्रिष्ण
टेलिव्हिजन १४) वाटलीवॉय अँड कंपनी प्रायव्हेट लिमिटेड.

होज पाईप्स, रवर वॉल्टिंग, मशिन टूल्स, ऑईल इंजिन स्पेअर्स, पुलीज, ऑईल पेंट्स,
इलेक्ट्रिक फिटिंग अँड ऑटो डीलर्स

४० । नियतकालिक १९७५-७६

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

अंतर्वलय

अशोक रंघवे, एम्. ए. पाटं २

तो घाईघाईने वसमध्ये शिरला.
घाईघाईने विशातून आठ आणे
काढले व कंडक्टर कडून तिकीट
आणि... आणि शांतनाही नव्हती. मनात भयंकर
भीती, संताप, कठोरता यांचे डोंगर उभे होते. त्या
डोंगरातून मन गिरक्या घेत होते. डोंगरातून वळणा-
वळणाने वळणावळणाने लाल... लाल भडक अशा
रक्ताची नदी वहात होती. लाल रक्त? लाल रक्त?
हो! हो! लालच रक्त ते... त्या... त्या पहा गाठी...
गाठीच गाठी... रक्ताच्या लाल लाल असंख्य गाठी...
रक्त ठिक्कत आहे... रक्त ठिक्कत आहे. ठिक्... ठिक्
... ठण्... ठण्.

वसचा जोरात हिमका वसला तसे त्याचे डोंके
सोटाच्या लोखंडी बारवर आदळले. त्याची तंद्री मोडली.
त्याची नजर सभोवताली फिरत होती. संशयानं?
संशयानं? भीतीने... भीतीने ओळखीचे कोणी...
ओळखीचे? नको... नको नको.

त्याची नजर भीतीने सभोवताली गेली. सभोव-
तालच्या माणसांचा रंग पालटत असलेला दिसत आहे
आणि... आणि हे काय? लाल... लाल... लाल भडक
रक्ताळलेली माणसं. रक्ताळलेली माणसं ती...
माणसांजारी एक वसलेली... रक्ताचे चलनवलन
माळले आहे. रक्तारक्तात फरक दिसत आहे...
गाड्यां, पातळसर, बहुधा वेगवेगळे ग्रुप्स असावेत, पण

सर्वात एकता म्हणजे लाल... लालभडक रक्त. वेहेरे
लालभडक, हात लालभडक, पाय, बोटे, डोळे सर्व सर्व
काही लाल, लालभडक.

तो... तो पहा... पहा उभा राहिलेला माणूस. त्याचे
सर्वांग रक्ताळलेले आहे... डोक्याच्या केसापासून ते
पायाच्या नखापर्यंत सर्व रक्तच रक्त. त्याचे रक्ताळलेले
हात सारखे सारखे हालत आहेत; शरीर हालत आहे,
रक्त वळवळत आहे, इकडून तिकडे. तिकडून इकडे
लोखंडी बारला धरलेल्या हातातून रक्त वर पळत आहे,
खाली पळत आहे. उभे आडवे-तिडवे पळत आहे,
लाल रक्त. त्याच्या लालभडक ओठातून... डोळ्यातून
सतत एक-सारखे रक्त गळत आहे. वसमध्ये रक्तच रक्त
साठलेले आहे. अखंडपणे शरीरातून लाल-भडक रक्त
गळतच आहे. ठिक् ठिक् ठण्.

परत त्याचे डोंके खिडकीच्या बारवर आदळले.
परत त्याची तंद्री भंग पावली. त्याने खिडकीतून बाहेर
पाहिले. झाडे... रस्ते... गाड्या... माणसे... एक पोलिस
आत चढला. त्याला होत्या झुपकेदार मिशा. त्याने त्या
पोलिसाकडे पाहिले. त्याच्या मनात खोल कोठेरी
भीतीचे, अतर्क्यचे डोह निर्माण झाले. खोल... खोल
असे डोह... डोह भरून वहायला लागले आहेत. तो
धाबरला. भयंकर भयाला. त्याला दरदरून घाम सुटला.
त्याने ह्माल काढला, घामाने डबडबलेला चेहरा पुसला.
त्याला ह्माल लाल झालेला दिसला.
का? ... का घडले असे?... परत पुन्हा तो रक्ता-

नियतकालिक १९७५-७६ । ४१

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

ळलेला पोलिस. त्याच्या मिशातून लाल लाल रक्त गळत आहे त्याच्या डोळ्यातून रक्ताची चिळकांडी उडत आहे. ती त्याच्या अंगावर येत आहे. त्याने नजर दुसरीकडे वळविली पण सर्वत्र रक्तच रक्त दिसत होते पण...पण असे का घडले? का घडले?

का, रम्याने नलू समोर अपमान केला म्हणून?

“दिल्या! लेका! का वोलत नाहीस रे माझ्या-बरोबर...का तुला राग आला नलू समोर तुझा अपमान केला म्हणून?

का, सर्व मित्रांसमोर रम्याने केलेली टिंगल म्हणून? की मुलींमध्ये त्याचे प्रेमपत्र वाचून दाखविले म्हणून? का प्रोफेसरांसमोर त्याच्यावर केलेली टीका म्हणून?

हो! हो! म्हणूनच...म्हणूनच. टिंगल करायचा, चेष्टा करायचा, टीका करायचा, प्रेमपत्र मुलींसमोर वाचून दाखविण्याचा काय अधिकार आहे? हो! हो! काय अधिकार आहे? मित्र झाला म्हणून काय झाले? मर्यादा, सहनशीलता जेथे संपते तेथे अंतर्च होणार. म्हणूनच...म्हणूनच...मी...मी...आता त्याच्या रुम-वर जाऊन...त्याचा...त्याचा खून केलाय...अगदी जिवे मारलं आहे...चाकूचे वार त्याच्या मांसल पोटावर केले आहेत. खसा-खस...पहा...पहा त्याचं आतडं बाहेर कसं लोंबत आहे ते! आता...आता परत तो...तो माझी कधीच टिंगल, चेष्टा-मस्करी करणार नाही.

पण...मी हे काय केलं? त्याच्या गहिऱ्या खोल डोळ्यात पाणी तरारले. कावरे आले हे डोळ्यात पाणी? सहानुभूती! दया! त्याच्यावद्दल उत्पन्न झाली ना. होय! होय! पण...पण ती इतक्या वेळ कोठे दडून बसली होती... ती मनाच्या खोल डोंगरा-डोंगरा-मधून वाहणाऱ्या जोशीच्या रक्ताच्या नदीच्या खोलीत लाल लाल गुठळ्यांमध्ये अडकून बसली होती. आता

तिला रस्ता मिळाला. ती वर आली आहे, माझे चुकले. ..मला पश्चात्ताप होतोय.. मी.. काय करू? काय करू?

मी आजारी पडलो. आजारपणात रम्याने माझी किती शुश्रूषा केली स्वतः जाऊन औषध आणायचा, मोसवी, संत्री, डाळिवे, माझ्यासाठी आणायचा. माझ्या-साठी कॉलेजलासुद्धा गेला नव्हता. माझ्यावर भावा-प्रमाणे प्रेम करायचा. अडीअडचणीच्या वेळी मला मदत करावयाचा. माझ्या तब्येतीची काळजी घ्यावयाचा इतके सर्व असूनसुद्धा मी.. मी निर्दयतेने त्याचा खून केला. का? का माझ्या हातून असे घडले?

मनात पश्चात्ताप, दुःख यांचा डोंव उसळला. सूडाची भावना संपून ती जागा अश्रूंनी घेतली. पश्चा-त्तापी मन, दुःखी मन त्याला स्वस्थ बसू देत नव्हते. दुःखाने, पश्चात्तापाने शरीर होरपळतंय असं वाटत होतं. डोक्याचा केस ना केस करपलाय, मेंदू उद्विग्नतेने शिजत आहे. मनातील डोंगरांच्या ठिकऱ्या ठिकऱ्या उडत आहे.

बस थांबली. तो खाली उतरला. भोवतालचे सर्व जग लाल लाल भडक दिसत आहे. रक्ताळलेली माणसां, रस्ते, गाड्या, झाडे सर्व लाल दिसत आहे. त्याच्याने ते बघवेना.

तो थेट रेल्वे रुळापाशी आला. समोरून धाड धाड आवाज करत रेल्वे आली. त्याने झटकन आपले शरीर रुळावर झोकून दिले. सूडाने पेटलेले पहिले मन आणि नंतरचे पश्चात्तापी दुःखी मन धडापासून वेगळे झाले. धडातून सूडाने पेटलेले, धगधगते, आवेशाचे ते गरम, रक्त जोराने बाहेर पडले आणि नंतर ते दुःखी होऊन हळूहळू जमिनीत झिरपून गेले!!

हादिक शुभेच्छा -

शिंदे फोटो आर्ट स्टुडिओ

फोटो डीलर्स • एन्लार्जमेंट • ऑईलपेंट पोर्ट्रेट कलर्स

गांधी चौक, बारामती
प्रोप्रायटर - के. बी. शिंदे

हादिक शुभेच्छा -

S. T. No. N25/A-126

S.T.L.No. N25/A(L)40

Phones { 218
331
520

मे. ज्योतीचंद भाईचंद सराफ, बारामती

M/s. JYOTICHAND BHAICHAND SHROFF

Gold and Silver Merchant, BARAMATI

Post Box No. 62

With Best Compliments From :

**VYANKATESH
BOOK-DEPOT**

Suppliers of School & College Text-books

643, Narayan Peth, Appa Balwant Chowk
POONA : 30

RELIABLE SCIENTIFIC COMPANY

128, Mangalwar Peth, Pardeshi Wada, POONA - 11

- Suppliers of -

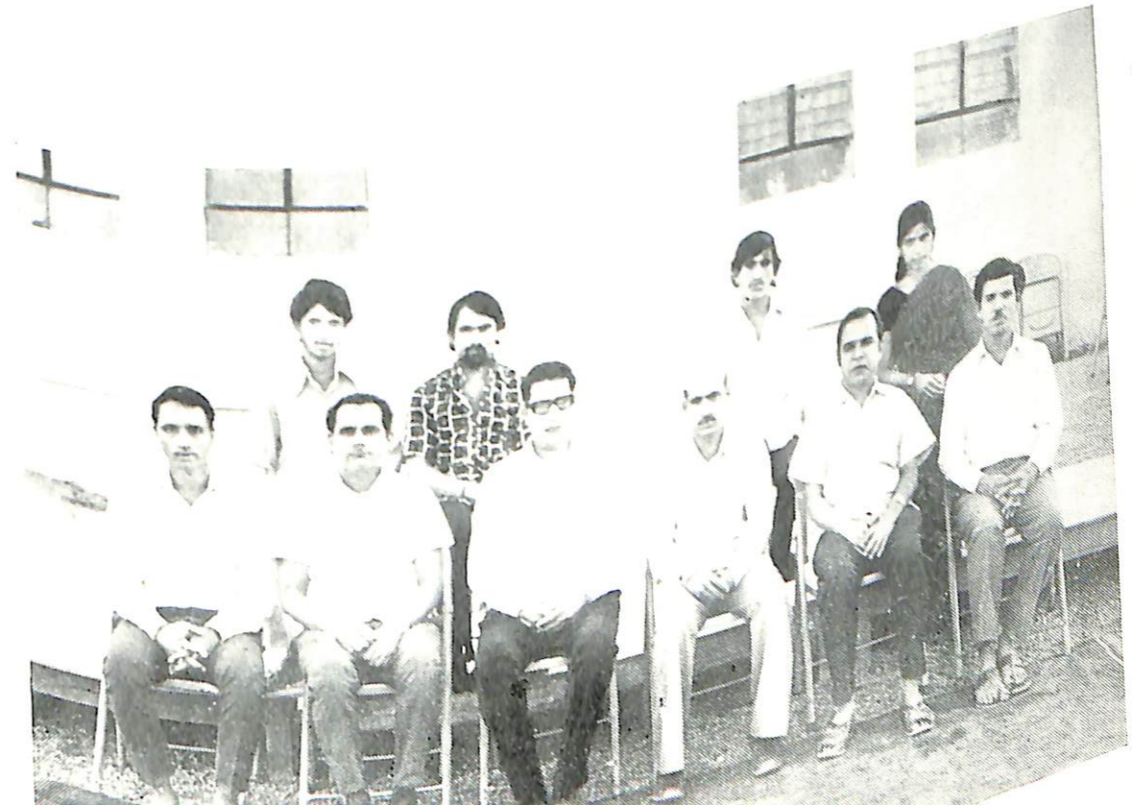
Scientific Equipments § Fine Chemicals § Charts § Models
PLANT PHYSIOLOGY APPARATUS

मा. तकंतीयं लक्ष्मणशास्त्री जोशी
यांचा मन्कार

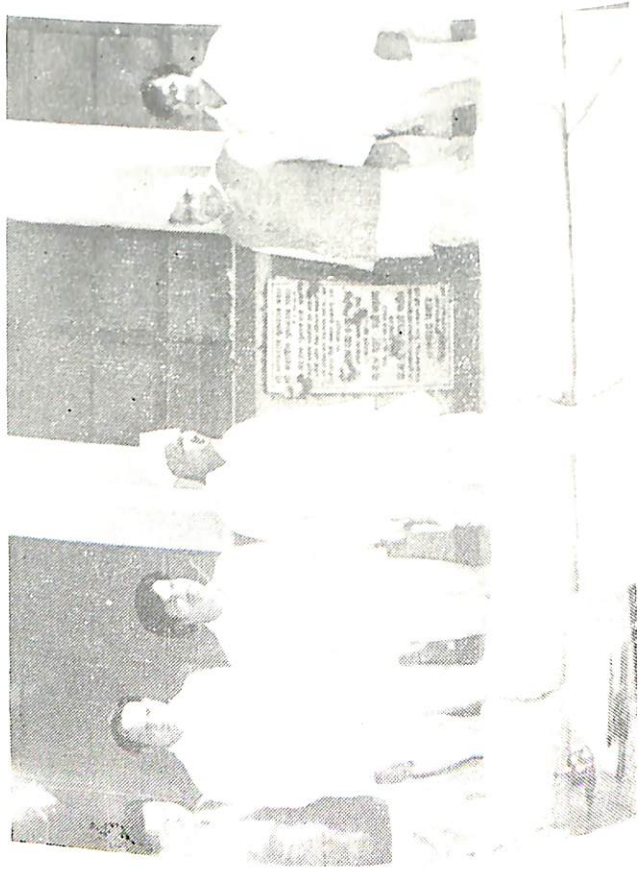
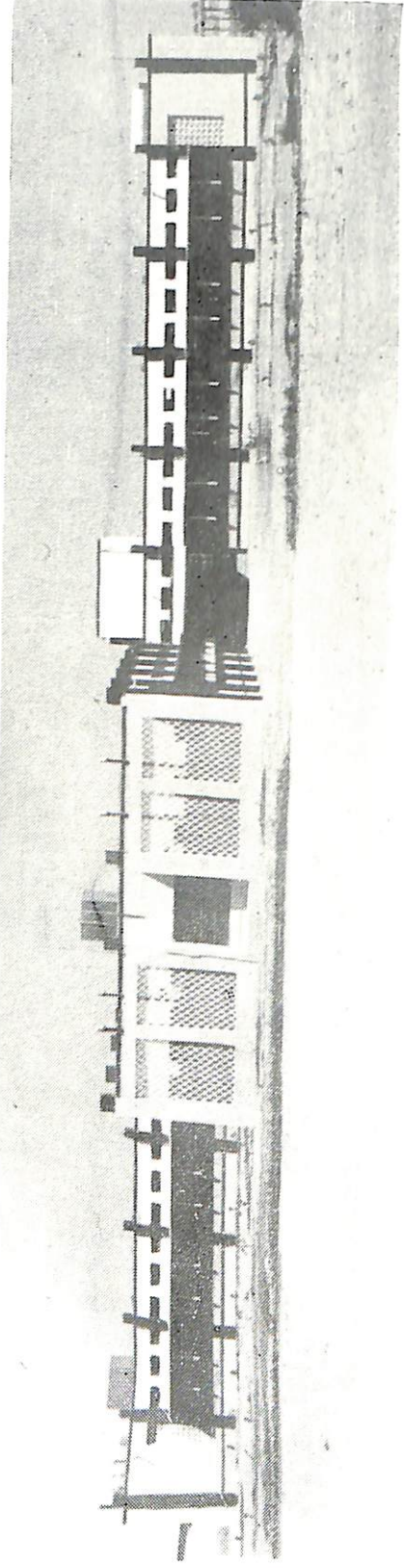

सरस्वतीच्या मूर्तीचा स्वीकार

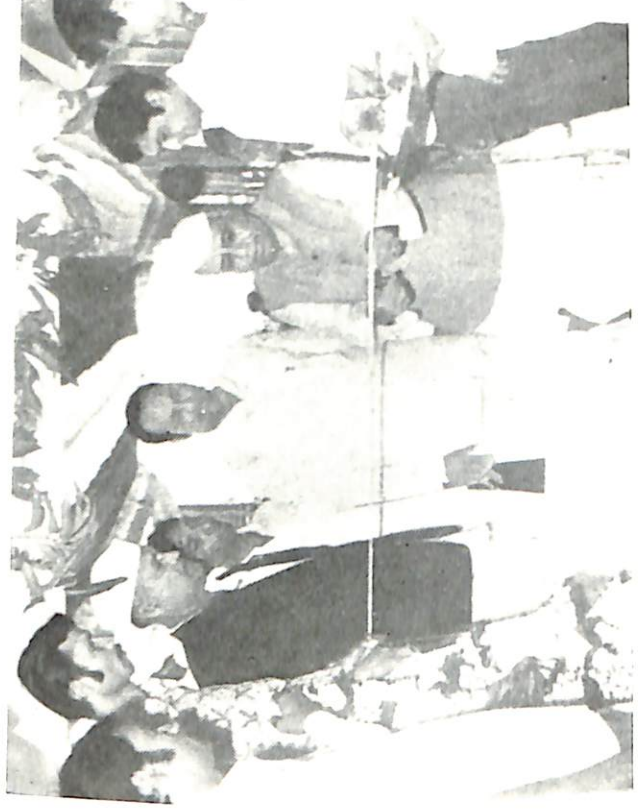

कै. गुलाबराव नानासाहेब पवार कन्या वसतिगृह

उद्घाटन दि. २५-१२-१९७५

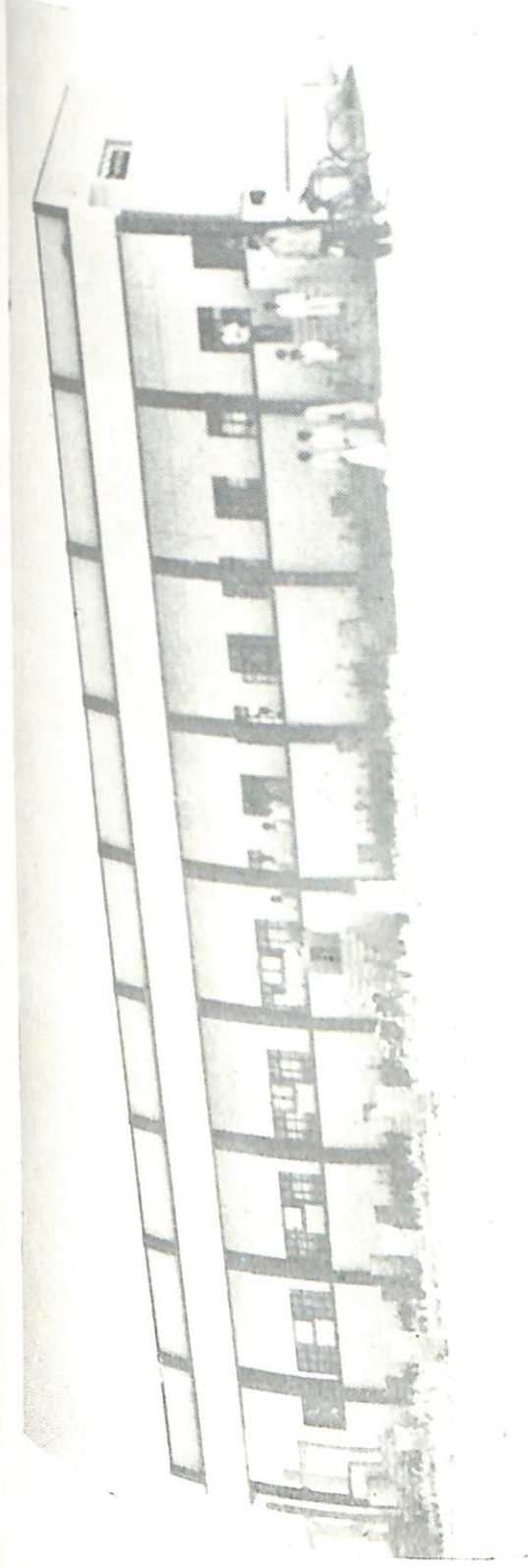

मा. यशवंतराव चव्हाण यांच्या मंत्रेन पवार यंत्रू

मा. यशवंतराव चव्हाण उद्घाटन करताना

आचार्य यशवंतराव पवार यांच्या

वृक्षा रोपण

श्री. डॉ. आ. सातव (नगराध्यक्ष)

श्री. कमलाकांत ढबाण-पाटील (सभापती : पंचायत समिती)

- छात्रसेना -

व्ही. एम्. बेलदार
कॅडेट सीनि. अंडर ऑफिसर

डी. आर. जगताप
कॅडेट ज्यु. अंडर ऑफिसर

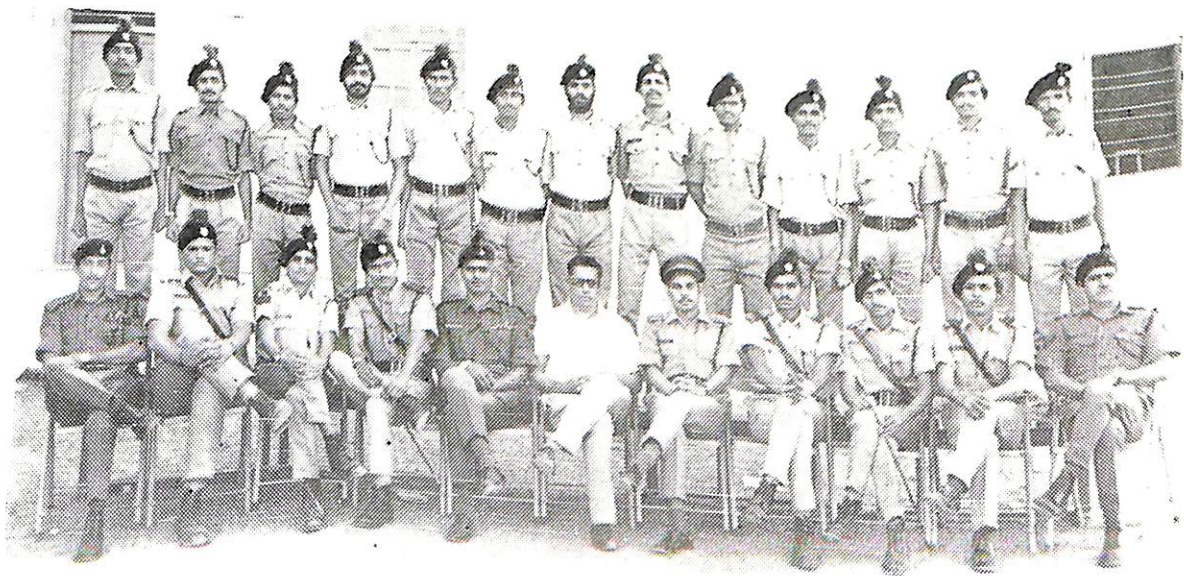
कॅप्टन प्रा. ए. एस्. किर्णगे
कराल-पोरा (जम्मू-काश्मिर) येथे
एन्. सी. सी. पथकाचे कॉन्टिन्जंट ऑफिसर
म्हणून निवड

ए. एच्. बागवान
ज्यु. अंडर ऑफिसर

एच्. के. चव्हाण
कंपनी सार्जंट मेजर

मा. प्राचार्य व कंपनी कमांडर ह्यांचे समवेत रँक होल्डर्स

महाविद्यालयाच्या सभागृहाच्या इमारतीचे भूमिपूजन
दि. ३१-३-१९७६

आर्. टी. होले
ग्रंथालय प्रतिनिधी

ए. एच्. बागवान
माजीविद्यपीठ विद्यार्थी प्रतिनिधी १९७४-७५

श्री. के. वायू. जगताप
ठाणे येथे सि. जज्ज कम ज्यू. मंजि. म्हणून नियुक्ती

श्री. तुळशीदास जाधव
भाषण करताना

मा. शरदराव पवार भाषण करताना

श्री. वैष्णव व श्री. प्रधान (इन्कमटॅक्स) ऑफिसर्सचा सत्कार

हिन्दी विभाग

साहित्य मनुष्य के आंशिक साक्षात्कारों के विम्बों की एक मालिका तैयार करता है। ध्यान रहे कि वह सिर्फ विम्ब-मालिका है और उसका सारा सत्यत्व और औचित्य मनुष्य के जीवन या अन्तर्जगत् होते हैं, इसलिए उनके औचित्य और सत्यत्व की अनुभूति सार्वजनिक होती है। लेकिन ध्यान रहे कि अनुभूति का होना सत्यत्व की कसौटी नहीं है। और हम साहित्य में रम भले ही जायें, उससे हमें सत्य नहीं, सत्य का एक परस्परविटव, एक दिशा, दृश्य, एक आभास ही मिलेगा, एक रोशनी ही मिलेगी-सिर्फ एक रोशनी। सत्यका प्रकाश सत्य से भिन्न है। साहित्य में प्रकाश ही प्रकाश है। किंतु हमें प्रकाश में सत्यों को ढूंढना है। हम केवल साहित्यिक दुनिया में नहीं वास्तविक जीवन में रहते हैं। साहित्य पर आवश्यकता से अधिक भरोसा रखना मूर्खता है।

- ग. मा. मुक्तिबोध

'एक साहित्यिक की डायरी' (पृष्ठ ६२) से

स्वस्तिक

दर रविवारी बंद
फोन
४०८३६ P. P.

पयुअल इंजेक्शन सर्व्हिस

पुणे सातारा रोड, स्वारागेट जकात नाक्यासमोर,
देना बँकेशेजारी. पुणे-४११००९.

आमचेकडे खालील प्रकारचे बॉश पंप व
नाॅझलची कामे करून मिळतील.

लेलॅंड, मर्सीडिस, टाटा, परकीन्स, मॅसी-फरग्युसन-
ट्रॅक्टर, इंटरनॅशनल ट्रॅक्टर, किलॉस्कर ट्रॅक्टर.
फोर्ड ट्रॅक्टर, मॅटाडोर इ.

० उत्तम गुलाबाची फुले आणि रोपे
मिळण्याचे एकमेव ठिकाण

चौकशी : श्याम के. पराडकर,
महावीर पथ, बारामती

ऑर्डर दिल्यास फुले घरपोच केली जातील.
द्राक्षांच्या पेट्यांसाठी

‘ सेंड सेफ प्रॉडक्ट्स ’

बारामती

फोन : माळेगाव - ३८,
- सारंग श्री. पराडकर

चौकशी - पराडकर बंधू, बारामती

फोन नं. ३६७

: मे. धरमचंद खुबाजी अँड सन्स :

सोन्या-चांदीच्या मालाचे व्यापारी
महावीर पथ, बारामती.

फोन : ५३८

महावीर ऑटोमोबाइल्स

म्युनि. गाळा नं. १३, बारामती

- ० मोटर सायकल स्पेअर पार्ट्स मिळण्याचे एकमेव ठिकाण
व
- ० कॅस्टर ऑइल डीलर्स ० सर्वप्रकारचे ऑइल मिळेल.

४४ ब । नियतकालिक १९७५-७६

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

हिन्दी साहित्य विभाग

प्रियतम

नजमुद्दीन शेख, तृतीय वर्ष कला

मेरा मन ...
एक उजडा मकान ... खंडहर-सा ...
मिटा हुआ चिराग ...
रोशनी की खोजमें
मारा मारा ...
चाँदसे रोशनी मांगी,
सितारोंने ठुकराया,
सूरजने भी तडपाया,
आशाओंका आकाश जलाया ...।
प्रियतम
मैं भी इन्सान ...
मिट्टीसे बना
एक प्रतीक
आँखोंमें रोशनी चाँद-सी
पहचान यही इन्सानकी
उजडा मकान सजाओ
सुनहरा दिया जलाओ।
बिलसे दिल मिलाओ।

ग़म

कु. मीना कोठारी, तृतीय वर्ष कला

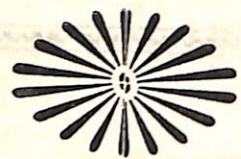
जिंदगीभर सफर किया;
यह सफर भी क्या हुआ!
न कोई मंजिल मिली
न कोई हमसफर मिला।

जिंदगीभर कोई नहीं,
गम के सिर्फ साथ रहा;
शुक्रिया उस गम का
जिसने साथ तो दिया!

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

नियतकालिक १९७५-७६ । ४५

मेसर्स हिरालाल गोविंद अण्ड कंपनी

टिंबर मर्चेंट्स ० फर्निचर वर्क्स

गुनवडी रोड, बारामती (पुणे)

फोन नंबर ३८२

इमारतीस लागणारे सागवानी कापीव लाकूड,
सागवानी गोलटे, बल्लीस, लालटेक, जव्हारटेक इ.
जंगलवूड व ऑर्डरप्रमाणे फर्निचर
योग्य दरात खात्रीलायक मिळेल.

महादेवी वर्मा ('अतीत के चलचित्र' में)

नंदकुमार वि. चावरे, तृतीय वर्ष कला

महादेवी वर्मा पहले कवयित्री हैं, बादमें गद्यकार। उनके गद्यमें भी गद्यकी रुझना नहीं बल्कि कविताकी भावुकता है। इसीलिए जहाँ कहीं दुःख दिखाई देता है, लेखिका स्वभावतः उसकी ओर आकर्षित हो जाती है। 'रश्मि' की भूमिकामें उन्होंने खुद ही कहा है वेदना मुझे मधुर लगती है।

उनके करुणालयमें सभीको स्थान मिला है। दलितोंके प्रति लेखिकाके मनमें स्वाभाविक सहानुभूति उत्पन्न हो जाती है। 'अतीतके चलचित्र' के बारेमें उन्होंने खुद ही कहा है कि "इन संस्मरणोंके आधार प्रदर्शनीकी वस्तु न होकर मेरी अक्षय ममताके पात्र रहे हैं। उन्हें दूसरोंसे आदर मिल सकेगा। इसकी परीक्षासे प्रतीक्षा रचिकर जान पड़ेगी।

महादेवी वर्मा हिंदीकी सर्वोत्तम संस्मरण लेखिका हैं। 'अतीतके चलचित्र' इनका सर्वप्रथम संस्मरण संग्रह है। इन संस्मरणोंमें वर्णनघटनाओंको लेखिकाने करुण सजल नेत्रोंसे देखा है। 'अतीतके चलचित्र' में महादेवीने अनछुए चित्रोंको उभारा है। किंतु इनकी विशेषता यह है कि इन संस्मरणोंके इन पात्रोंमेंसे संभवतः कम ही ऐसे पात्र हैं जो हमारे नित्यप्रतिके जीवनमें न आए हों। इन संस्मरणोंमें महादेवीकी भावधारा, जीवनके प्रति ममता, आस्था एवं सरलतासे युक्त है। इन संस्मरणोंकी विशेषता यह है कि इनमें समाजके उपेक्षित, अप्रतिष्ठित, हीन किंतु अपने मानवीय

बुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

गुणोंके कारण महान लोगोंके व्यक्तित्वको संस्मरणका विषय बनाया गया है। पात्रोंके चरित्रांकनमें महादेवी विशेषतः सिद्धहस्त हैं। इन संस्मरणोंके सभी पात्र पाठकके मर्मको छूते हैं एवं करुणाको उद्बलित करते हैं। सभी पात्रोंकी चारित्रिक विशेषताओंका अत्यंत मार्मिक एवं स्वाभाविक वर्णन किया गया है। पात्रोंका चित्रांकन करते हुए कहीं-कहीं लेखिकाका व्यक्तित्व भी झलक उठता है। महादेवीमें हमें वर्तमान स्थिति-योंका यत्र-तत्र परिचय मिलता है। भाषाशैली सरल, प्रवाहमयी एवं भावोंको वहन करनेमें समर्थ है। महादेवीजीने वर्णनात्मक शैली, आत्माभिव्यंजक शैली, भावात्मक शैली, हास्यव्यंग्यात्मक शैली आदिका उपयोग किया है। महादेवीजीके संस्मरण सोद्देश्य हैं। ममता और करुणापूर्ण सहानुभूतिके क्रोडमें बिठाकर लेखिकाने जो पात्र प्रस्तुत किए हैं वे स्वयं मूक रहते हैं। अतः संस्मरणोंमें संवाद कम हैं। स्वयं महादेवी उनके विषयमें अधिक बोलती हैं। हाँ, जितना वे कहती हैं, और जो पात्र स्वयं कुछ पाता है उन्हींके चरित्र बोल उठते हैं। इन रेखाचित्रोंको मर्मस्पर्शी और प्रभावोत्पादक बनानेके लिए महादेवीने उपमाओंका उपयोग किया है। कहीं-कहीं मुहावरेदार भाषाका प्रयोग भी मिलता है। जैसे कि रामाकी कोठरीमें महाभारतके अंकुर जमना, कानको सूखा द्वीप बनानेसे बचाना, खेलके संसारमें सूखा पडनेकी संभावना, अंगारोंसे अंचलका भर जाना, दूधसे सफेद बाल और दूधफेनीसी सफेद दाढ़ी, काँचकी गोलियों जैसी

निष्प्रभ आँखें, सूखी आँखोंमें बाढ आना आदि।

'अतीतके चलचित्र' में लेखिकाका समाजके प्रति एक जागरूक दृष्टिकोण है। नारीके प्रति होनेवाले अत्याचारसे वह व्याकुल हो उठता है। महादेवीके रेखाचित्रोंमें विद्रोही वाणी भी है और सामाजिक चेतना भी है।

नारीविषयक दृष्टिकोण :

लेखिका स्वयं नारी होनेके कारण उसे नारीके प्रति स्वाभाविक सहानुभूति है। स्वयं नारी होनेके कारण वह नारीके दुःखोंको, उनकी मनोव्यथाओंको अच्छी तरह जानती है, उनकी तरफ आकर्षित होती है। नारीके प्रश्नको लेकर वह पुरुषोंपर टूट पडती है। 'अतीतके चलचित्र' के ग्यारह चित्रोंमेंसे आठ चित्र नारी जीवनसे संबंधित हैं। १) सेठकी विधवा पतोहू २) विदा ३) सविया ४) विद्रोही ५) अनाहूत और अवांछित बालककी विधवा माँ ६) वेश्या माँ की पुत्री ७) रधिया ८) लछमा। ये पात्र नमूनेके तौरपर इसीलिए लिखे हैं कि पुरुषोंकी उद्दीप्त कामपिसासा, पैशाचिक वृत्ति, भोगात्मक दृष्टिकोण, जीवनकी संपूर्णतामें सामुदायिक शून्यता और पुरातन किंतु जीवनके लिए नासूर बनी हुई सामाजिक परंपराओंको रुढिवंधनोंको उजागर किया जा सके। अतएव पद्मसिंह चौधरी महादेवी वर्माको 'नारीस्वातंत्र्यका जवरदस्त वकील साहित्यकार' मानते हैं।

सेठकी विधवा पतोहूमें विधवाओंकी स्थिति किस प्रकार शोचनीय होती है, उनको कैसे दुःख सहन करने पडते हैं इसका वर्णन किया है। सेठकी विधवा पतोहू समस्त विधवाओंका प्रतिनिधित्व करती है। विदाकी माँ सौतेली है। सौतेली स्त्रियां किस प्रकार सताती हैं उसका वर्णन किया है। बीमार पडनेपर भी विदाकी कोई दवादारु नहीं करता आखिर उसकी मृत्यु हो जाती है। सवियाको उसके पतिने छोड़ दिया

है। उसको किस प्रकारका काम करना पडा उसका वर्णन किया गया है। सविया-समाजमें जो कष्ट करनेवाली स्त्रियों का प्रतिनिधित्व करती है। विद्रोहीका विवाह वचपनमेंही हो गया था। लेकिन उसका पति मर जानेके कारण वह माँ-बापके घरमेंही रहती थी। माँ-बाप मर जानेके बाद उसकी हालत खराब हो गई। भाभियाँ उसे सताने लगीं, उससे सब काम करवाया जाता था। अनेक प्रकारके कटु वचन उसे सुनने पडते थे। आखिर ३२ वर्षकी विद्रोहीका विवाह ६४ वर्षके आदमीके साथ कराया गया। विवाहके बाद भी उसे अनेक प्रकारके कष्ट सहन करने पडे। समाजमें विधवा माताओंकी हालत किस प्रकारकी होती है यह 'अनाहूत और अवांछित बालककी विधवा माँ' में बताया गया है। वेश्या माताओंकी पुत्रियोंको किस प्रकारका दुःख सहन करना पडता है यह 'वेश्या माँ की पुत्री' में बताया गया है। वह पुत्री वास्तवमें पतिव्रता थी लेकिन उसकी माँ वेश्या हैं इसीलिए समाज उसकी तरफ बुरी आँखोंसे देखता है। वह अपने बीमार पतिको बचाना चाहती हैं लेकिन वह बच नहीं सका। समुदायवाले उसे न ले जा सके क्योंकि वह एक वेश्याकी पुत्री है। रधियाका पति कुम्हार है और उसके ७-८ बच्चे हैं। वह रातदिन कष्ट करती रहती है लेकिन उसे न कभीपेटभर खानेको मिला, न अच्छे वस्त्र पहननेको मिले। रधियाको महादेवीजीने 'मूर्तिमती दीनता' कहा है। लछमाका पति मंद बुद्धिका निकला था। उसपर भी अनेक प्रकारके अत्याचार किए जाते थे। आखिर वह वहाँसे भागकर अपने मायके आ गई। मायके भी उसको कई प्रकारके कष्ट सहन करने पडते थे।

इस तरह 'अतीतके चलचित्र' में महादेवी वर्माने नारीके दुःखोंको पाठकोंके सामने रखा है और उन दुःखोंको सुलझानेका प्रयत्न करना समाजका प्रथम कर्तव्य है यह सूचित किया है।

M/s. Oswal Fertiliser Corporation
FERTILISER MERCHANT & COMMISSION AGENT
Post Box No 80, BARAMATI (Poona)

Phone : 345

मे. ओसवाल फर्टिलायझर कॉर्पोरेशन
ओसवाल ब्रॅण्ड मिश्रवर्तनके उत्पादक व कमिशन एजेंट
पो. बाँ. नं. ८० बारामती (पुणे)

फोन : ३४५

मे. कृषिसेवा

कच्येरी रोड, बारामती

फोन नं. :

ऑफिस : ३०० घर : ५३०, ४३४

अधिकृत विक्रेते -

१. सुआरी अँग्रे केमिकल्स लि. गोवा
२. मे. नॅशनल सीड्स कॉर्पोरेशन लि. पुणे
३. मे. हिंदुस्थान लिक्वर लि. पुणे
४. मे. खानदेश पेस्टी. प्रा. लि. मुंबई
५. मे. रॅलीज इंडीया लि. मुंबई
६. मे. लिंगेश दुर्गा ऑर्गॅनिक फर्टिलायझर्स
७. मे. इंडीयन पोर्टेश लि. मुंबई

याशिवाय आमवेकडे खात्रीशीर 'वरलक्ष्मी'
बिभाग मिल्केल.

Estd. 1939

With Best Compliments From :

SHRI KRISHNA RESTAURANT

LODGING & RESTAURANT

BARAMATI

Phone : 260

With Best Compliments From :

SHIVALAL PREMCHAND LENGAREKAR

BARAMATI (Dist. Poona)

५० । नियतकालिक १९७५-७६

गुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

जीवन! जीवन क्या है?

गणपत बापूराव जाधव, तृतीय वर्ष साहित्य

हम हमेशा के लिए जीवन की ओर 'मेरा जीवन कोरा कागज, कोरा ही रह गया' की दृष्टि से यानी निरावामय दृष्टिकोण से ही देखते हैं। हम मरण का भय लेते हैं। हम नहीं मानते कि जीवन जीनेके लिए आयें हैं, बल्कि हम समझते हैं कि हम कभी न कभी मरनेवाले हैं और हमारा जीवन नष्टप्राय, निराशा तथा संघर्षोंसे भरा हुआ है। हम हँसते हुए मृत्यु का स्वागत करना कठिन कर्म समझते हैं।

जिदगी यह एक सुहाना सफर है और इसमें कठिनाइयोंका सामना करते हुए भी, हँसते हुए सफर करना चाहिये। मृत्यु और हम में खूब अंतर होने पर भी हम उसका भय लेते हैं और अपना जीवन जल्दीसे बरबाद कर देना चाहते हैं। हमें एक न एक दिन जाना है, पर इससे हम अपने जीवन का रंग क्यों नष्ट कर दें।

हम जीवन में किसी बातपर ममझौता करना नहीं चाहते। हम हमेशा के लिए अपना ही घोडा आगे हाँकते हैं। परंतु हमें प्रतिकूल परिस्थिति से भी तो समझौता करना चाहिए। समाज या काल (समय) के परिवर्तित रूप के अनुसार हम अपना जीवन बदल न दें तो हम जिदगी में से उठ जाएँगे, हमारा इस संसार में स्थान नहीं रह जाएगा, हमें अकेले रहना पड़ेगा। मनुष्य स्वभावतः समाजशील प्राणी है। हमें एकसाथ मिलते हुए रहने के लिए समझौता करना आवश्यक है। फूल की तरह एक स्वाभाविक मुस्कराहट हमारे होठोंपर

गुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

रहनी चाहिए, जिससे हम आपत्तियोंका सामना कर सकें। प्रेमचंद ने अपने जीवन को सपाट, समतल मैदान, कहा है, जिसमें गड्ढे तो कहीं-कहीं हैं; पर टीलों पर्वतों, घने जंगलों, गहरी घाटियों और खंडहरोंका स्थान नहीं है। हम सबका जीवन भी ऐसा है। हम जीवनको अंधेरे की कोठरी भी समझते हैं। पर समझ नहीं लेते कि दुनिया को ध्येयवाद की शिक्षा देनेके लिए नक्षत्र अंधियारी रातमें चमकते हैं। हमारा जीवन अपूर्ण है। उसे उज्ज्वल तथा सफल बनाने के लिए हमें जीवन के बारेमें लगन चाहिए। जीनेका उद्देश्य कर्म है। आदमी का जीवन न केवल खाने और मर जाने के लिए होता है, न धन-संचय उसका उद्देश्य है। मनुष्य का जीवन कमलपुष्प के समान होना चाहिए। अमंगल-मेसे मंगल लेना चाहिए। हमें सतत और बिना ठहरे प्रयत्न करना है, जिसतरह सागर किसी भी स्थितिमें जमीन को पादाकांत नहीं कर सकता, परंतु उस सागर के हाथ किनारे तक आने के लिए फँल जाते हैं।

हमारा जीवन सुख-दुःखोंसे भरा हुआ है। सुख-दुःख अपने जीवन में घूब-छाँह की तरह आते-जाते रहते हैं। हमें हार में भी जीत माननी चाहिए।
" जो चढेंगे, सो गिरेंगे जो गिरेंगे, सो बढेंगे "
पतन अरु उत्थान जगका, है अटल व्यापार, साथी !
सौध सुख, दुख द्वार, साथी !! "

नियतकालिक १९७५-७६ । ५१
- शंकरलाल खीरवाल

“यह साँझ-उषा का आँगन,
आलिंगन विरह मिलन का।
चिर हास-अश्रुमय आनन,
रे इस मानव-जीवन का।”

— सुमित्रानंदन पंत

हमारे जीवन में सुख और दुःख परिवर्तनशील होनेके कारण हमें संयत रहते हुए निराश्रय जीवन से मार्ग निकालना चाहिए। व्यक्तिको सदैव आगे बढ़ना चाहिए। जीवन में इच्छा, ज्ञान और क्रिया के समन्वय की आवश्यकता है —

“इस पथका उद्देश्य नहीं है
श्रान्त-भवन में टिक रहना।
किंतु पहुँचना उस सीमा पर,
जिसके आगे राह नहीं”

— जयशंकर प्रसाद

रुकना मौत है! जीवन चलने का ही नाम है। जीवन यानी पानी। पानी हमें जीवन देता है, हमारी जिंदगी में शीतलता लाता है, वायु की तरह वह हमारी मदद करता है। पानी के बगैर हम जी नहीं सकते, जिस तरह हम वायुके सिवा रह नहीं सकते। पानी तो मछली जैसे जलचरोका जीवन है। खेतमें फसल का निर्माण करने में भी वह मदद करता है। निर्मल पानी-सा हमारा जीवन स्वच्छ और सफेद होना चाहिए। किसी रास्ते पर का, कीचड़ से भरे हुए तालाब-सा स्थितप्रज्ञ रहना उचित नहीं है।

हम सफल जीवन का भेद बाहरी तडक-भडक में मानते हैं, आंतरिक दृढ़ता को नहीं मानते हैं। इसलिए तो हमारी अभिलाषाओंकी कभी पूर्ति हो नहीं सकती। किसी कठिन कार्य में सफल होना आत्मविश्वास के लिए संजीवनी है। आत्मविश्वास निर्माण होनेके लिए जीवनकी ओर प्रेम भरी नजरोंसे देखना आवश्यक है। प्रेम विहीन हृदय के लिए संसार काल-कोठरी है, नैराश्य और अंधकार से भरी हुई।

हमारा जीवन संस्कारपूर्ण होना चाहिए। अच्छे संस्कारों की सहायतासे जीवन सुंदरतापूर्ण बन जात है। सच्चा आदमी अपने अच्छे संस्कारों के कारण जीवन को बदल सकता है, आत्मा को जगा सकता है और अज्ञान को मिटाकर प्रकाश की ज्योति फैला सकता है। हमारा जीवन प्रकाशमय होना चाहिए। कला और साँदर्य तथा संस्कृति ये सोने के कलश दिखने में सुंदर! परंतु नीचे का संपूर्ण मंदिर कठिन ऐसे पत्थरोंका होता होता है। उसी तरह हमारा जीवन कलापूर्ण आनंद से विकसित होने के लिए परिश्रम की आवश्यकता है। जीवन जमीन है, तो कला भी आकाश के समान है। आकाश में नक्षत्र यद्यपि जगमगाहट करें, तो भी जमीन पर ही फल निर्माण होते हैं।

जिसतरह नाविक तूफानोंमें अपनी नाव चलाता है। बिना डरे; आपत्तियोंको चुनौती देते हुए, उसी तरह हमें अपनी जीवन-नौका जीवन-संघर्षोंके तूफानोंमें हाँकना है। ‘सर्वनाश’ में भी अपना सबकुछ पाना चाहिए। अपना जीवन मरुभूमि की तरह हीने पर भी मरुभूमि में जिसतरह कहीं न कहीं झरने होते हैं, उसी तरह हमारी जीवन-भूमिमें कहीं न कहीं मुधामयी झरी मिलेगी, जहाँ आतप-दाह को शीतल करनेके लिए तरुअंचल का निर्माण हो जाएगा। मनकी दुर्दम्य अपराजेय इच्छाशक्ति ही समस्त पुत्रपार्थ और कर्तृत्व की आधार-शिला है। श्रेष्ठत्व काँटों का ताज पहनता हो, शर-शय्यापर शयन करता है, भोग-विलास के मुलायम बिछौने पर नहीं। इसलिए हमें भोग-विलास में ही केवल सुख मानना उचित नहीं है। ‘नौका-विहार’ की मधुर वेला, में कवि सुमित्रानंदन पंतजी को प्रकृति में जगकी शाश्वतता का आभास मिला-

‘ज्यों-ज्यों लगती है नाव पार।
उरमें आलोकित शत विचार ॥
इस धारा-सा ही जग का क्रम,
शाश्वत इस जीवन का उद्गम।
शाश्वत है गति, शाश्वत संगम ॥”

अनुशासन पर्व

दिलीप के. कुलकर्णी, द्वितीय वर्ष साहित्य

२६ जून, १९७५ को राष्ट्रपति श्री. फकुद्दीन अली अहमद ने संविधान की धारा ३५२ (१) से देश में आपात्कालीन स्थिति की घोषणा कर दी। अंतर्गत असंतोष के कारण, देश की सुरक्षितता को खतरा था; इससे देश को बचाने के लिए यह उपाय किया गया है; जो भारत के इतिहास में पहला अवसर है।

आपात्कालीन स्थिति लागू की गई, उसे आज सात महीने हो गये हैं। इस कालान्तर्गत अबतक कितने ही अध्यादेश निकाले गये हैं जिनके द्वारा शान्ति अनुशासन का निर्माण होने में काफी सफलता मिली है जिसका परिणाम देश का उत्पादन बढ़ने में हो गया है। आपात्कालीन परिस्थिति का कोई विपरीत परिणाम उन लोगों पर नहीं होगा; जो अनुशासन काल में किये गये कानूनों का बंधन स्वीकार करेंगे। आपात्कालीन परिस्थितिमें सबसे मुख्य घटना वह घटी कि कारखानों में बार-बार जा जानेवाली हड़तालें, मोर्चे, तालाबंदी ये सब बाधाएँ बंद हो गई हैं। लोगों को अनुशासन का महत्त्व ज्ञात हो गया है और देशोन्नति के लिए आवश्यक उत्पादन का महत्त्व भी वे लोग समझ गये हैं।

आपात्कालीन परिस्थिति से कुछ प्रमुख लाभ इस प्रकार हैं

१. आपात्कालीन परिस्थिति का एलान किये जाने

से पहले वृत्तपत्रों में जो वृत्तान्त प्रसारित किये जा रहे थे, वे देश की सद्यस्थिति का बयान देने की अपेक्षा दंगा, अराजकता और हड़ताल, मोर्चे, तालाबंदी जैसे संघर्ष का बयान दे रहे थे; जिससे कि देश में अराजकता फैल गई थी। राज्यसरकारों को शासन चलाना कठिन साबित हो रहा था। आपात्कालमें वृत्तपत्रों पर सेन्सॉरशिप जारी की गई है। हानिकारक वृत्त छपना अब हस्तक्षेप योग्य अपराध ठहर सकता है। जातीय द्वेष भडकाने वाले एवं संगठनों पर पाबन्दी लगा दी गई है। सरकार अब किसी भी साप्ताहिक, जो इस सेन्सॉरशिप का भंग करेगा मुकादमा कर सकती है; उसपर चलायी जा सकती है। इस प्रकार अब वृत्तपत्रों में ऐसा वृत्तान्त आना, छपना बंद हो गया है। अब तो समाचार देने वाली चार अलग-अलग संस्थाएँ, जैसे कि, पी. टी. आय. हिंदुस्थान-समाचार इ. ‘समाचार’ नाम से संयुक्त कर दी गयी हैं।

२. शराबबंदी के लिए दिनांक १ अक्टूबर १९७५ को बारह उपायों का एलान किया गया है, जिनकी सहाय्यतासे शराबबंदी की तैयारी की जा रही है।

३. आपात्कालीन परिस्थिति में, दो नंबर का पैसा अर्थात् काल धन बाहर निकालने के लिए, मुद्रा स्फीति रोकने के लिए, कर न देने की प्रवृत्ति का विरोध करने के लिए आयकर अधिकारियों को खास अधिकार दिये गये हैं जिनके अंतर्गत तस्करों की संपत्ति जब्त की जा रही है। कर की वसूली अधिक होनेके लिए, कुल मिलाकर

कर प्रशासन यंत्रणा अधिकाधिक कार्यक्षम बनायी गई है। इस व्यवस्थापन के अंतर्गत वरिष्ठ आयकर-अधिकारी किसी भी वाहन की जांच-पडताल कर सकते हैं। इससे अब जीवनावश्यक वस्तुओं की दरें कुछ स्तर पर कम हो जाती रही हैं। लोगों को यह परिणाम दिखाई दे रहा है। गैर कानूनी साहुकारी पर अब कड़ी-से-कड़ी सजा हो सकती है।

४. वोनस देनेके लिए जो अध्यादेश निकाला गया, उस अध्यादेश के अंतर्गत सार्वजनिक क्षेत्रों में कार्य करनेवाले मजदूरों को भी अब वोनस दिया जायेगा।

५. आपात्कालीन स्थिति के इस काल में राज्य-सरकारों ने - महाराष्ट्र, तमिलनाडु आदि राज्यों ने अध्यादेशोंद्वारा गरीब मजदूरों, कामगारों को ऋणमुक्ति दिलाई है।

६. गृहहीनों, भूमिहीनोंको घर, जमीन दिलायी जा रही है।

७. स्वतंत्र उद्योगों के लिए प्रेरित किया जा रहा है।

८. विद्यार्थियों को नयी-नयी सुविधाएँ प्राप्त हो रही है। उनमें अनुशासन जोर पकड़ता जा रहा है।

९. दहेज जैसी सामाजिक कुप्रथा पर नियंत्रण लाया जा रहा है।

१०. देशके अनेक पंचमस्तंभीय तत्त्वोंपर बहुत कुछ काबू पा लिया गया है। विदेशों में आपात्काल की आवश्यकता का समर्थन हो रहा है।

११. अभी पिछले हफ्तों में तमिलनाडु की विपक्षी दल की सरकार - जो आपत् कालीन परिस्थिति से प्राप्त अधिकारों का दुरुपयोग कर रही थी - हटाई गयी है एवं वहाँ अब राष्ट्रपति-शासन लागू कर दिया गया है। इसी लिए वहाँ की जनता को जो असुविधाएँ हो रही थीं, उन्हें अब नष्ट किया जा रहा है।

बहुत से पश्चिमी पत्रकारों का यह आरोप है कि, आपात्कालीन परिस्थिति में प्रधानमंत्री के अधिकारों में वृद्धि हो गई है। लेकिन इन आरोपों का खंडन करते हुए प्रधान मंत्री ने कहा है कि, यद्यपि आपात्कालीन परिस्थिति है फिर भी कोई भी निर्णय संयुक्त कल्पनाओं के द्वारा ही लिया जाता है। विदेश के कितने ही

नेताओं ने - हंगेरी, फ्रान्स जैसे - भारत में आकर आपात्कालीन स्थिति के बावजूद हर कहीं शान्ति ही देखी है।

प्रधानमंत्री श्रीमती इंदिरा गांधी ने आपात्कालीन स्थिति का समर्थन करते हुए कहा है कि, आपात्कालीन स्थिति की अब भी आवश्यकता है। देश के विभिन्न प्रांतों के मुख्यमंत्रियों का, विद्वत् लोगों का खयाल है कि, आपात्कालीन स्थिति से लोगों में बहुत कुछ परिवर्तन होने जा रहा है, अनुशासन का वातावरण अब निर्माण हो रहा है। तस्करी अब कुछ क्षीण हो रही है; इसीसे आपात्कालीन स्थिति की बहुत काल तक नितान्त आवश्यकता है।

कुल मिलाकर यह कहना चाहिये कि, प्रधानमंत्री की राजनीतिज्ञता से अब देश उन्नति के पदपर जा रहा है। तस्करों को गिरफ्तार किये जाने के कारण मुद्रा-स्फीती की आशंका अब कम हो गई है। लोगों को अपना राष्ट्रीय कर्तव्य ज्ञात हो गया है। उनमें अनुशासन निर्माण हो रहा है। और इसी लिए अभीतक, कुछ और समय तक आपात्कालीन स्थिति की आवश्यकता है।

शक्तिशाली भारत का निर्माण अनुशासन से चलने से ही हो सकता है और इसका सूत्रपात् आपात्-स्थिति से हो गया है। इसी लिए देश के महान गांधी-वादी तथा सर्वोदयवादी नेता श्री. आचार्य विनोबा भावे ने इस काल को "अनुशासन-पर्व" से संबोधित किया है।

फोन नं. ४३१

मे. मोतीलाल
जिवराज दोशी

जनरल मर्चेंट अँड कमिशन एजेंट

सिनेमा रोड, बारामती

पुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

With Best Compliments From :

TILAK SPORTS

Deccan Gymkhana,
POONA

Branches :

HUBLI & SHOLAPUR

Factory :

SWARGATE, POONA 9

With Best Co. npliments From :

WALKERS SPORTS

Mahatma Gandhi Road,
AHMEDNAGAR

Phone : 1122

With Best Compliments From :

**MANNEYS
Booksellers**

Phone : 23683

7, Arsenal Road,
POONA : 411 001

With Best Compliments From :

**ASHOK STORES
BARAMATI**

• Best Quality • Fair Price
• Selected Variety

सुबक व खात्रीशीर
'काबरा' पेन - बॉलपेन व निबस्
नेहमी वापरा

काबरा लाईट हाऊस

महावीर पथ, बारामती

फोन : ४३८

उत्तम स्टोअर्स

बारामती (जि. पुणे)

- ० कॉलेजची सर्व प्रकारची पुस्तके व गाईडस
- ० स्टेशनरी व जनरल मर्चंटस्

फोन नं. ३२४ पो. बॉ. नं. ३२

मे. शहा दिपंचंद धरमचंद

बारामती

ट्रॅक्टर छाप मिश्रखताचे एजंट

फोन : ४७६

सोमेश्वर सिमेंट पाईप
कंपनी प्रा. लि. बारामती

हरित क्रान्तीसाठी आमच्या
कंपनीचे सिमेंट पाईप वापरून
पाण्याची वचत करा

- अधिकृत एजंट -

मे. भारत पाईप कंपनी
सिनेमा रोड, बारामती

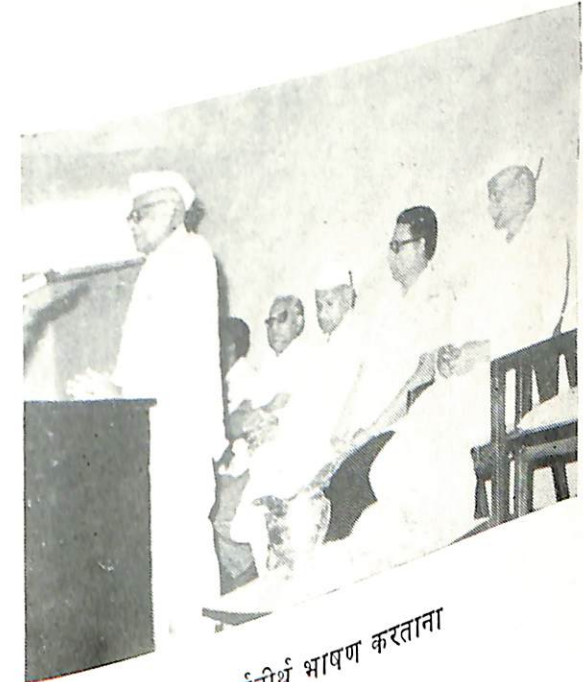
फोन : ४४१

पुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

-वाषिक पारितोषिक वितरण समारंभ-
(दि. ९ मार्च १९७६)

सौ. जोशी हयाच्या हस्ते पारितोषिकाचा स्वीकार
श्री. अरविंद जाधव श्री. किरण नानिवडेकर

कु. उज्ज्वला रानडे
पारितोषिक स्वीकारताना

मा. तर्कतीर्थ भाषण करताना

- आमचे भूषण -

मे १९७५ मध्ये झालेल्या प्री-डिग्रीच्या विद्यापीठ परीक्षेत प्रथम श्रेणीत प्रथम क्रमांकाचे उत्तीर्ण झालेले विद्यार्थी

सायन्स-

के. पी. शहा

आर्ट्स-

कु. उज्ज्वला रानडे

कॉमर्स-

एन्. एच्. भट

प्री-डिग्री (मे १९७५) मध्ये प्रथम श्रेणीत उत्तीर्ण झालेले विद्यार्थी प्राचार्य, उपप्राचार्य व शिष्यवृत्ती - प्रमुख यांच्या समवेत

- आमचे भूषण -

मे १९७५ मध्ये झालेल्या प्री-प्रोफेशनल परीक्षेत प्रथम श्रेणीत उत्तीर्ण झालेले विद्यार्थी-

एम्. टी. अवडेंकर

एच्. एम्. खोरा

एच्. व्ही. लोणकर

आर. के. कुलकर्णी

वी. एच्. व्होरा

व्ही. डी. मलगुंडे

व्ही. एम्. रानडे

आर्. आर्. मेथा

एन्. एन्. देवकाले

- आमचे भूषण -

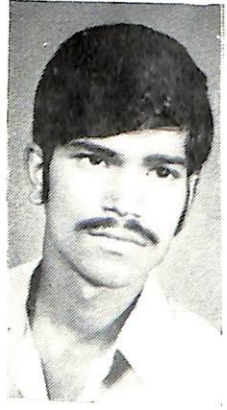
(प्री-प्रोफेशनल मध्ये प्रथम श्रेणी)

डॉ. बी. मोहिते

एस. व्ही. मांजरे

ए. वी. कापसे

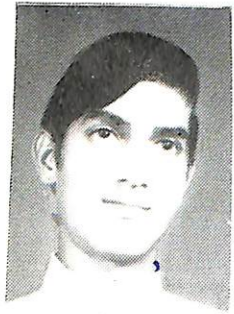
कु. चंदना शहा

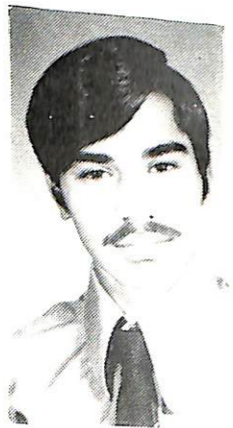
एस. डब्ल्यू. रणदिवे

ए. एन्. प्रभुणे

व्ही. आर. उराडे

एस. एस. डफळ

- आमचे भूषण -

(मे १९७५ च्या विद्यापीठ परीक्षेतील उज्ज्वल यशाचे मानकरी)
बी. एस्सी मध्ये प्रथम श्रेणी

कु. संध्या शहा

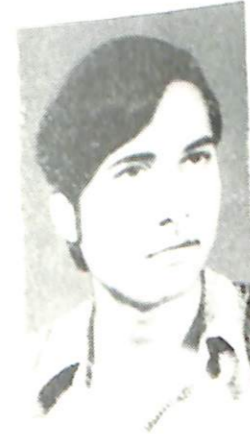
पी एस जगताप

पी. व्ही. घोरपडे

पी. जी. कुलकर्णी

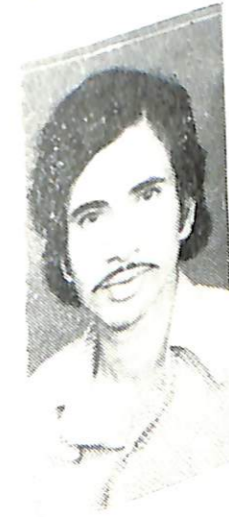
आर. एम्. जैन
(विशेष प्राविण्य)

एस. एन्. मुळीक

कु. सुरेखा मुथा

डी. डी. तुपे

कु. रोहिणी जोशी

राष्ट्रीय सेवा योजना

राष्ट्रीय सेवा योजनेचे गटप्रमुख

मौजे तांदुळवाडी शिविराचा समारोप

तांदुळवाडी शिविरातील श्रमदान

ENGLISH SECTION

"The development of general ability for independent thinking and judgment should always be placed foremost, not the acquisition of special knowledge (in education)." Albert Einstein.

"I compare human life to a large Mansion of Many Apartments, two of which I can only describe, the doors of the rest being as yet shut upon me. The first we step into we call the infant of thoughtless Chamber, in which we remain as long as we do not think—We remain there a long while, and notwithstanding the doors of the second Chamber remain wide open, showing a bright appearance, we care not to hasten it; but are at length imperceptibly impelled by the awakening of this thinking principle within us—we no sooner get into the second Chamber, which I shall call the Chamber of

Maiden Thought, than we become intoxicated with the light and the atmosphere, we see nothing but pleasant wonders and think of delaying there for ever in delight. However among the effects this breathing is ... that the world is full of Misery and Heartbreak, Pain, sickness and oppression-Whereby this Chamber of Maiden Thought becomes gradually darken'd and at the same time on all sides, of it many doors are set open-but all dark-all leading to dark passages-We see not the balance of good and evil. We are in a Mist. we are now in that state-We feel the "burden of the Mystery." .. Your third Chamber of Life shall be a lucky and a gentle one-stored with the wine of love-and the Bread of Friendship.

(From Keats' Letter to Reynolds)

THE MOON

Anand Lodade, S. Y. B. A.

Always I see full moon in the night,
 Going further and further with beautiful sight.
 What's in thy life ? barren valleys of hill,
 But happy, cheerful he is, we think and feel.
 Dark terrible clouds come in thy way,
 They can't stop thee though ugly they may
 Look ! to stop he can't like at one place
 But with sweet smile, likes difficulties to face,
 O Man ! don't see only beauty, but life and its will
 Is ready to tell meaning of life, what's it real.
 After desert life, right of happiness becomes bright
 He, guiding star, tells to struggle and fight,
 I see full moon going further at the night

With Best Compliments From :

Flora & Fauna Supply House

Complete Biological Laboratory
Furnishers

C/o Mrs. S. A. Kably,
Luisbelle, 30th Road,
T. P. S. 111, Pali
Bandra, Bombay - 50
Phone : 543009.

With Best Compliments From :

Silvia Scientific Corporation

Head office : Shrinivas, Alibag
Branch : 2-12-80 Machali Khadak
Aurangabad.

(Reliable house for all
scientific goods)

० डॉक्टरों, ट्रक्स आणि कार्स यांचे ओरिजिनल स्पेअर पार्ट्स ०
तसेच

० डॉक्टरच्या 'ट्रॅस्प स्पेशल वॅटरी (AMCO)' साठी ०

प्रवीण ऑटोमोबाईल्स

सिनेमा रोड, बारामती फोन २५९

With Best Compliments From :

CHAMPION SPORTS

Deccan Gymkhana, POONA-4

CITIZENS OF TOMORROW

Ganbote N. R., M. Com. (Part II)

Everybody is a student from birth to death. The father of our nation Mahatma Gandhiji said, "Young men are the Life-Blood of the nation." The students of a nation are the citizens of tomorrow. What they are and what they will be in future, affects the destiny of society which looks at them with radiant hopes and expects them to show light to it. Students are the repository of all that is vital and vigorous in society. They are the vital forces in the social organism. It is therefore essential that students should prepare themselves to play their proper role in the society and answer the call of the times to come. It is also important that the unbounded energy of youth is not allowed to be wasted; but it should be used for constructive work for the entire human race.

Duties of Students :

The student-power should be utilised for the making of ideal citizens. When we talk of duties, naturally, we have to think about rights. But what is the most important

to understand is that, rights do not stand in isolation, they grow out of duties. Somebody has said, "Take care of duties, rights will-take care of themselves." Duties of students can be classified in four categories.

- Individual-responsibilities.
- Duties regarding the members of their families.
- Duties in regards of community and Motherland.
- Duties towards Humanity.

- Individual Responsibilities :
  - 1) First duty is to keep good health, for a sound mind, necessarily requires a sound body. For this they should take part in sports and games.
  - 2) Second is to build up a character. From the very beginning they have to develop good habits. For character is nothing but formation of good habits.
  - 3) "Simple living and high thinking" should be the motto of their lives.
  - 4) Full attention towards their studies

should be given. Because it would serve as the 'Back-Bone' to their future life.

5] If possible they have to join N. C. C. and pass 'C' certificate of Senior Division of N. C. C. and become a commissioned officer.

6] Never to fall a pray to evil which prepares the back-ground for failure at examinations; leading them to darkness which is the greatest curse to youngmen.

b) Duties regarding the members of their families :

Students are also required to fulfil duties towards their families.

1] Parents who are responsible for bringing them into this beautiful and delightful world have a moral claim upon their children who should repay at least some part of the irrepayable debt; which students owe to their parents.

2] Next, come the teachers to whom students owe irrepayable debt. The teacher who guides the youth, deserves the most sanctified veneration of the students.

Respect for the teacher leads to the extension and expansion of the personality of the student who succeeds without efforts in breaking the shell of self.

c) Duties in regards of community and Motherland :

Man is a social animal. He is what he is and can be what he intends to become due to society.

1] The evils like infant marriages, castism, untouchability, intoxication, superfluous expenditure on social evils etc. should receive the attention of students.

2] During their vacation, students can organize night schools in Villages and can thus be helpful in solving the problem of illiteracy.

3] They can also make villagers-aware of their duties; rights and responsibilities.

4] During the Emergency-period or war time students can organize "Civil-Defence Operations" and look after the families of those who are actively engaged in the fighting against the enemy.

5] They can take effective measures against the spread of false rumours and can do a lot of things in maintaining people's moral.

d) Duties towards Humanity :

They should always be conscious of the fact that the world itself is a family.

1] Students have to communicate and establish contacts with the students of foreign countries. They are required to contribute and to exchange Universal knowledge.

2] They should try to develop the sense of accommodation for the people of all countries without discrimination.

3] Students should keep abreast of international developments and help in the formation of effective world public opinion against cases of injustice,

बुलजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

६२ । नियतकालिक १९७५-७६

tyranny or oppression in all parts of the world.

4] To sacrifice our lives for the benefit of Humanity.

Conclusion :

Educational-Life is thus a must for every child in this age of democracy. Democracy requires the active participation of every citizen in the development of the affairs of a contry. A person can hardly grow in to an Ideal citizen with outleading student-Life.

Jai-Hind

फोन नं. ३६९

पो. बां. नं. ३७

मुंबईकर कापड दुकान

अधिकृत विक्रेते

- ० कॅलिको मिल्स, अहमदाबाद, लक्ष्मी विल्णू
- ० कॉटन मिल्स, सोलापूर, बांबे डाइंग, मुंबई,
- ० विनी मिल्स, मद्रास.
- ० सर्व प्रकारचे कापड व साड्यासाठी

मे. मोतीचंद फुलचंद शहा
(मुंबईकर)
बारामती

बुलजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

मेसर्स रंगीलदास
नारायणदास

सिनेमा रोड, बारामती

फोन ३२५ व २५८

: अधिकृत विक्रेते :

- ० ज्योती इले. मोटर्स, युनिव्हिल्ट पंप्स, स्टार्टर्स.
- ० सिल्व्हानिया इलेक्ट्रिक बल्बज, ट्यूबज, चोक्स
- ० स्टार्टर्स, पट्टी.
- ० रॅलज टेबल, सिलिंग व पेडस्टॉल पंखे.
- ० ज्योती मळणी व उफणी यंत्रे.
- ० होमा प्रेशर कुर्सेस, ओव्हन्स, गॅसलायटर्स.
- ० बॅटको तपारिया कंपनीचे स्कू ड्रायव्हर्स.
- ० स्पॅनर्स, पंचेस इ. टूल्स.
- ० गॅल्व्हनाईज्ड पाईप्स, फिटिंग्ज, प्लॅस्टिक
- ० पाईप, रबर होसेस वगैरे मिळतील.
- ० तपारिया टूल्स.

नियतकालिक १९७५-७६ । ६३

“ शेतकरी बांधवास ” व “ वाहन धारकास ”

सुवर्ण संधी

० आमचेकडे शेतीस लागणारे ट्रॉम्बे फर्टिलाय-
झरचे “ युरीया - सुफला ” तसेच कृषी-उद्योग
महामंडळाचे १५:५:५ कृषी उद्योग वगैरे सर्व
प्रकारची दाणेदार खते व इनलॉप-फायर स्टोन-
गुडईयर कंपनीचे सर्व प्रकारचे टायर्स व ट्यूबज
योग्य भावात मिळतील.

० भारत सरकारच्या मालकीच्या एच्. पी. व
इंडियन ऑइल कॉर्पोरेशन लि. ची सर्व प्रकारची
ऑईल्स व ग्रीसेस वगैरे कंपनी भावात मिळतील.

संपर्क साधा

मे. प्रेमचंद रतनचंद

२२६, बी, स्टेशन रोड, बारामती (जि. पुणे)

फोन : ५२२

विद्यार्थी दशेत वैयक्तिक व राष्ट्रीय प्रगत
जीवनाचे ध्येय साधण्यासाठी शिस्त व
ज्ञान संवर्धनाकरिता खूप कष्ट केल्या-
नंतर चार घटका करमणूक हवीच !
त्यासाठी आम्हास अवश्य भेट द्या

दुर्गा चित्रमंदिर

व

श्याम टॉकिज

बारामती

Gold Medal Winners of the “ Trade Fare Academy ” Award-73-74

मेसर्स कोठारी ब्रदर्स

फोन : औषध ३६६

विविध लहरी

फोन : इतर २२९

मारवाड पेठ, बारामती (पुणे)

देशी व विदेशी औषधे, मोटारचे सामान व टायर ट्यूबज, रेडिओ, टेलिव्हिजन, ग्रामोफोन रेकॉर्ड्स व प्लेअर्स,
इलेक्ट्रिक सामान, स्पोर्ट्स, घड्याळे मिळण्याचे एकमेव ठिकाण.

हार्दिक शुभेच्छा :

दौंड येथील चांगल्या प्रतीच्या विटांचे कारखानदार - श्री. बलिशेट वीटवाले.

अधिक चौकशी -

नटराज जनरल स्टोअर्स

सर्व प्रकारची सौंदर्य प्रसाधने, कन्फेक्शनरी व स्टेशनरी मालाचे अधिकृत विक्रेते.

मिगवन चौक, बारामती

६४ । नियतकालिक १९७५-७६

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

VIVEKANANDA'S VIEWS ON EDUCATION

P. P. Rajopadhye, T. Y. B. A.

Education to day has become our national-problem. Before the dawn of the freedom, our education was in the hands of the-then rulers-the English people. The British did not care much for educating the masses in India. The Universities became the factories producing clerks and officers. Very few people could get University education. Most of the people, especially the lower classes, were absolutely kept away from receiving education. So education became a sort of right of some limited people. The British rulers deliberately used the word 'Instruction' instead of 'Education'. So during the British rule, the provinces had departments of public instruction. There is much difference between education and instruction. Education cultivates our mind while instruction overloads our mind. The then rulers did not want the Indian people with cultivated minds and so they tried to overload the minds of the Indian people.

Swami Vivekanand realised this fact. He

was a great prophet and he became upset when he knew that the masses of India were badly in need of education. He actually shed tears on that "Famous Rock" at Kanya Kumari, when he thought of the illiteracy and poverty-stricken people in India. He also came to know the fact that due to the ignorance of the Indian people the country became slave. Swamijee also knew that the western people had more rapid progress in the field of science due to the high percentage of literacy. So Swamijee had an earnest desire that there should be a spread of education on a large scale. The masses should be educated. Then only India would make her progress.

Since India attained freedom in 1947, Indian Govt. realised the importance of education and the Govt. has been making efforts for the spread of education among the masses. The states in the country also changed the old name and a new name was brought into practice. The Department of Public Instructions was changed into

नियतकालिक १९७५-७६ । ६५

"Very well then, there will be one more flower in this garden," I said.

"Are you comparing me with a flower?" Which flower am I? she asked. "Flower of beauty, charm and smile" I replied.

"Who are you? Where do you stay?" she asked.

Just then like yesterday her brother and peon appeared. "good bye and good night" she said disappearing in the moonlight.

The same routine continued for about a month and we became fast friends. One day I liked to take her in my arms and kiss her. But due to my shyness and lack of initiative I could not. Daily in her absence I used to make up my mind to kiss her. But when she was with me I could not do so.

One day I took a couple of cadburys with me and offered to her. She jumped with joy and grasped both the chocolates in her hands.

"You have to reward me for bringing cadburys to you." I started "Oh, yes you can have anything you like" she replied. Moistening my lips I whispered in her ear "would you mind if I kiss you?"

"Not at all" came the answer.

I gathered my courage and after making sure that we were alone, I took her on my lap and kissed her cheek. Strangely I compared the affection with that love between the sun and sunflower, Sky and clouds and ocean and the coast. But still shad to take. refuge of poor visibility of twilight "why you are so much afraid and perturbed?" She asked. I said, "I never kissed anybody till now."

As usual at that time her brother and peon arrived. She jumped from the bench and wishing me good night she disappeared.

Then for a week I did not see her in the garden and I felt that much was missing from the garden. I felt her absence very much and would have been happy if the world disappeared leaving her to me. During the week I became very nervous and ceased to show any interest in the surroundings. A sort of gloom spread in my life and was very much longing to see her, and her charming smile. But (alas) there was no trace of her. So after waiting a couple of days I determined to find out her house and see her there.

With this determination I went to the children park and met her brother. He was playing with other boys. As he saw me he came running towards me. I asked him about his sister rather impatiently. He said that Vijji was bed-ridden with fever for a week and that she remembers me very much.

"What is her fever?" I asked him.

"They say that it is Typhoid" answered he.

Then he asked "would you like to come and see her."

"Yes, very much" I expressed my desire to see her.

"Tomorrow I shall take you to our house" he said.

"Why tomorrow? Let us go now itself." I was impatient.

"No, Mummy may scold me if I do not take her permission" he said.

"Oh, I see" I reconciled.

बुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

He went away, waving his hands.

I could not sleep on that night. Early in the morning I went to the temple offering a coconut to the Almighty and prayed for the speedy recovery of Vijji. I promised to offer another coconut on Vijji's recovery.

That evening I went to the garden. But as soon as I sat on my favourite bank, it started drizzling. Ultimately it became heavy. In spite of that I went to the children's corner and waited in rain for Vijji's brother. I sat there upto 10 O'clock but there was no trace of either Vijji's brother or peon. I disgusted and went home all wet from top to toe. I changed my dress and went to bed without food.

Next day the boy and the peon came, but the boy refused point blank to take me his home, as his mother was scolded him the other day for speaking and inviting a stranger to the house. But I followed them closely in the twilight and ultimately reached their house. I rang the bell and stood silently to face Vijji's mother. After a couple of minutes, she came out. Her face was just like Vijji's face, but yet so different was her nature. She appeared quite hostile. There were some chairs in the Verrandah. She showed me a chair and asked me to sit. I sat there waiting for her to start.

"What do you want?" was her first question.

"How is Vijji's health? If you do not mind, I would like to see her" I gasped.

"How do you know her and since how long?" was her enquiry.

बुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

For about three months, I said "We met in the public garden" I added.

"Is your name Suresh?" She enquired. "Yes." I answered.

"She was muttering that name in her sleep" She said.

"She is a evry nice girl and we are fond of each other" I replied.

But the doctor has forbidden her to have visitors" She said.

"I will just see her for a minute and go" I said.

"I have already told you not to see her." this time she was furious.

"So you want me to go without seeing her." I perristed and wanted to try for the last time. "Shall I go then?"

"Madam, I am extremely sorry for upsetting you" I rose from the chair and wished her good night and departed from Vijji's house with a heavy heart.

From that day I never tried to see Vijji. How could any body forget the bitter experience with her mother?

But I continued to go to the garden and enquired Vijji's health from time to time. After about a week the peon broke the news about Vijji's recovery. One day after some time he said that the doctor had permitted her to move about and she would be coming to the garden the next day.

The next day I went to the temple to fulfil my promise. The same evening I went to the garden. I was rather too early. It was hardly about in the afternoon. So went to the restaurant to have coffee. While returning, I purchased some sweets and a lovely bouquet. Even then I was early and

had to wait for an hour.

At last a white "Herald" came and stopped nearby a bench Vijji was waving from the window. She was smiling the same radiant smile. I rushed to the car and opened the door. Vijji came out beaming and with a friendly smile. I thrust the bouquet in her hands and opened the pocket of sweets and almost put it in her mouth. At that time a hand came from behind and held my wrist. I turned back and saw a smiling friendly face of a middle aged man.

"This is against doctor's advice" he said smilingly.

"I am very sorry," I said.

"That is alright, never mind," he said "we are happy to be acquainted with you" he added.

"I am also pleased to meet you" I said,

"I am sorry for that day's behaviour." came a voice from the car as I went to the car and gave the sweets pocket to Vijji's mother and said "

"Let us bury" the past madam, you were not too harsh but your affection for Vijji made you so.

All of us sat on the same bench for some time. At the moment I was the happiest man on the earth. After some time-Vijji's father said "To-morrow we have arranged a small party, you must come."

"On what occasion?" I enquired.

"Vijji's birth day" he answered.

"Oh yes I will come definitely" I assured them happily.

"But please do not bring any presents" said Vijji's mother.

"Alright, but I hope I can bring sweets for my sweet girl." I asked smilingly. It made all of them laugh.

"Right then" said Vijji's father.

"Good night" and "bye-bye" Vijji wanted her hand and all of them walked towards the car.

The next day evening I dressed tidily and purchased a big tin of sweets and a bouquet for Vijji and went to her house.

Her home was tastefully decorated in the drawing room. It was full of Vijji's friends, all of them were girls except me. Vijji's father came and escorted me to a verandah. We sat there for some time chatting. Then Vijji asked us to join the rest.

Both of us went in and stood beside the table which was fascinatingly decorated. Vijji introduced her friends to me and then she introduced me to her friends as "meet my dearest friend Suresh uncle" and then she blew up all the six coloured candles in one breath. Then she started cutting the cake I took a big piece of it and put it into her mouth. All the girls started singing "Happy birth day to ... you ... you."

THAT WAS HER BIRTH DAY

सत्कार सभारंभ

प्रसिद्ध उद्योगपती व अनेकांत एज्यु. सोसायटीचे अध्यक्ष
श्री. लालचंद हिराचंद यांचा ७१ व्या
वाढदिवसानिमित्त सत्कार.

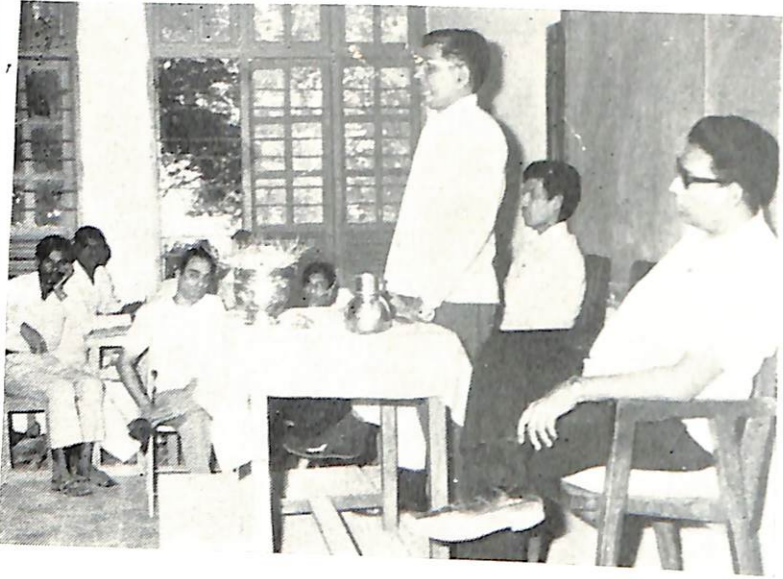
श्री. अरविंद जाधव
यांचा सत्कार

कर्मवीर भाऊराव पाटील
जयंती समारंभ
प्रमुख पाहुणे प्रा. एन्. डी. पाटील

विविध कार्यक्रम

हिन्दी दिन समारोह
प्रा. डॉ. स. म. परळीकर

श्री. करीम बागवान व श्री. धर्नासिंग वरे यांनी
ग्रंथालयास दिलेल्या घड्याळाचा स्वीकार

इंग्रजी विभाग
प्रा. वेंटले व प्रा. मराठे

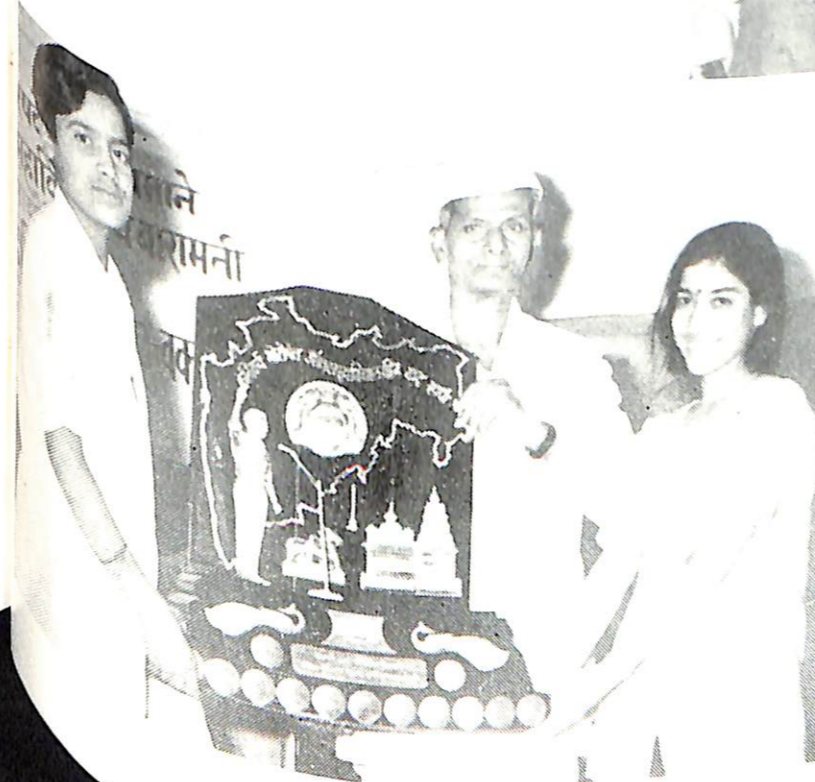
1975-76

विविध कार्यक्रम

वर्धापन दिन समारंभ

कविवर्ये मोंरापन वाद व वक्तृत्व स्पर्धा
श्री. मुकुंद रानडे (मुवई)
वक्तृत्व स्पर्धा हाल स्वीकारताना

श्री. अविनाश धर्माधिकारी
कु. उज्ज्वला पारसनीस, मॉडर्न कॉलेज पुणे-संघ
वाद स्पर्धेची हाल स्वीकारताना

स्नेहसंमेलन-एकांकिका

स्नेहसंमेलन : नाटक व एकांकी

'सुरस आणि चमत्कारिक'

'घितलं गिगावर' मधील
दोन दृश्ये

'आणि झालं भलतंच'

'जावई माझा भला'

One Act Play
Bishop's Candle
Sticks.

ऑकस्ट्रा

विविध गुणदर्शन

प्रजासत्ताक दिन

मा. श्री. एन्. एस्. जैन,
प्रान्त ऑफिसर, बारामती

विविध विभागांचे अहवाल

सन १९७५-७६

जिमखाना अहवाल :

या वर्षी आमच्या महाविद्यालयाने टेबलटेनिस व वॉडमिन्टन (मुले) कबड्डी (मुले-मुली)- खो खो (मुली-मुले) कुस्ती, क्रिकेट व मैदानी स्पर्धा यात भाग घेतला होता.

कबड्डी (मुली) सामन्यात अजिंक्यपद मिळविले. कु. रेखा लोंढे, कु. मोहिनी जोशी यांचा खेळ उत्तम झाला.

कुस्ती- ७० किलो वजनाखालील गटान श्री. जमदाडे एम्. एम्. सतत दुसऱ्यांदा अजिंक्य ठरले. पुणे येथील आंतर विभागीय स्पर्धेत दुसरा क्रमांक मिळाला.

खो खो-मुली :
आंतर महाविद्यालयीन स्पर्धेत तिसऱ्यांदा अजिंक्य पद मिळविले. संघाच्या कॅप्टन कु. संध्या उपाध्ये, कु. जयचवला हिरेमठ, कु. रेखा लोंढे, कु. रेखा पेंढारकर कु. अरुणा गायकवाड यांच्या उत्तम खेळास हे श्रेय द्यावे

लागेल. या सर्वांची नगरविभागाच्या संघात निवड झाली. कु. संध्या उपाध्ये कप्तान झाल्या.
मैदानी स्पर्धा :
यात खालील खेळाडूंनी भाग घेऊन विजय संपादन केला.

१) जमदाडे एस्. एम्.
धाळी फेक-हातोडा फेक प्रथम क्रमांक
गोळा फेक द्वितीय क्रमांक
आंतर विभागीय स्पर्धा :
हातोडा फेक प्रथम क्रमांक
गोळा फेक द्वितीय क्रमांक

२) कु. रेखा लोंढे :
गोळा फेक प्रथम क्रमांक
लांब उडी तृतीय क्रमांक
११०० मिटर धावणे शर्यत तृतीय क्रमांक
आंतर विभागीय गोळाफेक तृतीय क्रमांक

३) कु. प्रतिभा कुळकर्णी :
धाळी फेक, भाला फेक प्रथम क्रमांक

नियतकालिक १९७५-७६ । १

सुखाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

४०० मीटर धावणे तृतीय क्रमांक
आंतर विभागीय भाला फेक तृतीय क्रमांक
४x१०० रिले: (मुले-मुली) या दोन्ही संघांनी
द्वितीय क्रमांक मिळविला.

मुले संघ-सर्वश्री: जगताप एस्. एस्., रकटे एल्. एन्.,
खारतुडे एल्. एन्.; पुंडे एस्. एन्.

मुली-संघ: कु. रेखा लोंडे, कु. संध्या उपाध्ये; कु.
उज्ज्वला हिरेमठ, कु. अरुणा गायकवाड.

नगर विभागातर्फे आंतरविभागीय स्पर्धेसाठी निवड

क्रिकेट: सर्वश्री आर्. जी. कुळकर्णी, ए. बी. झाडवुके,
वेग बी. ए.

कबड्डी: सर्वश्री राम चिचकर, एस्. एस्. पवळ.

खो-खो: एस्. एन्. पवार.

अॅथलेटिक्स: सर्वश्री एस्. एस्. जगताप, एस्. एन्. पुंडे.

बॅडमिंटन: श्री. प्रभुणे.

व्हॉलिबॉल: कु. प्रतिभा कुळकर्णी, कु. एन्. एस्. पेशवे
वालचंदनगर व बारामती येथील टेबलटेनिस स्पर्धेत
श्री. आर्. एम्. गादिया यांनी अजिंक्यपद संपादन केले.
अहमदनगर येथील आंतर महाविद्यालयीन शरीर सौष्ठव
स्पर्धेत श्री. आर्. के. सुर्वे यांनी द्वितीय क्रमांक व श्री.
एम्. पी. नगरकर यांनी तृतीय क्रमांक मिळविला.

श्री. ए. एस्. मेहेर,
फिजिकल डायरेक्टर

प्रा. डी. के. मगदूम,
जिमखाना चेअरमन

जिमखाना-दिन:

यंदाचा जिमखाना दिन समारंभ ३ मार्च, १९७६
रोजी साजरा करण्यात आला. सदर समारंभास प्रमुख
पाहुणे म्हणून मा. श्री. मामासाहेब मोहोळ व अध्यक्ष
म्हणून पुणे जिल्हा परिषदेचे अध्यक्ष मा. श्री. विठ्ठलराव
सातव उपस्थित होते. श्री. डी. एस्. शेलार ह्यांनी
जिमखाना अहवाल वाचून दाखविल्यानंतर मा. श्री.
मामासाहेब मोहोळ यांचे हस्ते विजयी खेळाडूंना पारि-

२ । नियतकालिक १९७५-७६

तोपिके देण्यात आली. त्या नंतर त्यांनी सर्व खेळाडूंचे
कौतुक केले त्यांनी विद्यार्थी-जीवनान खेळाची आवश्यक-
कता प्रतिपादन केली. मा. श्री. विठ्ठलराव मानव
ह्यांनीही मार्गदर्शनपर भाषण केले.

डी. एस्. शेलार ICSR प्रा. डी. के. मगदूम
कु. उज्ज्वला हिरेमठ ICSR चेअरमन
श्री. ए. एस्. मेहेर
प्रमुख: या. शि. विभाग

ग्रंथालय:

जून १९७५ मध्ये ग्रंथालय नव्या वास्तूत आले.
संशोधन कार्यास उपयुक्त अशी ग्रंथसंपदा या वर्षी
विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून देण्यात आली. गतवर्षी अस-
लेली १९४७० ग्रंथसंख्या यावर्षी २०७३६ झाली आहे.

उपयुक्त अशी नियतकालिके आणि वृत्तपत्रे माग-
विण्यात येतात. त्यांच्या वाचनासाठी स्वतंत्र व्यवस्था आहे.

विद्यार्थी व प्राध्यापक यांना सहज आणि प्रसन्न
चित्ताने अभ्यास करता यावा म्हणून अभ्यासिकेची
अद्यावत् सोय केली आहे. विद्यार्थ्यांसाठी रात्री १२ वाजे-
पर्यंत अभ्यासिका उघडी असते. त्याचा मोठ्या संख्येने
विद्यार्थी फायदा घेतात.

पुस्तकपेढीची योजना सुरवातीपासूनच राबविण्यात
येत असते व त्या द्वारा गरीब व गरजू विद्यार्थ्यांना
अभ्यासाची पुस्तके वर्षभर वापरण्यासाठी देण्यात येतात.

विद्याप्रतिष्ठान-बारामती, मित्रमंडळ बारामती या
संस्थांनी ग्रंथालयातील पुस्तकपेढीसाठी पुस्तकांची मदत
दिली. त्यांचे आम्ही ऋणी आहोत.

विद्यापीठ अनुदान मंडळाने टेक्स्टबुक बँक योजनेसाठी
११२५० रु. मंजूर केलेले आहेत.

आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थी सर्वश्री धनसिंग
वरे व करीम वागवान यांनी ग्रंथालयात लावण्यासाठी
एक सुंदर घड्याळ दिले तर सर्वश्री श्रेणिक शहा व
संजय शहा यांनी सरस्वतीची सुंदर मूर्ती ग्रंथालयास

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

भेट दिली. त्यांचेही आम्ही आभारी आहोत.

ग्रंथालयाचे कार्य विद्यार्थी बंधुभगिनीच्या शिस्तोच्या
सहकार्यानेच चालते. ते सहकार्य आम्हास त्यांचेकडून
यापुढेही अमेच मिळत राहिल याचा त्यांची आहे.

प्रा. आर्. एच्. चाफेकर प्रमुख, ग्रंथालय विभाग
मुरेशकुमार एन्. पाटील ग्रंथपाल
आर्. टी. डोले ग्रंथालय प्रतिनिधी

कमवा आणि शिका योजना:

आर्थिक दृष्ट्या गरीब पण होतकरू विद्यार्थ्यांना
स्वकष्टाने मदत मिळवता यावी आणि स्वावलंबनाने व
स्वाभिमानाने शिक्षण पूर्ण करता यावे या उद्देशाने
आमच्या महाविद्यालयात 'कमवा आणि शिका'
योजना या वर्षीही राबविण्यात आली.

१) महाविद्यालयीन परिसर समृद्ध करण्यासाठी
बाग काम, वृक्षारोपण, झाडांची नियमित निगा राखणे
यासाठी रोज २ तास काम करण्यासाठी १ रुपया दिला
जातो. या योजनेचा फायदा साधारण २० विद्यार्थ्यांनी
घेतला.

२) उत्कृष्ट हस्ताक्षर असणाऱ्या, टंकलेखनाची
माहिती असणाऱ्या व हिशेब आणि कार्यालयीन
कामाची आवड असणाऱ्या विद्यार्थ्यांना रोज तीन तास
महाविद्यालयाच्या कार्यालयात त्यांना अनुरूप कामे
देण्यात आली. कामाच्या स्वरूपानुसार द. म. ६०
ते ७५ रु. वेतन देण्यात आले. या योजनेचा फायदा
१० विद्यार्थ्यांनी घेतला.

३) काही विद्यार्थ्यांना इतर किरकोळ कामे रोज
दोन तासासाठी दिली. रोज वेतन १ रुपया होते.

एकंदर ५० विद्यार्थ्यांनी वरील योजनेचा लाभ घेतला.
दुसऱ्या सत्रात उच्च वर्गातील जे विद्यार्थी कामासाठी
आले नाहीत त्यांच्याजागी नवीन विद्यार्थ्यांना संधी
दिली. अशा प्रकारे जवळ-जवळ ७० ते ८० विद्यार्थ्यांनी
या योजनेचा लाभ घेतला.

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

या योजनेस प्रा. ए. बी. देसाई, प्रा. व्ही. ए. संगई व
श्री. ए. एस्. सणगर यांचे हार्दिक सहकार्य व मार्गदर्शन
मिळाले याचा उल्लेख करणे आवश्यक आहे. प्राचार्य
डॉ. गोधा यांनी या योजनेच्या संदर्भात वारंवार
मार्गदर्शन केले.

प्रा. व्ही. व्ही. आचार्य,
प्रमुख, कमवा आणि शिका योजना

व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्र:

या वर्षी पहिल्या सत्रात दोन व्याख्याने आयोजित
करण्यात आली. मेजर श्री. एस्. पी. सिंग, रिट्युअर
ऑफिसर, पुणे यांनी "लष्करी क्षेत्रातील उपलब्ध
सेवा" या विषयावर व्याख्यान दिले. महाराष्ट्र राज्य
सरकारच्या व्यवसाय मार्गदर्शन उपकेंद्रातील एक
अधिकारी श्री. कंधारकर यांचे "विज्ञान व वाणिज्य
शाखांतील विद्यार्थ्यांसाठी उपलब्ध व्यवसाय संधी" या
विषयावर अभ्यासपूर्ण व्याख्यान झाले. या शिवाय
वर्तमानपत्रातून येणाऱ्या व आपल्या महाविद्यालयातील
विद्यार्थ्यांना उपयुक्त ठरू शकतील अशा विविध
स्पर्धात्मक परीक्षासंबंधीच्या व नोकरीसंबंधीच्या
जाहिराती नोटिस बोर्डावर लावण्याचा कार्यक्रमही
राबविण्यात आला. व्यवसाय मार्गदर्शनासंबंधी बरेच
उपयुक्त वाङ्मय आता ग्रंथालयात उपलब्ध करण्यात
आले आहे.

प्रा. डॉ. एस्. एन्. पुराणिक
प्रमुख, व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्र

छात्रसेना:

यंदा छात्रसेनेत १५७ विद्यार्थ्यांना दाखल करून
घेण्यात आले. सदर विद्यार्थ्यांच्या वैद्यकीय तपासणी-
साठी डॉ. व्ही. एम्. कोठारी व बोर्ड ऑफ मेडिकल
ऑफिसर्सचे सहकार्य लाभले.

नियतकालिक १९७५-७६ । ३

१) गतवर्षी २० छात्रसैनिक 'बी' सर्टिफिकेट व ९ छात्रसैनिक 'सी' सर्टिफिकेट परीक्षेस वसले. पैकी १४ उमेदवार 'बी' सर्टिफिकेट व ५ उमेदवार 'सी' सर्टिफिकेट परीक्षेत यशस्वी झाले.

२) सप्टेंबर १९७५ मध्ये ले. कर्नल एम्. एल्. वर्मा वटालियन कमांडर ह्यांनी दौंड येथे आयोजिलेल्या ३०३ रायफल, स्टेनगन, लाइटमशिनगनच्या फायरिंग-मध्ये ११८ छात्रसैनिकांनी भाग घेतला.

३) १६ नोव्हें. ते २७ नोव्हें. १९७५ या काळात देवळाली येथे 'हेग लाइन्स' जवळ भरलेल्या संयुक्त वार्षिक प्रशिक्षण शिविरात '२' महाराष्ट्र वटालियन N. C. C. व ३६ महाराष्ट्र वटालियन N. C. C. पुण्यामधील छात्रसैनिकांनी भाग घेतला होता. सदरच्या शिविरात '२' महाराष्ट्र वटालियन N. C. C. तर्फे आमच्या महाविद्यालयातील ४६ छात्रसैनिक सहभागी झाले होते. तेथील इंटर प्लॅटून ड्रिल स्पर्धेत आमच्या १८ छात्रसैनिकांनी भाग घेतला व प्रथम पारितोषिक मिळविले. सीनि. अंडर ऑफिसर श्री. व्ही. एन्. वेलदार ह्यांनी ड्रिल परेडचे नेतृत्व केले.

४) १५ ऑगस्ट १९७५ ला स्वातंत्र्यदिनी झालेल्या परेडचे निरीक्षण प्राचार्य डॉ. गोधा ह्यांनी व २६ जाने. १९७६ ला झालेल्या परेडचे निरीक्षण मा. एन्. एस्. जैन, प्रांत ऑफिसर, बारामती ह्यांनी केले.

५) जम्मू, काश्मिरमधील कराल-पोरा येथे छात्रसैनिकांचे उन्हाळी शिविर (९ जून ते २२ जून १९७५) भरले होते. आमच्या महाविद्यालयाच्या छात्रसेनेचे कंपनी कमांडर कॅप्टन प्रा. ए. एस्. किर्णगे ह्यांची सदर शिविरासाठी निवड झाली होती. तेथे त्यांची महाराष्ट्रातून गेलेल्या २० छात्रसैनिकांचे 'काँटिजन्ट कमांडर' म्हणून निवड झाली होती.

जुलै १९७५ पासून मेजर एन्. एस्. भंडारी ह्यांचे जागी ले. कर्नल एम्. एल्. वर्मा ह्यांची सेकंड महाराष्ट्र एन्. सी. सी. वटालियनचे युनिट कमांडर म्हणून नियुक्ती झाली.

प्राचार्य डॉ. गोधा ह्यांचे समयोचित मार्गदर्शना-बद्दल आभार. तसेच ले. कर्नल एल्. शंकर, ले. कर्नल

४ । नियतकालिक १९७५-७६

एम्. एल्. वर्मा ह्यांच्या मार्गदर्शनावद्दल व सहकार्या-बद्दल हार्दिक आभार.

व्ही. एन्. वेलदार प्रा. ए. एस्. किर्णगे,
कॅप्टन सीनि. अंडर ऑफिसर कॅप्टन कंपनी कमांडर

नियोजन मंडळ :

नियोजन मंडळाचे उद्घाटन मा. श्री. तुळशीदास जाधव, अध्यक्ष : रेल्वे स्टॅंडिंग व्हॉलंटरी हेल्प कमिटी ह्यांचे हस्ते झाले.

या महाविद्यालयात राज्यशास्त्र व अर्थशास्त्र ह्या विषयांचा अभ्यास करणाऱ्या द्वितीय व तृतीय वर्षातील विद्यार्थ्यांसाठी 'भारतीय पंचवार्षिक योजना' ह्या विषयावर चर्चा-सत्र घेतले. अर्थशास्त्र द्वितीय वर्षातील विद्यार्थिनी कु. कुलकर्णी, कु. मणरी यांनी अनुक्रमे पहिल्या व दुसऱ्या पंचवार्षिक योजनांच्या उद्दिष्टां-बाबत आणि श्री. लोदाडे व श्री. टांकसाळे ह्या विद्यार्थ्यांनी अनुक्रमे 'The first two plans' व 'Third & forth five year plan' या विषयांवर अभ्यासपूर्ण निबंध वाचले. श्री. धायगुडे व श्री. राळे (राज्यशास्त्र तृतीय वर्ष) यांनी अनुक्रमे 'नियोजन, यंत्रणा' व 'नियोजन-यंत्रणा-समीक्षण' या विषयांवर अभ्यासपूर्ण निबंध वाचले. या निबंध-वाचनानंतर त्या अनुषंगाने मनमोकळी व उद्बोधक चर्चा झाली.

प्रा. एम्. जी. बोंद्रे,
प्रमुख : नियोजन मंडळ

वादविवाद-वाङ्मय मंडळ व कविवर्य मोरोपंत वाद व वक्तृत्व स्पर्धा :

यंदा वा. वा. मंडळातर्फे लो. टिळक पुण्यतिथी, म. गांधी जयंती, कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती, म. ज्योतिबा फुले पुण्यतिथी, श्रीज्ञानेश्वर जन्मसप्तशताब्दी महोत्सव साजरे केले.

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

कर्मवीर भाऊराव पाटील जयंती स्थापिक शाहू हाय-स्कूल व राधेशान टेक्निकल हायस्कूल ह्यांच्या संयुक्त सहकार्याने साजरी झाली. या प्रसंगी आमदार प्राचार्य एन्. डी. पाटील प्रमुख वक्ते व रयत शिक्षण संस्थेचे सहचिटणीस श्री. पंडित अध्यक्ष होते.

श्रीज्ञानेश्वर जन्मसप्तशताब्दीनिमित्त एम्. एन्. डी. टी. महाविद्यालयाचे मंगठीचे प्राध्यापक डॉ. हे. वि. इनामदार ह्यांचे विचारप्रवर्तक व्याख्यान झाले. या महोत्सवाप्रतिष्ठेने आयोजित केलेल्या निबंध स्पर्धेत श्री. अनिल गळाडे ह्यांच्या 'ज्ञानेश्वराचा भक्तियोग' व श्री. मधु मोकाशी ह्यांचा 'ज्ञानेश्वराचे क्रांतिकार्य' ह्या निबंधास अनुक्रमे प्रथम व द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक देण्यात आले.

मा. शिक्षण संचालक महाराष्ट्र राज्य पुणे, ह्यांचेतर्फे आयोजित म. ज्योतिबा फुले विषयक निबंधस्पर्धेत देखील श्री. मोकाशी ह्यांनी भाग घेतला होता.

प्रतिवर्षाप्रमाणे आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी आयोजिलेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत कु. लता दयाराम पाटील ह्या विद्यार्थिनीस प्रथम पारितोषिक मिळाले.

अहमदनगर येथील शारदा करंडक कथा-कथन स्पर्धेत कु. माधुरी इनामदार व कु. लता पाटील ह्या दोन विद्यार्थिनींचा संघ पाठविला होता. पैकी कु. इनामदार हीस उत्तेजनार्थ पारितोषिक मिळाले.

मोरोपंत आंतरमहाविद्यालयीन वाद व वक्तृत्व-स्पर्धा पावर्षी दि. १९-१०-७५ व २०-१०-७५ ला आयोजिल्या होत्या. 'समानतेच्या हक्काचा सर्वां दुरुपयोग करीत आहे' ह्या वादविषय स्पर्धेत सतरा संघांनी (३४ स्पर्धक) आणि वक्तृत्वाच्या विभिन्न सहा विषयात चाळीस स्पर्धकांनी भाग घेतला. परीक्षक म्हणून प्रा. मुकुंद महाजन (मॉडर्न कॉलेज, पुणे), प्रा. पी. एन्. दीक्षित (मुधोजी कॉलेज, फलटण) व प्रा. डॉ. सुर्वे (बारामती) ह्यांनी काम केले. स्पर्धांचे सूत्र संचालन श्री. कमलाकांत ढवाण-पाटील, श्री. दिघे (आयुर्विमा महामंडळ) उपप्राचार्य श्री. बी. बी. पाटील व तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

प्रा. डॉ. एस्. एन्. पुराणिक ह्यांनी केले. स्पर्धांचे उद्घाटन समारोप व बक्षिस-वितरण नगराध्यक्ष श्री. धों. आ. सातव ह्यांनी केले. त्या वेळी उपनगराध्यक्ष सौ. पद्माताई सिधये ह्यांनी अध्यक्षस्थान स्वीकारले होते. एकूण सुमारे १२०० रुपयांची बक्षिसे दिली गेली.

वादविवाद स्पर्धेत मॉडर्न कॉलेज, पुणे येथील स्पर्धक श्री. अविनाश धर्माधिकारी व कु. उज्वला पारसनीस ह्यांच्या संघास प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक व फिरती डाल मिळाली. तसेच वक्तृत्व स्पर्धेत रामनारायण रड्या कॉलेज, मुंबईचा स्पर्धक श्री. मुकुंद रानडे ह्यास प्रथम पारितोषिक व फिरती डाल मिळाली. बारामती नगर परिषदेने आर्थिक साहाय्य दिले. तसेच प्राध्यापक, विद्यार्थी-प्रतिनिधी व सेवकवर्गाने सहकार्य दिले.

मोरोपंत वाद-वक्तृत्व स्पर्धेचे वेळी भगवान महावीरांच्या २५०० व्या निर्वाण महोत्सवानिमित्त उत्स्फूर्त वक्तृत्व स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती. सदर स्पर्धेस कविवर्य मोरोपंत स्पर्धेस आलेल्या स्पर्धकांनी उत्कृष्ट प्रतिसाद दिला. कु. सुलोचना गवान्दे (भवत्स कॉलेज, मुंबई) हिला ह्या स्पर्धेस प्रथम क्रमांकाचे पारितोषिक मिळाले.

एस्. एस्. पानसरे,
विद्यार्थी प्रतिनिधी

प्रा. नी. ग. लोंडे
प्रमुख : वाद व वाङ्मयमंडळ

राष्ट्रीय सेवा योजना :

यंदा २३ विद्यार्थिनी व ७५ विद्यार्थ्यांना या योजनेत प्रवेश देण्यात आला. या वर्षी योजनेतर्फे पुढील कार्य करण्यात आली :-

१) वनमहोत्सव : कॉलेजच्या आवारात ७० खड्डे घेऊन ऑगस्टमध्ये नगराध्यक्ष श्री. धों. आ. सातव, उपनगराध्यक्ष सौ. पद्माताई सिधये, डॉ. कोठारी व बारामती डॉक्टर्स गिल्डच्या मान्यवर सदस्यांचे हस्ते वृक्षारोपण.

२) औषध पेटी : बारामतीमधील डॉक्टर्स व नागरिकां-

नियतकालिक १९७५-७६ । ५

कडून गोळा केलेली औषधे तांदुळवाडी शिविराचे वेळी तेथील रुग्णांना मोफत दिली.

- ३) स्वच्छता सप्ताह : म. गांधी जयंतीनिमित्त आमराई-सर्वोदय कॉलनी येथे साफसफाई करण्यात आली.
- ४) मौजे तांदुळवाडी : खास शिविर : नोव्हेंबर १९७५ मध्ये तांदुळवाडी येथे १० दिवसाचे शिविर घेण्यात आले. सदर शिविराचे उद्घाटन पंचायत समितीचे सभापती मा. कमलाकान्त ढवाण-पाटील ह्यांचे हस्ते व त्तमारोप मा. पद्माताई सिधये ह्यांचे हस्ते डॉ. कोठारी ह्यांचे अध्यक्षतेखाली झाला. शिविरात रस्ता तयार करणे, विहिरी साफ करणे, गाजर-गवत निर्मूलन, मोफत औषधोपचार व २० कलमी आर्थिक कार्यक्रम इ. उपक्रम घेण्यात आले. याच शिविरात तांदुळवाडी गावातील शेतीव्यवसायाचा अवलोकनात्मक अभ्यास करण्यात आला.
- ५) प्रगतिदशक सप्ताहानिमित्त मौजे गोजूवाई येथे मागासवर्गीयांसाठी विद्यार्थी व व्यापारी असोसिएशनच्या सहकार्याने झोपड्या बांधण्यात आल्या.
- ६) ऐतिहासिक वास्तू जपणूक : बारामतीमधील श्रीमंत बाबूजी नाईक ह्यांच्या किल्ल्याची साफसफाई, बाग करणे, गाजरगवत निर्मूलन इ. गोष्टी करण्यात आल्या.
- ७) याशिवाय रिमांड होममधील मुलांना मदत, सांस्कृतिक कार्यक्रम व शारदोत्सव आयोजन, मेडिकल कॉन्फरन्सला सहकार्य, मोफत वाचनालय इ. अनेक कार्यक्रम आयोजित करण्यात आले. सर्व कार्यक्रम करण्यास प्राचार्य, सहकारी प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांचे मौलिक सहकार्य लाभले.

के. एस्. सणगर,
कार्यवाह, रा. से. योजना

परिमल :

प्रतिवर्षाप्रमाणे 'परिमल' भितीपत्रकाचा वर्षारंभ विशेषांक १५ ऑगस्ट १९७५ रोजी प्रकाशित झाला. त्यानंतर एकूण आठ अंक वेळोवेळी विशेषांकांसह प्रसिद्ध झाले.

६ । नियतकालिक १९७५-७६

यदा कविता विभागात अनेक नव्या दमाच्या कवींनी आपली हजेरी लावली. निबंध, लेख, विनोदी लेख अजिवात आले नाहीत. नाही म्हणायला १-२ कथा आल्या होत्या. पण त्यांचा साहित्यिक स्तर सामान्यच होता. कवींमध्ये मात्र अनुभवांचे वैचित्र्य व वैविध्य आढळले.

विशेषतः श्री. बाळकृष्ण काकडे F. Y., B. A. या विद्यार्थ्याने उत्स्फूर्तपणे प्रत्येक अंकाची उत्तमोत्तम सजावट करून बहुमोल मदत केली. शिवाय दिवाळी भेटकार्ड स्पर्धा व चित्रकला या विभागातही मोठ्या प्रमाणात प्रतिसाद मिळाला.

एकंदरीत 'परिमल' ने आता कॉलेज विश्वात आपले एक वैशिष्ट्यपूर्ण असे स्थान निर्माण केले आहे हे निश्चित.

प्रमोद शिंदे
परिमल-सेक्रेटरी

प्रा. डी. एस्. शहा
प्रमुख, 'परिमल' विभाग

विद्यार्थी वसतिगृह :

यंदा ८८ विद्यार्थ्यांना वसतिगृहात प्रवेश देण्यात आला. आर्थिकदृष्ट्या मागासलेल्या २१ विद्यार्थ्यांसाठी अल्पखर्चात राहाण्याची सोय जुन्या वसतिगृहात करण्यात आली.

वसतिगृहातील १०५ विद्यार्थ्यांपैकी ३८ विद्यार्थी मागासवर्गाचे आहेत. मागील वर्षाचे येथील उत्तीर्ण विद्यार्थ्यांचे प्रमाण ७० टक्के आहे.

वसतिगृहातील विद्यार्थी अभ्यासाप्रमाणेच निरनिराळ्या आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धांत व करमणुकीच्या कार्यक्रमांत चमकले. यंदा कॉलेजच्या गॅदरिंगमध्ये वसतिगृहातील विद्यार्थ्यांनी श्रीनिवास भणगे लिखित 'आणि झालं भलतंच' ही एकांकिका सादर केली.

गेल्या दोन वर्षांपासून 'होस्टेल डे' साजरा करण्याची प्रथा आहे. यंदाचा 'होस्टेल डे' दि. २१।३।१९७६ रोजी साजरा झाला.

यावर्षी पुणे विद्यापीठाच्या द्वैवार्षिक पाहणी समितीने वसतिगृहास भेट देऊन समाधान व्यक्त केले.

तुळजाराम चतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

विद्यार्थ्यांनी दिग्गज राखना व महासाय इ.द.
सर्वांचे हार्दिक आभार

सुरेशकुमार एन्. पाटील
अशोक एस्. मेहेर,
सुपरिटेण्डंट

प्रा. एस्. आर्. नवाब
वसतिगृह प्रमुख

सहल विभाग :

यंदा खालील ठिकाणी सहली आयोजित करण्यात आल्या. १) खंडाळा-लोणावळा, २) रायगड-प्रतापगड ३) अजिंठा ४) हैदराबाद ५) माथेरान. पैकी रायगड-प्रतापगड व माथेरान येथे प्रत्येकी दोन सहली नेत्या सहली यशस्वी करण्यात आल्या. प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांनी मन पूर्वक माहय केले.

श्रेणिक शहा
विद्यार्थी प्रतिनिधी

प्रा. डॉ. डी. व्ही. तोगले
प्रमुख सहल विभाग

स्नेहसंमेलन :

दि. ११, १२ व १३ जाने. १९७६ ह्या तीन दिवशी स्नेहसंमेलन सोहळा यशस्वीपणे पार पडला. स्नेहसंमेलनानिमित्त अल्पोपहार देण्यात आला. याशिवाय तिन्ही दिवशी नाटक, एकांकिका, विविधगणदशन, ऑक्रेस्ट्रा, फिशपॉइंड, वार्तापत्र व कलाप्रदर्शन इ. चा भरगच्च कार्यक्रम ठेवण्यात आला होता.

संपूर्ण कार्यक्रम यशस्वी करण्यासाठी मा. प्राचार्य, प्राध्यापक, विद्यार्थी, कलाकार, विद्यार्थी-प्रतिनिधी, सेवकवर्ग ह्यांनी अनिश्चय मेहनत घेतली व सर्वांनी आस्थापूर्वक साहय केले. सर्वांचे आभार.

अरविंद जाधव,
गॅदरिंग सेक्रेटरी

प्रा. डॉ. कृ. सं. सुर्वे
कार्याध्यक्ष

वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ :

दि. ६ मार्च १९७६ रोजी मा. तर्कतीर्थ लक्ष्मण-शास्त्री जोशी ह्यांचा संस्थेच्यावतीने त्यांच्या वयास ७५ वर्षे पूर्ण झाल्याबद्दल व भारत सरकारने 'पद्म-भूषण' किताब दिल्याबद्दल प्राचार्य डॉ. गोधा ह्यांचे

हस्ते सत्कार करण्यात आला. त्याचवेळी सी. जांशी ह्यांचे शुभहस्ते विभिन्न परीक्षा आणि स्पर्धांमध्ये नेपुण्य प्राप्त करणाऱ्या विद्यार्थी-विद्यार्थिनींना पारितोषिके वितरित करण्यात आली. याप्रसंगी नगराध्यक्ष मा. श्री. धों. आ. मातव अध्यक्ष लाभले होते. मा. श्री. तर्कतीर्थानी विद्यार्थ्यांस सन्मोचित मार्गदर्शन केले.

अरविंद जाधव
स्नेहसंमेलन सेक्रेटरी

प्रा. डॉ. कृ. सं. सुर्वे
कार्याध्यक्ष

नाट्य-कला मंडळ :

ह्या मंडळातर्फे स्नेहसंमेलनासाठी 'घेतलं शिगावर' (लेखक : श्री. मनोहर काटदरे) हे नाटक आणि तीन मराठी एकांकिका- श्रीनिवास भणगे लिखित 'आणि झालं भलतंच' श्री. रमेश कोटस्थाने लिखित 'जावई माझा भला,' श्री. रत्नाकर मतकरी रचित 'सुरस आणि चमत्कारिक' व 'बिश्पस कॉण्डल स्टिक्स' ही इसवी एकांकिका सादर करण्यात आली.

'घेतलं शिगावर' नाटकात सर्वश्री किरण नानिवडेकर, विश्वास रानडे, अविनाश पुरंदरे, अनिल साबळे, शंलेद्र सिंह, प्रकाश काटे, प्रमोद शिंदे, कु. शुभांगी फाटक, कु. मेधा आंबडेंकर व कु. मंजू रानडे ह्यांनी भूमिका केल्या. पैकी कु. शुभांगी फाटक, श्री. किरण नानिवडेकर व श्री. विश्वास रानडे ह्यांना उत्कृष्ट अभिनयाबद्दल पारितोषिके मिळाली. कु. रंजना आंबडेंकरने पार्श्वसंगीत दिले. सदर नाटकाचा प्रयोग यशस्वी करण्यासाठी प्रा. चौधरी, प्रा. वावरे व प्रा. डी. एस्. शहा ह्यांनी परिश्रम घेतले. नाटकाचे वेळी डॉ. दादासाहेब कोल्हटकर, सौ. पद्माताई करंदीकर व श्री. भारत दोशी ह्यांनी परीक्षक म्हणून सहकार्य केले.

एकांकिका यशस्वी करण्याची जबाबदारी प्रा. काकडे, प्रा. आर्. टी. शहा, प्रा. कंडारकर, प्रा. संगई, प्रा. भागवत, श्री. एस्. एन्. पाटील व श्री. मेहेर ह्यांनी उचलली. सर्वांचे आभार.

श्री. किरण नानिवडेकर
कु. मोहिनी जोशी
विद्यार्थी प्रतिनिधी

प्रा. नी. ग. लोंढे
प्रमुख : नाट्यकला मंडळ

अनमोल पुस्तकालय

अप्पा बळवंत चौक, पुणे २

श्री ज्ञानेश्वर महाराज सप्तम शताब्द जयंति शके १८९७ निमित्त
श्रीमत् स्वामी सत्यदेवानंद सरस्वती (क्षेत्र आळंदी) यांच्या हस्ताक्षरातील
स्वरूपानंद-बोधिनी श्री ज्ञानेश्वरी (विरामचिन्हित संहिता)

ग्रंथ वैशिष्ट्य : परिचय व नम्र निवेदन : पत्रकाची आजच मागणी करा

पृष्ठ संख्या (डबल क्राऊन) अंदाजे ७०० पाने • मूळ कि. १८ रु. • प्रसिद्धीपूर्व सवलतीची कि. १५ रु.
प्रस्तुत 'स्वरूपानंद-बोधिनी' ज्ञानेश्वरीचा ग्रंथ, आम्ही येत्या गुह्योपनिषदा किंवा (अगदी अपरिहार्य कारण
असल्यास) शके १८९८ च्या गोकुळाष्टमीस आपणाम नादर करित आहोत.
सवलतीच्या प्रती मर्यादितच असल्यामुळे फक्त १० रुपये भरून आपल्या नजिकच्या बुकसेलर्सकडे ग्रंथाची
नोंद करता येईल अथवा

रसिक साहित्य • व्हीनस बुक स्टॉल

अप्पा बळवंत चौक, पुणे ४११ ०३० फोन : ५४१६६, ५६२६९

आधुनिक पद्धतीने लाकडी
घाण्यातून काढलेले

शुद्ध व स्वच्छ करडईचे तेल

मिळण्याचे एकमेव ठिकाण

हरिभाऊ

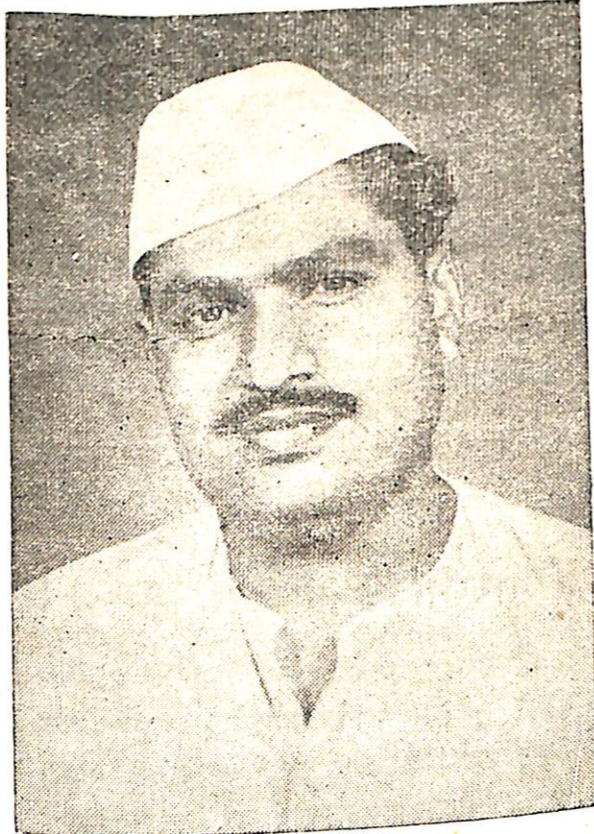
तुळजाराम

पोटे

सुनील बिल्डिंग

बारामती

डॉ. एम्. आर्. शहा यांच्या दवाखान्यासमोर

Report of Scholarships & Prizes 1975-76

A) Smt. Kasturbai Walchand Trust Prizes :

1) Shri. K. P. Shah,	P. D. Sc. First Class First	Rs. 125-00
2) Miss. U. G. Ranade,	P. D. Arts " " "	Rs. 125-00
3) Shri. N. H. Bhat,	P. D. Com. " " "	Rs. 125-00
4) " S. T. Ambardekar,	F. Y. B. Sc. " " "	Rs. 125-00
5) " A. D. Lodade,	F. Y. B. A. First	Rs. 125-00
6) " M. M. Vaze,	F. Y. B. Com. First	Rs. 125-00
7) " V. P. Hamphe,	S. Y. B. Sc. First	Rs. 125-00
8) " M. B. Shete,	S. Y. B. A. First	Rs. 125-00
9) " J. S. Yadav,	S. Y. B. Com. First	Rs. 125-00
10) " R. M. Jain,	T. Y. B. Sc. First Class First	Rs. 125-00
11) " S. T. Bhong,	T. Y. B. A. First	Rs. 125-00
12) " J. J. Randive,	T. Y. B. Com. First	Rs. 125-00

(A copy of Biography of Late Seth Walchand Hirachand was presented to each student.)

B) National Scholarship :

1) Shri. S. J. Deuskar,	S. Y. B. Com.	Rs. 825-00
2) " K. P. Shah,	F. Y. B. Sc. (A)	Rs. 550-00
3) " D. S. Lonkar,	F. Y. B. Sc. (B)	Rs. 750-00
4) " N. V. Shah,	F. Y. B. Sc. (B)	Rs. 775-00
5) " V. K. Hande,	P. D. Sc.	Rs. 675-00
6) " M. M. Dhalpe,	P. D. Sc.	Rs. 450-00

C) Govt Open Merit Scholarship :

1) Shri. V. R. Natk,	T. Y. B. Com.	Rs. 360-00
2) Miss. S. H. Shah,	P. D. Arts	Rs. 300-00
3) Shri. B. M. Mandhare,	P. D. Arts	Rs. 300-00

D) Scholarship to Physically Handicapped Students :

1) Shri. J. M. Wanzkhade,	S. Y. B. A.	Rs. 720-00
2) Miss. S. M. Ajotikar,	P. D. Com.	Rs. 495-00
3) " S. D. Shah,	P. D. Sc.	Rs. 360-00
4) Shri. N. S. Nale,	P. D. Sc.	Rs. 360-00

E) Bright and Deserving Student's Scholarship :

1) Miss. S. M. Tanksale,	T. Y. B. Sc.	Rs. 475-00
--------------------------	--------------	------------

F) Shri Saibaba Scholarship :

1) Shri. P. R. Sabanis,	S. Y. B. Com.	Rs. 125-00
-------------------------	---------------	------------

तुळजाराम सतुरचंद महाविद्यालय, बारामती

नियतकालिक १९७५-७६ १ ९

G) Tuljaram Chaturchand Shah Scholarship :

1) Shri. C. B. Doshi,	F. Y. B. A.	Rs. 330-00
2) Sou. C. J. Shah,	M. A. Part II	Rs. 165-00
3) Shri. S. L. Shah,	P. D. Com.	Rs. 165-00

H) Popatlal Chandanmal Scholarship :

1) Shri. K. P. Shah,	F. Y. B. Sc.	Rs. 101-00
2) " N. H. Bhat,	F. Y. B. Com.	Rs. 100-00
3) Miss. U. G. Ranade,	F. Y. B. A.	Rs. 100-00

I) Shri. Kamalakant Dhavan-Patil Prizes :

1) Shri. A. B. Zadbuke,	T. Y. B. A.	Rs. 50-00
2) " S. D. Bhosale,	T. Y. B. A.	Rs. 50-00
3) " R. A. Gaikwad,	T. Y. B. A.	Rs. 50-00
4) " V. P. Hampe,	T. Y. B. Sc.	Rs. 75-00
5) " J. S. Yadav,	T. Y. B. Com.	Rs. 75-00

J) Prof. Dr. D. T. Patil Prizes (For-Marathi)

1) Miss. U. G. Ranade,	P. D. Arts	Rs. 21-00
2) " M. P. Inamdar,	F. Y. B. A.	Rs. 25-00
3) Shri. T. B. Konde,	S. Y. B. A.	Rs. 31-00
4) " M. B. Agawane,	T. Y. B. A.	Rs. 51-00

K) Prof. S. P. Kadam Prizes :

1) Shri. V. A. Gaikwad,	S. Y. B. A.	Rs. 31-00
2) " S. D. Bhosale,	T. Y. B. A.	Rs. 31-00
3) " R. D. Malegaonkar,	T. Y. B. A.	Rs. 25-00
4) Miss. M. B. Shete,	T. Y. B. A.	Rs. 31-00
5) Shri. S. T. Bhong,	T. Y. B. A.	Rs. 31-00

In addition to this the following Scholarships and freeships were given to the students.

1) E. B. C. Freeship	1015	Students
2) B. C. Scholarship	151	"
3) B. C. Freeship	15	"
4) National Loan Scholarship	31	"
5) Primary Teacher's Freeship	40	"
6) Freedom Fighter Scholarship	12	"
7) Govt. Open Merit Freeship	27	"
8) College Merit Scholarship	120	"
9) College Merit Freeship	50	"
10) Student Aid fund (amount distributed.)	Rs. 8833-50	

मे १९७५ च्या विद्यापीठ परीक्षेत प्रथम श्रेणीत उत्तीर्ण झालेले विद्यार्थी
(गुणानुक्रमाने)

(१) प्री-डिग्री सायन्स

- (१) श्री. के. पी. शहा
- (२) श्री. डी. एन्. लोणकर
- (३) श्री. एन्. व्ही. शहा
- (४) कु. आशा माने
- (५) श्री. व्ही. एम्. नाचणे
- (६) श्री. एम्. जे. दोशी

(२) प्री-डिग्री आर्ट्स

- (१) कु. उज्ज्वला रानडे

(३) प्री-डिग्री कॉमर्स

- (१) श्री. एन्. एच्. भट
- (२) श्री. एम्. एम्. कुलकर्णी
- (३) कु. नंदा पेडवे
- (४) कु. संजीवनी गांधी

(४) प्री-प्रोफेशनल

- (१) श्री. एम्. टी. अंबडेंकर
- (२) श्री. एच्. एम्. व्होरा
- (३) श्री. एच्. व्ही. लोणकर
- (४) श्री. आर. के. कोल्हटकर
- (५) श्री. वी. एच्. शहा
- (६) श्री. यू. डी. मलगुडे

- (७) श्री. बी. आर. शिंदे
- (८) श्री. व्ही. एम्. रानडे
- (९) श्री. आर्. आर्. मेबा
- (१०) श्री. एन्. एन्. देवकाते
- (११) श्री. डी. बी. मोहिते
- (१२) श्री. एम्. व्ही. मांजरे
- (१३) श्री. ए. बी. कापसे
- (१४) श्री. बी. एम्. देवकाते
- (१५) कु. चंदना शहा
- (१६) श्री. एम्. डब्ल्यू. रणदिवे
- (१७) श्री. ए. एन्. प्रभुणे
- (१८) श्री. व्ही. आर. उराडे
- (१९) श्री. एम्. एम्. डफळ

(५) बी. एस्सी.

- (१) श्री. आर. एम्. जैन (डिस्टिक्शन)
- (२) श्री. डी. पी. जोशी
- (३) कु. संध्या शहा
- (४) श्री. पी. एम्. जगताप
- (५) श्री. पी. व्ही. घोरपडे
- (६) कु. गौरी धारपुरे
- (७) श्री. पी. जी. कुलकर्णी
- (८) श्री. एम्. एन्. मुळीक
- (९) कु. सुरेखा मुथा
- (१०) श्री. डी. डी. तुपे
- (११) कु. रोहिणी जोशी

With Best Compliments From :

The Jawahir Trading Company

Sub Distributors :

The Sirpur Paper Mills Ltd.

Stockists :

Pudumjee Pulp & Paper
Mills Ltd.

495, Shanwar Peth,
Mehunpura Corner, POONA - 30

Phone :

Res : 57125 Office : 57708

विकास ट्रा न्स्पोर्ट

सिनेमा रोड, बारामती

फोन - ऑफिस : ५१४ रेसिडन्स : ३१६

बारामती ते मुंबई डेली सर्व्हिस

“ बेकारांना सुवर्णसंधी ”

कुक्कुट पालनाचा धंदा करा

योग्य खर्चात - जास्त किफायतशीर

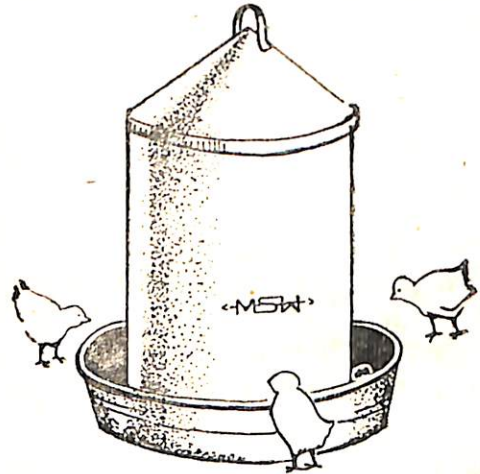
पुढील सर्व साहित्य आमच्याकडे तयार केले जाते.

इन्क्युबेटर. ब्रूडर, फूड टब, वाटर फाऊंटन,
हॉगिंग हॉपर, कॅपसूल, अंडी वजन करण्याचे यंत्र इ.

महाराष्ट्र स्टील वर्क्स,

बारामती

स्थापना - १९३८

वाटर फाऊंटन

- जाहिरातदारांची सूची -

१	मेसर्स अजंठा स्टील फॅब्रिकेटर्स, वारामती	४	३८	॥ मुथा छगनलाल निहालचंद, वारामती	१६
२	॥ अनमोल पुस्तकालय, पुणे	८	३९	॥ नंदा एजन्सीज, वारामती	३२
३	॥ आर्कम लॅबोरेटरीज, पुणे	१०	४०	॥ नटराज जनरल स्टोअर्स, वारामती	६४
४	॥ अशोक स्टोअर्स, वारामती	५५	४१	॥ निवकर सीडम्, वारामती	२८
५	॥ बँक ऑफ महाराष्ट्र, वारामती	३८	४२	॥ ओसवाल फॅटिलायजर कार्पो., वारामती	४९
६	॥ वारामती हार्डवेअर स्टोअर्स, वारामती	४०	४३	॥ पहाडे स्टोअर्स, वारामती	४
७	॥ बॉम्बे बुक मॅन्यु. कंपनी,	२६	४४	॥ पराडकर ब्रदर्स, वारामती	४४व
८	॥ वारामती सहकारी खरेदी विक्री सोसायटी लि. वारामती कव्हर पेज नं. ३		४५	॥ पोटे हरिभाऊ तुळजाराम, वारामती	८
९	॥ सेंट्रल बँक ऑफ इन्डिया	७	४६	॥ प्रकाश गुडस् ट्रान्स्पोट कंपनी, वारामती	२८
१०	॥ छाजेड वस्त्र निकेतन, वारामती	१२	४७	॥ प्रवीण ऑटोमोबाइल्स, वारामती	६०
११	॥ चॅम्पियन स्पोर्ट्स, पुणे	६०	४८	॥ प्रेमचंद रतनचंद, वारामती	६४
१२	॥ देना बँक, वारामती	२७	४९	॥ पुना आदर्श भोजनालय, वारामती	३९
१३	॥ दोशी मोतीलाल जिवराज, वारामती	५४	५०	॥ रंगीलदास नारायणदास, वारामती	६३
१४	॥ दोशी नथुराम मोतीचंद	४०	५१	॥ रिळाएव्हाल साईटिफिक कंपनी, पुणे	४४
१५	॥ दुर्गा चित्र मंदिर, वारामती	६४	५२	॥ सराफ ज्योतीचंद भाईचंद, वारामती	४३
१६	॥ धरमचंद खुवाजी अॅण्ड सन्स, वारामती	४४व	५३	॥ सावंत दत्तात्रय शिवराम, वारामती	१२
१७	॥ फलोरा अॅण्ड फौना सप्लाय हाऊस, मुंबई	६०	५४	॥ शहा अरहनदास हिराचंद, वारामती	१९
१८	॥ फकरद्दीन सैफुद्दीन अॅण्ड कं. वारामती	३७	५५	॥ शहा दीपचंद धरमचंद, वारामती	५६
१९	॥ फकरद्दीन, ए. के., वारामती	३२	५६	॥ शहा पोपटलाल रूपचंद, वारामती	३९
२०	॥ गालिंदे ब्रदर्स, वारामती	४०	५७	॥ शहा तुळजाराम चतुरचंद, वारामती	२५
२१	॥ हिरालाल गोविंद अॅण्ड कंपनी, वारामती	४६	५८	॥ शाकंभरी कोलिड्रुक्स अॅण्ड टी हाऊस, वारामती	४
२२	॥ इंडस्ट्रियल ऑक्सिजन कं. प्रा. लि, पुणे	१०	५९	॥ शिंदे फाटो आर्ट स्टुडिओ, वारामती	४३
२३	॥ जवाहर ट्रेडिंग कंपनी, पुणे	१२	६०	॥ श्रीकृष्ण रेस्टारंट, वारामती	५०
२४	॥ कावरा लाइट हाऊस, वारामती	५६	६१	॥ सिल्विया सायन्टिफिक कार्पो.,	६०
२५	॥ खोमण ऑटो वर्क्स, वारामती	४	६२	॥ सोमेश्वर सीमेंट पार्सिप कंपनी, वारामती	५६
२६	॥ किर्वे रामचंद्र काशीराम, वारामती	२८	६३	॥ स्वस्तिक फ्युअल इंजिक्शन सर्व्हिस, पुणे	४४व
२७	॥ कोठारी ब्रदर्स, वारामती	६४	६४	॥ स्वस्तिक लॅबोरेटरी, पुणे	२६
२८	॥ कृषिसेवा, वारामती	४९	६५	॥ टिळक स्पोर्ट्स, पुणे	५५
२९	॥ लेंगरेकर शिवलाल प्रेमचंद, वारामती	५०	६६	॥ तिवाटणे वयाजी लक्ष्मण, वारामती	३९
३०	॥ महाराष्ट्र सीडस् सप्लायर्स, वारामती	४	६७	॥ उत्तम स्टोअर्स, वारामती	५६
३१	॥ माळेगाव सहकारी साखर कारखाना लिमिटेड, माळेगाव, कव्हर पेज नं. ४		६८	॥ व्हरायटी स्टोअर्स, वारामती	१६
३२	॥ महाराष्ट्र स्टील वर्क्स, वारामती	१२	६९	॥ वर्धमान रेजिमेड मॅन्युअर्स, वारामती	९
३३	॥ महावीर ऑटोमोबाइल्स, वारामती	४४व	७०	॥ विजय टायर्स, वारामती	२८
३४	॥ मॅनीज बुक सेलर्स, पुणे	५५	७१	॥ विकास ट्रान्स्पोट, वारामती	१२
३५	॥ मेघ स्लेट फॅक्टरी प्रायव्हेट लि., वारामती	२५	७२	॥ व्यंकटेश बुक डेपो, पुणे	४४
३६	॥ मोता स्टोअर्स, वारामती	३७	७३	॥ वालचंदनगर इंडस्ट्रीज, कव्हर पेज नं. २	
३७	॥ मुंबईकर कापड दुकान, वारामती	६३	७४	॥ वॉर्ल्ड स्पोर्ट्स, अहमदनगर	५५

वारामती तालुका सहकारी खरेदी

वारामती (जि. पुणे.)

(रजि. नं. PNA/M. KT/ १०२-७, दि. २५-६-१९७५)

फोन नं. ५४३

ऑडिट वर्ग-“अ”

सभासद संख्या-

१) संस्था	३०	एकूण	८२
२) सरकार	१		
३) व्यक्ती	५१		

संस्थेचे भाग भांडवल -

संस्थेने बँक कर्ज घेतलेले नाही.

संस्थेचे व्यवहार -

- (१) मिश्र खते (२) पीक संरक्षक औषधे (३) निर्यात साखर, रवा, मैदा, आटा इ. (४) एकाधिकार धान्य खरेदी (५) एकाधिकार कापूस खरेदी (६) नियंत्रित खोबंड, कच्चा, व (७) शेतकऱ्यांचा शोतीमाल विकणे.

-: संस्थेचे कार्यकारी मंडळ :-

१	श्री. भगीरथ श्रीपती पवार	(नेअररक्त)
२	॥ भिमदेवराव साधुजी गोफणे	(सभासद)
३	॥ बाबूराव सोपानराव गावडे	(")
४	॥ नरसिंग बाजीराव देवकाते	(")
५	॥ शंकरराव कृष्णाजी तुपे	(")
६	॥ कृष्णसिंग धनसिंगराव जाधवराव	(")
७	॥ आनंदराव साहेबराव कोकरे	(")
८	॥ बबनराव शंकरराव जाधव	(")
९	॥ गणपतराव गुलाबराव पवार	(")
१०	॥ खुशालचंद रतनचंद छाजेड	(")
११	॥ गुलाबराव साहेबराव ढवाण	(")
१२	॥ आनंदराव काशिनाथ गवारे	(")
१३	॥ शंकरराव गणेश दाते	(")

मॅनेजर - एस. एल. वालेकर

- जाहिरातदारांची सूची -

१	मेसर्स अजंठा स्टील फॅब्रिकेटर्स, वारामती	४	३८	॥	मुथा छगनलाल निहालचंद, वारामती	१६
२	॥ अनमोल पुस्तकालय, पुणे	८	३९	॥	॥ नंदा एजन्सीज, वारामती	३२
३	॥ आर्कम लॅबोरेटरीज, पुणे	१०	४०	॥	॥ नटराज जनरल स्टोअर्स, वारामती	६४
४	॥ अचोक स्टोअर्स, वारामती	५५	४१	॥	॥ निवकर सीडम्, वारामती	२८
५	॥ बँक ऑफ महाराष्ट्र, वारामती	३८	४२	॥	॥ ओसवाल फॅटिलायझर कार्पो., वारामती	४९
६	॥ वारामती हार्डवेअर स्टोअर्स, वारामती	४०	४३	॥	॥ पहाडे स्टोअर्स, वारामती	४
७	॥ बॉम्बे बुक मॅन्यु. कंपनी,	२६	४४	॥	॥ पराडकर ब्रदर्स, वारामती	४४व
८	॥ वारामती सहकारी खरेदी विक्री सोसायटी लि. वारामती कव्हर पेज नं. ३		४५	॥	॥ पोटे हरिभाऊ तुळजाराम, वारामती	८
९	॥ सेंट्रल बँक ऑफ इन्डिया	७	४६	॥	॥ प्रकाश गुडस् ट्रान्स्पॉर्ट कंपनी, वारामती	२८
१०	॥ छाजेड वस्त्र निकेतन, वारामती	१२	४७	॥	॥ प्रवीण ऑटोमोबाइल्स, वारामती	६०
११	॥ चॅम्पियन स्पोर्ट्स, पुणे	६०	४८	॥	॥ प्रेमचंद रतनचंद, वारामती	६४
१२	॥ देना बँक, वारामती	२७	४९	॥	॥ पूना आदर्श भोजनालय, वारामती	३९
१३	॥ दोशी मोतीलाल जिवराज, वारामती	५४	५०	॥	॥ रंगीलदास नारायणदास, वारामती	६३
१४	॥ दोशी नथुराम मोतीचंद	४०	५१	॥	॥ रिलायन्स साईटिफिक कंपनी, पुणे	४४
१५	॥ दुर्गा चित्र मंदिर, वारामती	६४	५२	॥	॥ सराफ ज्योतीचंद भाईचंद, वारामती	४३
१६	॥ धरमचंद खुवाजी अॅण्ड सन्स, वारामती	४४व	५३	॥	॥ सावंत दत्तात्रय शिवराम, वारामती	१२
१७	॥ फ्लोरा अॅण्ड फौना सप्लाय हाऊस, मुंबई	६०	५४	॥	॥ शहा अरहमदास हिराचंद, वारामती	१९
१८	॥ फकरुद्दीन सैफुद्दीन अॅण्ड कं. वारामती	३७	५५	॥	॥ शहा दीपचंद धरमचंद, वारामती	५६
१९	॥ फकरुद्दीन, ए. के., वारामती	३२	५६	॥	॥ शहा पोपटलाल रूपचंद, वारामती	३९
२०	॥ गार्लिदे ब्रदर्स, वारामती	४०	५७	॥	॥ शहा तुळजाराम चतुरचंद, वारामती	२५
२१	॥ हिरालाल गोविंद अॅण्ड कंपनी, वारामती	४६	५८	॥	॥ शाकंवरी कोल्ड्रिक्स अॅण्ड टी हाऊस, वारामती	४
२२	॥ इंडस्ट्रियल ऑक्सिजन कं. प्रा. लि, पुणे	१०	५९	॥	॥ जिंदे फांटो आर्ट स्टुडिओ, वारामती	४३
२३	॥ जवाहर ट्रेडिंग कंपनी, पुणे	१२	६०	॥	॥ श्रीकृष्ण रेस्टारंट, वारामती	५०
२४	॥ कावरा लाइट हाऊस, वारामती	५६	६१	॥	॥ सिल्विया सायन्टिफिक कार्पो.,	६०
२५	॥ खोमण ऑटो वर्क्स, वारामती	४	६२	॥	॥ सोमेश्वर सीमेंट पाईप कंपनी, वारामती	५६
२६	॥ किर्वे रामचंद्र काशीराम, वारामती	२८	६३	॥	॥ स्वस्तिक फ्युअल इंजिक्शन सर्व्हिस, पुणे	४४व
२७	॥ कोठारी ब्रदर्स, वारामती	६४	६४	॥	॥ स्वस्तिक लॅबोरेटरी, पुणे	२६
२८	॥ कृषिसेवा, वारामती	४९	६५	॥	॥ टिळक स्पोर्ट्स, पुणे	५५
२९	॥ लेंगरेकर शिवलाल प्रेमचंद, वारामती	५०	६६	॥	॥ तिवाटणे वयाजी लक्ष्मण, वारामती	३९
३०	॥ महाराष्ट्र सीडस् सप्लायर्स, वारामती	४	६७	॥	॥ उत्तम स्टोअर्स, वारामती	५६
३१	॥ माळेगाव सहकारी साखर कारखाना लिमिटेड, माळेगाव, कव्हर पेज नं. ४		६८	॥	॥ व्हरायटी स्टोअर्स, वारामती	१६
३२	॥ महाराष्ट्र स्टील वर्क्स, वारामती	१२	६९	॥	॥ वर्धमान रेजिमेड मॅन्युअर्स, वारामती	९
३३	॥ महावीर ऑटोमोबाइल्स, वारामती	४४व	७०	॥	॥ विजय टायर्स, वारामती	२८
३४	॥ मॅनीज बुक सेलर्स, पुणे	५५	७१	॥	॥ विकास ट्रान्स्पॉर्ट, वारामती	१२
३५	॥ मेघ स्लेट फॅक्टरी प्रायव्हेट लि., वारामती	२५	७२	॥	॥ व्यंकटेश बुक डेपो, पुणे	४४
३६	॥ मोता स्टोअर्स, वारामती	३७	७३	॥	॥ वालचंदनगर इंडस्ट्रीज, कव्हर पेज नं. २	५५
३७	॥ मुंबईकर कापड दुकान, वारामती	६३	७४	॥	॥ वॉकर्स स्पोर्ट्स, अहमदनगर	७४

वारामती तालुका सहकारी खरेदी विक्री संघ लि.

वारामती (जि. पुणे.)

(रजि. नं. PNA/M. KT/ १०२-७, दि. २५-६-१९७५)

फोन नं. ५४३

ऑडिट वर्ग-“ अ ”

सभासद संख्या -

१) संस्था	३०	एकूण ८२
२) सरकार	१	
३) व्यक्ती	५१	

संस्थेचे भाग भांडवल - रु. ५८,८००

संस्थेने बँक कर्ज घेतलेले नाही.

संस्थेचे व्यवहार - (१) मिश्र खते (२) पीक संरक्षक औषधे (३) नियंत्रित साखर, रवा, मैदा, आटा इ. (४) एकाधिकार धान्य खरेदी (५) एकाधिकार कापूस खरेदी (६) नियंत्रित लोखंड, पत्रा, व (७) शेतकऱ्यांचा शेतीमाल विकणे.

-: संस्थेचे कार्यकारी मंडळ :-

१	श्री. भगीरथ श्रीपती पवार	(चेअरमन)
२	॥ भिमदेवराव साधुजी गोफणे	(सभासद)
३	॥ बाबूराव सोपानराव गावडे	(")
४	॥ नरसिंग बाजीराव देवकाते	(")
५	॥ शंकरराव कृष्णाजी तुपे	(")
६	॥ कृष्णसिंग धनसिंगराव जाधवराव	(")
७	॥ आनंदराव साहेबराव कोकरे	(")
८	॥ बबनराव शंकरराव जाधव	(")
९	॥ गणपतराव गुलाबराव पवार	(")
१०	॥ खुशालचंद रतनचंद छाजेड	(")
११	॥ गुलाबराव साहेबराव ढवाण	(")
१२	॥ आनंदराव काशिनाथ गवारे	(")
१३	॥ शंकरराव गणेश दाते	(")

मॅनेजर - एस्. एल्. वालेकर

हार्दिक शुभेच्छा !

दि माळेगाव सहकारी साखर कारखाना लि.

माळेगाव बु. (शिवनगर)

तारेचा पत्ता
"COPSUGAR"
Shivnagar.

तालुका बारामती, जि. पुणे.

रजिस्टर नंबर जी-२६६
दिनांक २४-२-१९५५

फोन नंबर
माळेगाव एक्स्चेंज
५७ ऑफिस
५४ कार्यकारी संचालक
५३ चेअरमन

-: आमची वैशिष्ट्ये :-

- ★ शुभ्र व दाणेदार साखरेचे उत्पादन
- ★ ऊस उत्पादक शेतकऱ्यांना त्यांच्या मालाची जास्तीत जास्त किंमत वेळेवर देणे

-: संचालक मंडळ :-

- १ मा. श्री. वीरसिंह चंद्रसेन जाधवराव, चेअरमन
- २ मा. श्री. बाळासाहेब ऊर्फ खं. पा. गिते, व्हाइस चेअरमन
- ३ मा. श्री. विठ्ठलराव दादासाहेब जगताप, संचालक
- ४ मा. श्री. नामदेवराव साहेबराव सस्ते, संचालक
- ५ मा. श्री. बाबासाहेब गेनबा तावरे, संचालक
- ६ मा. श्री. पाटील बंडोबा तावरे, संचालक
- ७ मा. श्री. पोपटराव नरहरी तावरे, बी. एस्सी. (अॅग्रि), संचालक
- ८ मा. श्री. कमलाकांत तुळशीराम ढवाण, बी. ए., संचालक
- ९ मा. श्री. दशरथराव बाळासाहेब खलाटे, संचालक
- १० मा. श्री. आप्पासाहेब राणबा जगताप, संचालक
- ११ मा. श्री. सर्जेराव पांडुरंग घाडगे, संचालक (सोसायटीचांचे प्रतिनिधी)
- १२ मा. श्री. बापूराव गेनबा जगताप, संचालक (स्वीकृत तज्ज्ञ)
- १३ मा. श्री. राजेंद्रकुमार बाबुराव घोलप, संचालक (जिल्हा मध्यवर्ती बँकेचे प्रतिनिधी)
- १४ मा. श्री. एम्.बी. फडतरे, संचालक (जिल्हा उपनिबंधक, सहकारी संस्था, पुणे)
- १५ मा. श्री. एम्. एम्. सिक्का, संचालक (इं. फा. कार्पोरेशनचे प्रतिनिधी)
- १६ मा. श्री. श्रीकांत भालचंद्र धर्माधिकारी, कार्यकारी संचालक

- १ मेसर्स अजंठा स्टील फॉर्ज
- २ " अनमोल पुस्तकार
- ३ " आर्कम लॅबोरेटरी
- ४ " अशोक स्टोअर्स,
- ५ " बँक ऑफ महारा
- ६ " बारामती हार्डवेअर
- ७ " वॉम्बे वुक मॅन्यु.
- ८ " बारामती सहका
- ९ " सेन्ट्रल बँक ऑफ
- १० " छाजेड वस्त्र विके
- ११ " चॅम्पियन स्पोर्ट्स
- १२ " देना बँक, बाराम
- १३ " दोशी मोतीलाल
- १४ " दोशी नथुराम म
- १५ " दुर्गा चित्र मंदिर
- १६ " धरमचंद खुवाजी
- १७ " फ्लोरा अॅण्ड फौन
- १८ " फकरुद्दीन सैफुद्दि
- १९ " फकरुद्दीन, ए. के
- २० " गालिदे ब्रदर्स, ब
- २१ " हिरालाल गोविंद
- २२ " इंडस्ट्रियल ऑवि
- २३ " जवाहर ट्रेडिंग व
- २४ " कावरा लाइट ह
- २५ " खोमण ऑटो व
- २६ " किर्वे रामचंद्र क
- २७ " कोठारी ब्रदर्स, व
- २८ " कृषिसेवा, बाराम
- २९ " लेंगरेकर शिवल
- ३० " महाराष्ट्र सीड्स
- ३१ " माळेगाव सहका
- ३२ " महाराष्ट्र स्टील
- ३३ " महावीर ऑटोम
- ३४ " मॅनीज वुक सेल
- ३५ " मेघ स्लेट फॅक्टरी
- ३६ " मोता स्टोअर्स, व
- ३७ " मुंबईकर कापड

